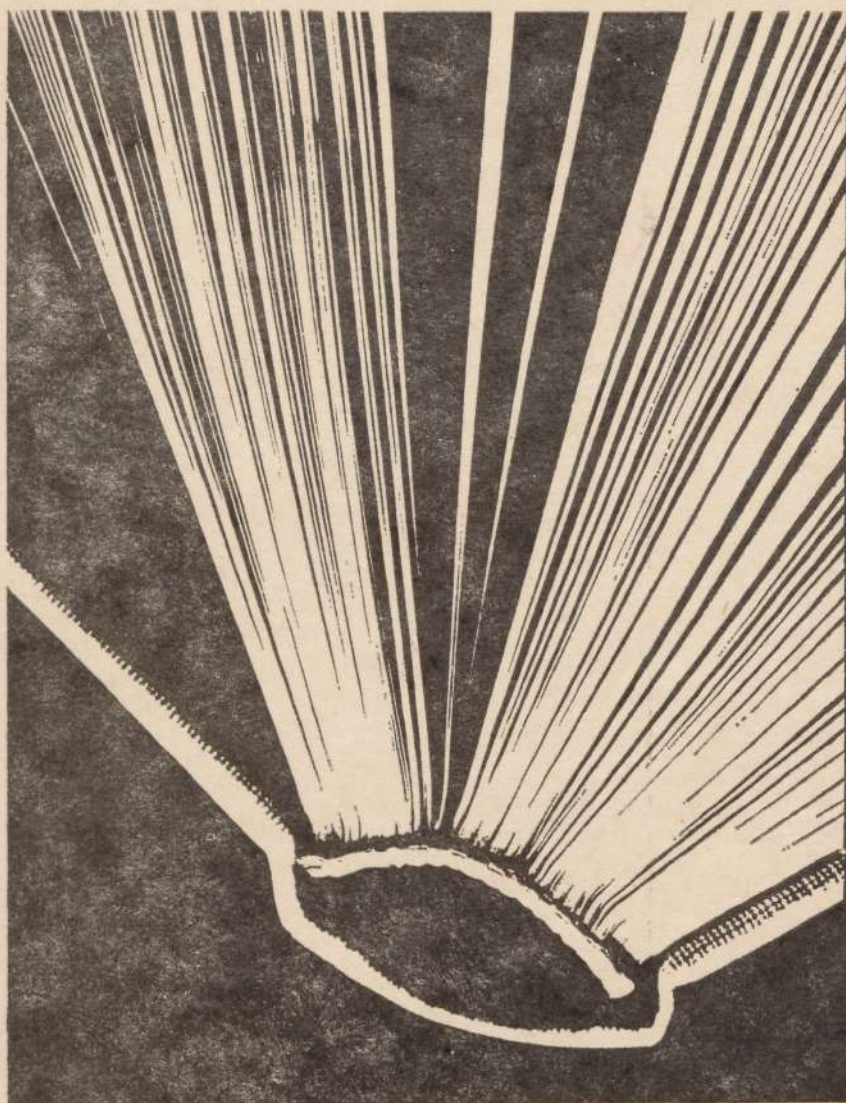

1 • 1990

ISSN 0235—0351

Infoühiskonna rajamisest meil ja mujal; Soome raamatukogude töökorraldusest; pagulaseestlaste lugemusest; mõtisklusi «Uuest Testamendist»; Friedrich Puksoo elutööst jpm.

RAAMATUKOGU

EESTI KULTUURIMINISTEERIUM
EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHING
EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

RAAMATUKOGU

EESTI
RAHVUSRAAMATUKOGU

NR 1
TALLINN 1990

Toimetuse kolleegium:

T. Etverk, H. Jürman, A. Norberg, E. Rannap, I. Tingre, T. Valm

Tegevtoimetaja Kai Maran

Keeletoimetaja Inna Saaret

Tehniline toimetaja Hilja Kotkas

Kujundanud Heiki Puzanov

Address:

200106 Tallinn

Kiriku plats 1

Eesti Rahvusraamatukogu

«Raamatukogu» toimetus (tel. 44 05 21)

Kaastööd palume saata masinakirjas kahe reavahega, köiteservaga vasakul.

SAATESÕNA

«Seni on meie raamatukoguhoidjad igäüks omaette töötanud. Kogemused, mis ühed on omandanud, on teistele teadmataks jäänud. Ajakiri katsub neid teadmisi, mis ühed on omandanud, ka teistele teatavaks teha ja seega meie raamatukoguasjanduse paremale järjele tõstmiseks omalt poolt jõudu mööda kaasa aidata.»

Nii kirjutas toimetaja A. Karro Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu ajakirja «Raamatukogu» esimeses numbris 1923. aasta maikuu. Pärast 50 aastat on «RK» saanud jällegi õiguse ilmuda ajakirja kujul. Meiegi püüdleme sinnapoole, et raamatukogunduslik mõte pääseks liikuma ja nurgelised asjad saaksid sirgeks räägitud. Teadusemees peaks teadma, mis ta kolleegil hinge peal on, ning teisalt, igal raamatukoguhoidjal silme ees olema arenguperspektiiv. Muidugi on raamatukogu ja raamat universaalsed nähtused ning üht-teist huvitavat võiks siit leida ka laiem publik.

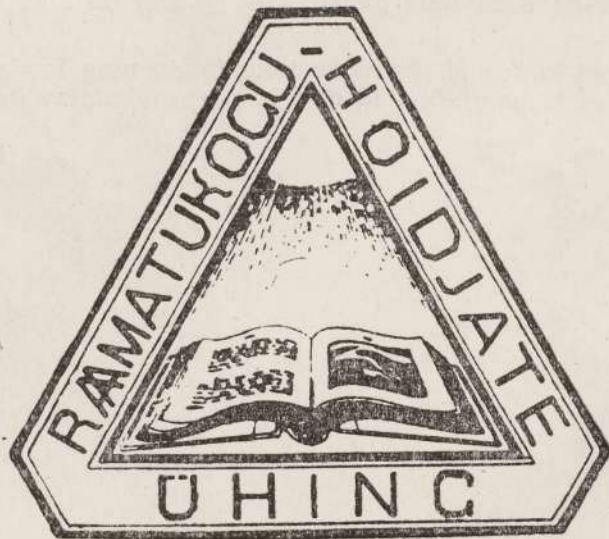
Siinkohal meenutame hea sõnaga Kreutzwaldi-nim Riiklikus Raamatukogus 1964. a ilmuma hakanud väljaannet «Huvitavat raamatukogude tööst» (1968. a alates «Raamatukogu»), mis informatsiooni ja meetodikat jagas ning millest nüüdne ajakiri välja on kasvanud.

Ajakiri «Raamatukogu» lõpetas ilmumise pöördelisel 1940. a ning uus «Raamatukogu» alustab pöördelisel ajal. Ajal, mil inimesed nii üksikult kui «organiseeritult» peavad tunnetama oma paratamatut ühtsust, tõdema, et ühe või teise liikumise ivad saavad idanema hakata vaid tänu teiste ettevalmistatud pinnasele, mis mõnikord võib üsna must ja mullane olla. Ärgem siis salakem teiste siirast tahet, vaid püüdke end näha meeskonnana ühel platsil, kus igaühel on oma kohast sõltuv mängutehnika.

Lugupeetud kolleegid! Soovime teile jõudu ning loodame, et «Raamatukogust» saab meie kõigi ideede ja ettepanekute vahendaja.

Toimetaja

Kui pikk on tee Tallinnast Pariisi?

Augusti lõpupäevadel peeti Pariisis International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) konverents teemal «Informatsioon eilses, tänases ja homses majanduses». Iseenesest ei ole eesti raamatukoguhoidjate osalemine Raamatukoguühingute Föderatsioonis mingi uudis, kuid see konverents oli meie jaoks siiski eriline. Kommenteerivad Evi Rannap ja Ivi Eenmaa.

Evi Rannap: Seekordne minek oli eriline selle poolest, et esimest korda läksid Eesti esindajad Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu nimel ja täieõiguslike esindajatena, st ka hääletamisõigusega.

Ivi Eenmaa: Tõepoolest, varem on Eestist käinud paljud inimesed turismirühmade koosseisus, mina näiteks olen mitu korda olnud üleliidulise grupi liige. Seekord aga ei arvatud Eestist sinna kedagi. Oma kolleegide üllatuseks osalesime aga konverentsil ikkagi — Eesti esindajatena.

— Millised on IFLA tegevuse põhimõtted ja kuidas Eesti iseseisvumine aset leidis?

Evi Rannap: ERÜ astus sellesse liitu juba 1929. a, aga vahepeal meie tegevus rahvusvahelises organisatsioonis katkes ja alles 1. jaanuaril 1989 õnnestus ERÜ seisund taastada. IFLAs on esindatud 122 riiki. Tema eesmärk on arendada rahvusvahelist koostööd raamatukoguühingute ja raamatukogude vahel. IFLA algatusel realiseeritakse viit rahvusvahelist programmi raamatukogunduse arendamiseks, milles tähtsal kohal on trükiste kättesaadavuse, universaalse bibliograafilise arvestuse, raamatute konserveerimise ja restaureerimise, andmeedastuse ja telekommunikatsiooni probleemid. Meie ühinemisel on muidugi väga suured eelised selles mõttes, et me ei tarvitse enam olla isoleeritud kogu maailma raamatukoguhoidjate tegevusest. See annab kõigepealt võimaluse saada IFLA trükiseid, osaleda sektsioonide töös, valida neist kaks alaliseks tegevuseks, mille eest eraldi tasuda ei tule. Nii et avarduvad meie tegevuspiirid ja osutub võimalikuks rahvusvaheline infovahetus. Nii rikastuks meie raamatukogude töö ja veel enamgi — saaks võimalikuks infoühiskonna rajamine, infotöö, infovahetus. Nii et me lihtsalt oleme aastaid kaotanud.

— Ja meie siin ei oskagi ette kujutada, mis osa konkreetselt on raamatukogudel infoühiskonnas. Raamatukogude osatähtsus hakkab ilmselt suurenema?

Evi Rannap: Infoühiskonda ei ole ju veel kuskil täielikult olemas. Kõik räägivad sellest, et me oleme teel infoühiskonna poole, ja IFLA arutas ka seda, missugune osa on täita raamatukogudel infoühiskonnas. Tagantjärele analüüsid on meile selge, et peame siingi rajama infoühiskonna, kui tahame, et ühiskond areneks. Võib-olla nüüd meil on esimest korda tõesti tunnetatud informatsiooni väärtust. Info on eriline vara, mida ühiskond loob ja peab samal ajal koguma. Sellest tuleneb raamatukogu eriline roll. See on ainus koht, kuhu kogutakse aegade jooksul loodud

vaimuvara. Infoühiskonnas peab jõudma selleni, et oleks võimalik kätte saada kõik see, mis on loodud minevikus, aga ka kogu see info, mis on meist tuhandete kilomeetrite kaugusel. Peab teostuma IFLA põhiidee — igal ühiskonna liikmel on õigus informatsiooni. 1972. a IFLA vastu võetud Rahvusvahelises Raamatu Hartas püstitati nõue, et igaüks on õigus lugeda, olenemata tema rahvusest, usulistest või poliitilistest tõekspidamistest. Nüüd on rõhuasetus pisut teine: igaüks on õigus saada informatsiooni, olenemata sellest, kus see on loodud, kelle vaaduses see on, kui kaugel see on nii ajaliselt kui ka ruumiliselt. Niisugune on infoühiskonna olemus. Selleni jõudmiseks on vaja uut tehnoloogiat. Näeme raaltehnoloogia rakendusvõimalust lähemas tulevikus meie uues Rahvusraamatukogus.

Ivi Eenmaa: Räägiti ka väga palju sellest, et kõik maad ei ole ühesuguses olukorras. Praegu on nii, et ühed maad arenevad väga kiiresti ja teised jäävad sama kiiresti maha. Kuigi Pariisi IFLA lipukirjaks olid kolm sõna «vendlus, võrdsus ja vabadus», millele lisandus lõpuks «lootus», siiski võrdsust kahjuks maailmas veel ei ole. Juhtivad maad (ma mõtlen USA-d, ka Lääne-Euroopa maid, rääkimata Jaapanist) on väga kaugele sammunud, kuid kolmanda maailma maad eelkõige Aafrikas ja Aasias on tubliasti maha jäänud. Kuigi kõik arenenud maad neid aitavad ning UNESCOgi kaudu saabub piisavalt tehnikat, ei oska ega tahagi nad tolle tehnikaga midagi peale hakata.

— **Mitmenda maailma maa meie oleme?**

Ivi Eenmaa: Meid ei nimetatud mitte kusagil. See on nukker lugu, et too suur maa on kuhugi täiesti ära kadunud. Seda oli väga kurb tõdeda. Siit edasi minnes tahaksin siiski ütelda, et mulle jäi rahvusraamatukogude sektsioonis väga hinge peale mõiste «rahvusraamatukogu missioon oma maa ees».

— **Milline võiks olla Eesti Rahvusraamatukogu missioon?**

Ivi Eenmaa: Ameerika Ühendriikide Kongressi Raamatukogu direktor hr James H. Billington rõhutas oma raamatukogu uuest arengukontseptsioonist kõneldes põhiliselt kahte mõistet — missiooni ja mälu. Mul oli seda päris meeldiv kuulda, sest need on kaks alust, millele ka meie siin väikeses Eestis oleme püüdnud oma tööd rajada kõik need viimased aastad, mil eesti kirjanduse kättesaadavusest oleme rääkinud ja ühteist äraagi teinud. Meie maja on endale võtnud selle missiooni, et eesti raamat vaatamata ilmutiskohale saaks esindatud üle Eesti. See on asja üks tahk. Teiselt poolt tuleb mõelda sellele kirjandusele, ilma milleta Eesti ära ei ela. Siin ei tule Rahvusraamatukogu üksi toime. See on ka loomulik. Selleks on Eestis olemas suur raamatukoguvõrk, kus nii suurel kui ka väikesel on oma ülesanded. Me peame vaid täpselt teadma, mis kellelgi olemas on.

Meie uue maja alusel võiks alustada infoühiskonna loomist küll. Kuid esialgu... Kongressi Raamatukogu, s. o Ameerika rahvusraamatukogu direktor rääkis oma ettekandes, et nende raamatukogu kontseptsiooni arutati üheteistkümnes regioonis. Meie kolleegidki küsivad, misugune on meie programm. Ja õigesti küsivad. Kuid me ei ole vastanud mitte sellepärast, et me ei teaks, mida tahame. Kahjuks oleme praegu olukorras, kus meie kontseptsioon sõltub tehnoloogilisest baasist. Paraku praegu ma ei suuda ütelda, milline see tuleb. Me oleme tellimuse andnud, aga pole saanud mingisugust vastust. See teeb meie seisundi väga ebamääraseks.

— Te käisite ka Prantsusmaa Rahvusraamatukogus. Mida seal oli sellist, mida kas või unistadeski tahaksite siingi rakendada?

Ivi Eenmaa: Prantsusmaal tundus kõige olulisem see, et seal väärtustatakse kultuuri. Iga valitseja on püüdnud prantsuse kultuuri jaoks midagi olulist teha. Pompidou jättis suurepärase omanimelise keskuse, Mitterrand'i valitsemisega jäädav meenutama uus ooperiteater ja rahvusraamatukogu. Suhtumise erinevus tuleb siin eriti ilmsiks. Kui meilgi külalised imestavad, et nii puhas maja, milleks teile küll uus raamatukogu, siis ausalt öeldes prantsuse rahvusraamatukogusse sisenedes mõtlesime ka meie, et milleks neile veel uus raamatukogu. See maja on vana ja õilis ning mõjus väga piduliku ja suursugusena. Muidugi, kui IFLA tuleb, siis kõik raamatukogud valmistuvad selleks, sest iga külaline võib vabalt minna ja vaadata ükskõik mida. Sellest majast võib tulevikus saada vana raamatu keskus. Nüüdisaeg on aga esitanud raamatukogule uued nõudmised ja neid ei ole võimalik vanades ruumides täita. Ma toon teise näite — British Library. Me teame seda klassikalist raamatukeskust, mis on Briti muuseumis. Vaatamata sellele ehitatakse praegu väga suurt uut rahvusraamatukogu. Prantsusmaal on kõik raamatukogud hõlvatud ühte infovõrku. Rahvusraamatukogus on andmepangad, mida kõik saavad kasutada.

— Läheme konverentsi juurde tagasi. Evi Rannap osales täienduskoolituse ja hariduse sektiooni töös. Mida raamatukoguhoidja peab valdama, et raamatukogu muutuks infoühiskonna oluliseks osaks?

Evi Rannap: Kõik need tulevikukavad teostuvad ikkagi ainult siis, kui on vajaliku koolitusega töötajaid. Samas peavad ka meie ühiskonna liikmed olema haritud ja heade teadmistega, omama soovi ja oskama infosüsteemidest vajalikku teavet otsida. Meile oli väga tähtis teada saada, kui mitmekesine on praegu raamatukogunduslik ettevalmistus. See kinnitab neid suundi, mida oleme lähiminevikus püüdnud arendada.

— Viimastel aastatel on tõepoolest raamatukogunduslik haridus põhjalikult muutunud.

Evi Rannap: Jaa. Oleme läinud seda teed, et lisaks põhiharidusele on võimalik saada teadmisi kas restaureerimise, infotegevuse, kirjastustegevuse või raamatukaubanduse valdkonnast. See suund näis olevat iseloomulik ka teistele õppeasutustele. Varem arvasime, et teistes riikides saab raamatukogunduslikku haridust ainult varasema kõrghariduse baasil. Nagu selgus, pole see enam nii. On palju kõrgkoole, kus raamatukoguhoidjaks võib õppida pärast keskhariduse omandamist. Aga ei ole ka kõrvale jäetud võimalust saada raamatukoguhoidja elukutse pärast kõrgkooli lõpetamist. Näiteks Soomes on see kolmandiku puhul nii. Samas on äärmiselt oluline, et ühiskonnas tervikuna infoteadvus kasvaks. Inimesed peavad teadma, mis võimalused raamatukogudel ja infosüsteemidel on.

Ivi Eenmaa: Meie ühiskonnas pole ju seni teadmistel väärtust olnud. On olnud võimalik töötada ja head palkagi saada raamatukogusid tundmata. Kõik on võimalik olnud, aga ma usun, et nüüd on murrang igal juhul toimumas ja tegelikkuses peaks iga inimene, ükskõik mis tööd ta teeb, iga päev midagi juurde õppima. Selleks ei ole kirjandus sugugi viimasel kohal.

Evi Rannap: Mitmes ettekandes oli tunda muret selle üle, et ühiskonnas tervikuna lugemine väheneb. Enamik on ju kirjaoskajad, aga analüüsi-

vat lugemist jääb vähemaks. Ühes väga huvitavas ettekandes jaotati lugejad kolme tüüpi. Esimeses on elementaarse lugemisoskusega inimesed, kes suudavad lugeda ainult tühja-tähja ja vaadata piite. Oeidi, et need on meie arenenud ühiskonna produkt — passiivsed teleri ees istujad ja koomiksitate vaatajad. Teine liik on lühitekstide lugejad, kes on võimelised minutis 80—130 sõnast aru saama. Pikematesse teostesse nemad süveneda ei suuda. Kolmandad on need, kes oskavad kriitiliselt mõelda ja sisuliselt analüüsida. Mure oli see, kuidas arendada seda kolmandat lugemisoskust. Analüüsi- ja mõtlemisvõimet ei saa ühiskond arendada. Leiti, et lugemine on see, mis säilitab kriitilise mõtlemise.

Ivi Eenmaa: Siinkohal on vast õige rääkida ka multikultuuriise kirjanduse ja raamatukoguteeninduse sektsioonist. Selle sektsiooni tööd võis pidada väljakutseks uuele sajandile. Prantsusmaal ei ela ainult prantslased, Rootsis ei ela ka ainult rootslased ja Nõukogude Liit on paljurahvuseline maa. Eesti muredele mõeldes oli päris huvitav kuulata mõtteid, mis valitsevad maailma raamatukogudes selles küsimuses. Peamõte oli tolerantsus. Tolerantsus teiste rasside, teiste rahvaste suhtes oma riigis. Siit küsimus raamatukoguhoidjatele: mida teha selleks, et need inimesed leiaksid oma koha seiles uues ühiskonnas, kuhu nad on asunud? Mida teha, et need inimesed kiiremini tutvuksid selle maa kultuuriga, õpiksid ära keele? Pariisis on täiesti eriline koht Pompidou keskusel, kus päevas käib 13 tuhat inimest. Selles keskusel võib 600 inimest õppida prantsuse keelt ja teisi keeli ka. Keelte õppimiseks on loodud kõik tingimused videokassettideni välja. Kõik on tehtud selleks, et need inimesed, kes tahavad Prantsusmaale jääda, õpiksid ära prantsuse keele. Kirjanduse väljaandmisel on eriline koht lasteõpikutel. Kuuekümnendaastast eriti ei muuda, küll aga väikest inimest, tutvustades talle kõike, mis on tema uues elukeskkonnas.

Evi Rannap: Pompidou keskuse raamatukogus nägime vahendeid 80 keele õppimiseks. Vaatasime huviga neid riuleid, kus oli väga laialdane valik. Prantslased ise huvituvad väga paljudest keeltest, keeleõppimine on populaarne.

Omaette probleem oli ka sellel konverentsil raamatukoguteenuste maksustamine. Kas peab võtma teenindustasu, mida maksustada ja mida mitte? IFLA president andis avakõnes üldsuuna: tasumäärad ei tohiks iialgi minna nii suureks, et muutuvad takistuseks info saamisel. Mitmes sektsioonis siiski leiti, et tasuta ei saa anda eriteenuseid, kus kasutatakse kallist aparatuuri ja tehnilisi vahendeid.

Ivi Eenmaa: Näiteks tund aega otsinguid mingis välismaa andmepangas maksab 50 dollarit. See pole kuigi palju, kuid meile on see summa üsna suur. On levinud arvamus, et kõik traditsioonilised teenused jäägu tasuta, kuid eriteenuste eest peab maksma. Üks esimesi raamatukogusid, kes sellisele süsteemile üle läks, oli British Library. Sealt me ei saa laenata ühtegi raamatut selle eest valuutas tasumata. Nii tekib oht, et meie mahajäämus aina süveneb. Meil ei ole raha, et sealt midagi tellida. Otsime uusi RVLi partnereid, kes vahetaksid trükiseid valuutat nõudmata. Oleme neid leidnud, kuid kahju on, et maailma rikkamaid kogusid me kasutada ei saa.

— Mis seosed majanduse ja informatsiooni vahel konverentsil välja koorusid?

Evi Rannap: Majandusprobleeme arutati väga tõsiselt. See teema on just praegu meie jaoks huvitav. Me peame teadma, kuidas hakkavad

raamatukogud IMEs funktsioneerima. Mulle sai selgeks see, et igas riigis hinnatakse neid kui kultuuri ja hariduse jaoks väga tähtsaid asutusi. Seda teed küll ei nähta, et raamatukogud oleksid täielikult isemajandavad. Ei saa säilitada vaimuvara ärielistel alustel.

Ivi Eenmaa: Raamatukoguhoidjate töödki tasustatakse mujal teisiti kui meil. See on valus moment. Me ei ole niiviisi enam konkurentsivõimelised, eriti praegu, kus siingi arenevad väikeettevõtted, kes suudavad oma töötajatele rohkem maksta.

— Kas konverentsil oli juttu era- ja riigiraamatukogudest?

Ivi Eenmaa: Oli küll. Erafirmad suudavad luua paremad tingimused. Need on suurem palk ja märksa konkreetsem töö, sest firma jaoks info hankimine on piiratud kindla ainevallaga. Suures raamatukogus on teemavaldkonnad väga laiad, see eeldab ulatuslikke teadmisi. Veel üks erinevus: kui on tegemist rikka kontserniga, siis pole aparatuuri vahetamine mingi probleem. Nii on tekkimas oht, et riigi eelarvel olevad raamatukogud hakkavad erafirmade omadest maha jääma.

Püüdsin osaleda ka tuleviku mõttes meile väga tähtsas parlamendiraamatukogude sektsioonis. Teatavasti loodi meie raamatukogu omal ajal parlamendiraamatukoguna. Vahepeal polnud seda laadi kogu üldse vaja ja väga palju meie töös muutus. Nüüd aga oleme viimase paari aasta jooksul end jälle tasapisi ette valmistanud selleks, et kui uus maja valmis, oleksime võimelised uuesti alustama parlamenditeenistust*. Selleks on vaja saada kirjandust ja luua andmebaas. Suutsin luua kontakte eri maade parlamendiraamatukogude juhatajatega Skandinaaviast Kanadani, samuti Ungari ja Poolaga. Meid huvitab nende maade juriidiline kirjandus ja neid meie oma. USAs elav juuraprofessor Arno Liivak lubas kaasa aidata, et minu antud nimekirja alusel saaksime poliitilist kirjandust meie poliitikategijaile.

— Kui kõik läheb nii, nagu peab, milliseks muutub siis lähiaastate eesti raamatukogu praegusega võrreldes?

Evi Rannap: Minu arvates peavad muutused toimuma kahes osas. Kõigepealt peavad rikastuma meie raamatukoguvarad, eriti väliskirjanduse osas. Teine suund, et raamatukogudel peab olema võimalus kasutada infosüsteeme. Jääme lootma, et lähematel aastatel meie suurimad raamatukogud suudavad niisuguse infoteenistuse korraldada.

Ivi Eenmaa: Meie loodame, et ehitaja täidab oma lubaduse ja uus maja saab sel aastal valmis. Meile ei ole tähtis, kas külaline elab Võrus, Helsingis või Moskvas, kõik võivad meie raamatukogu kasutada.

Muljeid kuulas KAI MARAN

* Parlamendiraamatukogu ülesanded pandi Rahvusraamatukogule ENSV UN Presiidiumi 18. oktoobri 1989. a otsusega «Eesti NSV Ülemnõukogu raamatukogu kohta». — Toimetuse märkus.

Leedu RÜ valitud tee

Leedu Raamatukoguhoidjate Ühing (LBD) alustas tööd 29. juunil 1989. aastal. Ühingu esimeheks valiti Leedu Rahvusraamatukogu teadusosakonna juhataja Vytautas Rimša. Toome meiegi oma lugejateni need mõtted, mis tal on ühingu tegevust kavandades.

Elame ajal, mille tunnussõnadeks on demokratiseerimine, rahvuslik ärkamine ja vaimsus. Möödunud aasta juunis toimunud raamatukogutöötajate kongressil taasasutati Leedu Raamatukoguhoidjate Ühing, mis oli tegutsenud aastail 1931—1941. See räägib meie kindlast soovist ajaga sammu käia. Ees ootab suur töö.

Eelkõige püüdleme selle poole, et kõigi tööküsimuste lahendamisel pääseks maksvusele kogemus ja professionaalsus, mitte ametipositsioon, nagu see siiani on olnud. Ühingu suhted raamatukogu administratsiooniga põhinegu ühiskondlikul kontrollil. Ühingul on õigus avalikult kritiseerida bürokraatiat, ebamajanduslikkust, minnalaskmist ja küündimastust. Iga asjaga tegelgu õige inimene.

Asutamiskoosolekul tekkis vaidlus selle üle, kas meie ühingut on üldse vaja. Niigi on palju igasuguseid seltse, kus võetakse vastu ilusaid otsuseid, ja sinna asi jääbki.

Meie ühing tahab aidata üksikisiku tarkusel süsteemis maksuma pääseda, et raamatukoguhoidja võiks tunda end isiksusena, kellest midagi oleneb. Hindame neid, kel on julgeid mõtteid ja südikust neid välja öelda. Võitluses vaba Leedu eest peame meiegi puhastama oma hinge ja lahti saama mineviku vigadest. Pean siin eriti silmas rumalate nõudmiste kuulekat täitmist. On tulnud aeg mõtelda oma peaga ja võtta endale vastutus oma otsuste täitmise eest.

Ühing peaks ehitama silla mineviku ja oleviku raamatukogutöö vahele.

Tegevuse konkreetse sisu dikteerivad probleemid, mis esmajärjekorras tuleb lahendada. Selleks tahame luua teadlastest ja praktikutest väiksemad töörühmad, kes kindla alaga tegelema hakkavad. Omal ajal tehti suur viga, kui jäeti kavandamata Leedu raamatukogude arenguprogramm. Nüüd on Vilnius, Kaunas ja Klaipeda kasvanud tohutu suureks, kuid raamatukoguhooned pole lisandunud. Raamatukogud peavad end ära mahutama mikrorajoonide korteritesse. Tähelepanu tuleb pöörata ka raamatukoguhoidjate staatuse tõstmisele. Nt Jaapanis kuulub rahvusraamatukogu direktor automaatselt parlamenti. Nõukogude Liidus on raamatukogutöötajate keskmine palk 115 rubla — poole vähem kui maa keskmine töötasu. Ameerika Ühendriikides on suhe vastupidine. Kui inimene tajub, et ta tööd ei väärtustata, pole ka erilist energiapuhangut oodata.

Eriti oluline on praegu uue teadusraamatukogu ehitamine. Tähtis on koguda kokku üle maailma laiali pillutud leedu raamat, ajakirjandus, arhiividokumendid. Praegu pole aga olemasolevatelegi ruumi. Inimestel peab olema võimalus kasutada arhiividokumente. Ühing püüdleb Leedu raamatukogude demokratiseerimise poole. Saadaval peavad olema eri parteide, liikumiste ja maade väljaanded. Neid peab saama lugeda igaüks.

Meie maal pole osatud õigesti hinnata raamatukogude võimalusi. Siin ei olnud teistest targem ka Kultuuriministeerium, määrates vastutavatele kohtadele täiesti võhikuid, nt ühe teadusraamatukogu juhatajaks sai endine tantsuõpetaja. Püüdleme selle poole, et põhimõttelised asjad saaksid paika ja Leedu raamatukoguseadus vastu võetud.

Kirjutasin varem palju lugejast ja lugemiskultuurist, nüüd on aga aeg vaadata peeglisse ning mõelda oma suhetele kolleegidega ja tööstiilile. Ühingu liikmete omavahelised suhted rajanevü printsiibil *gens una sumus*. Kõike ühingusse puutuvat arutatagu avalikult. Ühingu liikmed tundku end võrdsetena võrdsete hulgas.

VYTAUTAS RIMŠA

Raamatute kirjastamisest Leedus

Aeg on selline, et kirjastamise üle juurdlevad ka raamatukoguhoidjad. Nii on see Leeduski. Raamatukoguhoidjate ajakirja «Bibliotekni darbas» peatoimetaja Jonas Baltušis: «Arvuliselt on Leedu raamatukogudes üle 100 milj eks, mis teeb keskmiselt 30 eks ühe elaniku kohta. Kuid Leedu Vabariigi ajast on raamatugenotsiidi tulemusel alles jäänud vaid erihoius olnud raamatud. Praegu peetakse Leedus esmatähtsaks välja anda ajalookirjandust, emigrantide (neid on 1 miljon) ja küüditatute (neid oli 300—400 tuhat) teoseid. Üks kiire moodus olnut taastada on fotokoopiad. Niiviisi on näiteks ilmunud A. Merkelise monograafia leedu kirjandusklassikust Vaižgantasest, mis esmakordselt trükiti 1934. a Kaunases. Välisleedulased kinkisid paberit, et teha 300 tuhat fotokoopiat 1936. a Kaunases ilmunud A. Šapoka raamatust «Lietuvos istorija». Samasugusel moel on 70 000 eks ilmunud ladina keelest tõigitud A. Vijūkas-Kojelavičiuse «Historia Litvana» (Basel, 1577). Nimetaksin veel sajatuhandelises tiraažis koopiat Ameerikas ilmunud 1939.—1941. aasta poliitilisi protsesse käsitlevast raamatust «TSRS — Vokietija 1939—1941». See on kaks köidet dokumente Nõukogude—Saksa suhetest. Palju on sel viisil kättesaadavaks saanud Leedu Vabariigi ühiskonnategeaste (J. Urbšys, M. Rėmeris, K. Musteikis jt) mälestusi. Ilmunud on kõik Leedu Vabariigi konstitutsioonid. Leedu Kultuurfond andis fotokoopiana välja kuus leedu poeedi B. Brazdžionise luulekogumiku «Poezijos pilnatis». Seni oli selle 1944. a emigreerinud kirjaniku teoseid kogudes vaid kümme eksemplari.

Suure trükiarvuga kirjastatakse küüditatute teoseid. Raamatute hind on keskmiselt 5 rubla. Sissetulekutest toetavad väljaandjad — riigikirjastused, kooperatiivid, Kultuurfond — Leedu Rahvarinnet «Sajūdist».

Tähtsaks peetakse parimate entsüklopeediate jt teatmeteoste tõlkimist. Nii on tõkimisel inglise entsüklopeedia «Science and the Universe», tiraaž sada tuhat, köite hind kümme rubla.

Rahvusraamatukogu peab oma ülesandeks komplekteerida kogu leedu kirjandus ja kirjandus Leedu kohta. Sel eesmärgil on meie töötajad käinud Moskvast, USAs, SDVs ja mujal, kus leidub palju meile teadmata *Lithuanicat*.

Tuhandeid raamatuid, Leedu kaarte ja muid kultuuriväärtusi on kin- kinud emigrandid.

Leedu kolleegidega vestles KAI MARAN

Seminaritsükkel

„Raamatukogud ja IME“

1988. aasta lõpuks ilmunud Isemajandava Eesti (IME) kontseptsioonide (1; 2; 3) põhjal tuli teha järeldused, et

— raamatukogude koht IMEs on läbi töötamata. Eriti nõrgalt peegeldub selles raamatukogu kui kultuuriasutuse roll, veidi parem on olukord raamatukogu kui infoasutusega;

— olukorra parandamiseks võiks ERÜ kaaluda teaduslik-metoodilise seminari «Raamatukogud täna ja homme» korraldamist ja selle alusel Eesti raamatukogude arengukontseptsiooni järk-järgulist väljatöötamist (4).

16. veebruaril 1989. a moodustas ERÜ juhatus seminaritsükli toimkonna, kuhu kuulusid Eesti Rahvusraamatukogu teadusdirektor Oove Korjus, osakonnajuhataja Lauri Lepik ja allakirjutanu. Tsükli korraldamisest võtsid osa rahvusraamatukogu sektorijuhataja Andres Ottenson jt.

Pealkirjaks kujunes «Raamatukogud ja IME», ülesehitus kaheastmeliseks: esiteks 3 ühepäevast seminari 1989. a kevadel ja teiseks 1 kolme-päevane seminar suvel. Märtsiseminar «Raamatukogud ja infoorganid tänapäeva Eestis ning IME kontseptsioon» pidi momendi olukorda kirjeldama, aprilliseminar «Raamatukogude ja infoorganite arendamise mehhanismid» käsitlema kultuuri- ja infopoliitikat, majanduslikke, õiguslikke, tehnilisi jm vahendeid ning maiseminar «Eesti raamatukogude ja infoorganite ideaalmudelid» oli mõeldud vabaks unistamiseks. Tagasi maa peale kavatseti jõuda augustiseminaril «Eesti raamatukogunduse arengukontseptsioon ja Eesti raamatukoguseadus» nimetatud dokumendi-projektide läbivaatamisega. Üldjoontes nii ka toimus.

Seminaritsüklist osavõtu kvantitatiivset külge iseloomustab järgmine tabel:

Kuupäev	Ettekandeid	Kuulajaid	Asutusi
29. 03. 1989	9	127	45
27. 04. 1989	11	101	41
01. 06. 1989	10	133	56
21.—23. 08. 1989	6	42	17

Maiseminar toimus 1. juunil. Augustiseminaril «nõrgad näitajad» võrreldes eelmiste seminaridega on tingitud kahest asjaolust: ettekandeid oli vähe, sest põhiaeg läks kahe dokumendiprojekti arutelule, kus paljud võtsid lühemalt või pikemalt sõna; kuulajaid polnud Lahemaa Rahvusparki Ojaäärse baasi rohkem võimalik majutada. Kevadseminarid toimusid Tallinnas ja Tartus.

Seminaritsükli kvalitatiivset külge võib lugeja publikatsioonide põhjal iseseisvalt hinnata. Kevadseminaride ettekannete teesid avaldati eraldi raamatuna (5), kus on kirjutanud järgmised tuntud spetsialistid: K. Veskimägi, K. Oja, A. Ottenson, Ü. Must, E. Voormaa, E. Tillmann, A. Rande, K. Kikas, R. Kukk, S. Heim, J. Järs ja U. Aunin. See moodustab 40% kevadseminaridel esitatud ettekannete üldarvust. Siin jõuame nähtuseni, millega toimkonnal tuli vaeva näha: oma seisukohtade esitamine kirjalikult, publitseerimiseks sobival kujul kulgeb meie spetsialistidel küllaltki vaevaliselt ega jõuagi alati tulemuseni. Taustinfona avaldati raamatus (5) 1924. aastast pärinev Eesti Vabariigi Avalike raa-

matukogude seadus ning allakirjutanu varem peetud ettekande «Raamatukogud ja IME» tekst. Uue, meie ajal kehtestatava avalike raamatukogude seaduse täiendatud projektiga võib tutvuda ERÜ infolehes (6). Raamatukogude arengukontseptsioone on ettevalmistamisel koguni kaks. K. Veskimäe juhtimisel kokku seatud Eesti raamatukogude arengukontseptsiooni (ERAK) projekti arutelust annab hea ülevaate J. Järsi artikkel (7). Arutusobjekti peaautori põhimõttelised seisukohad on toodud artiklina (8).

Seminaritsüklist osavõtt oli meeldivalt aktiivne; tundub, et Eesti raamatukogundusele oli sellal vaja stiimulit meie seisundi mõtestamiseks ja foorumit oma seisukohtade avaldamiseks, kolleegide arvamuste kuulamiseks, ühiseks nõupidamiseks. Tööd raamatukogude arengukontseptsioonide ja seadustega tuleb jätkata. Uue teemana peaks aktuaalseks muutuma raamatukogude funktsioneerimine meile harjumatus, kuid ihaldatavas isemajandavas (või turumajandusega) keskkonnas, kui selline mõnda aega juba toiminud on. Võib-olla vajab see teema koguni uut seminaritsükli.

TOOMAS ETVERK

Kirjandus

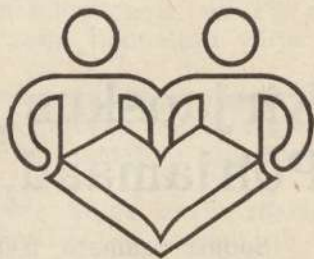
1. Eesti NSV isemajandamise kontseptsioon / Eesti NSV TA Maj. Inst. Tln., 1988. 43 lk.
2. IME kontseptsioon: (Projekt) / IME Probleemnõukogu. Tln., 1988. 78 lk.
3. Eesti NSV isemajandamise — IME ühiskontseptsioon. Tln., 1988. 19 lk.
4. Eivert, T. Raamatukogud ja IME // Eesti Raamatukoguhoidjate Uhing: Taasasutamine ja tegevus 1988. a. Tln., 1989. Lk. 34—41.
5. Raamatukogud ja IME: Seminaritsükli ettekannete teesid / Eesti NSV Riiklik Kultuurikomitee, Eesti Raamatukoguhoidjate Uhing. Tln., 1989. 50 lk.
6. Avalike raamatukogude seadus: Projekt / Saates.: L. Lepik // ERÜ: Eesti Raamatukoguhoidjate Uhingu infoleht. 1989. Nov. (nr. 1).
7. Järs, J. ERAKu esimeselt arutelult // ERÜ: Eesti Raamatukoguhoidjate Uhingu infoleht. 1989. Nov. (nr. 1).
8. Veskimägi, K. Raamatukogude töö demokraatlikud põhimõtted // Raamatukogud ja IME: Seminaritsükli ettekannete teesid. Tln., 1989. Lk. 12—17.

Kuuendat korda raamatukogukuu

Kui 1987. aastal eelmine raamatukogukuu lõppes, oli kahtlusi, kas jätkata või pidada puhkepaus. Julgemad otsustasid: seekord veel, üks siis vaatame. Varasematel aegadel olid raamatukogukuu kõlav nimetus ja arvukad ülesanded andnud heale algatusele ikkagi kampaanialiku kõrvalmaitse. Nagu enamasti selgus, ei olnud järjekordse üritusteseeria lõppedes ometigi seatud eesmärk täidetud — «kasvatatud» lugejate ja laenutuste arvu.

Mida maha salata ei saanud, oli osaliste tegutsemisrõõm. Aga mis siin tagantjärele ikka targutada, üks see, et raamatukogudest kuu aja vältel räägiti raadios, televisioonis ning ajakirjanduses enam kui muidu, aitas kaasa nende tegevuse tutvustamisele ja olemasolu teadvustamisele.

Seekordse raamatukogukuu juhtlause «Eesti raamat ühendab meid» jättis esialgu vähemalt rahvaraamatukogud üsna nõutuks. Eesmärgiks

Raamatukogukuu '89

seati ju välis- ja kodueesti kultuuri ühtsus eelkõige kaugel isamaast ilmunud eestikeelse trükisõna tutvustamise kaudu. Paremas olukorras olid suured raamatukogud, kuhu nimetatud kirjandust juba varem kogunenud. Nüüd raamatukogukuu järel võime rõõmuga tõdeda, et praegu ei ole ühtegi keskraamatukogu, kus poleks esindatud väiseesti autorid. On ka õnneikke külasid (Kaberneeme, Jõeähtme, Vasaiemma jt), kuhu on saabunud kingitused nende, kes pole unustanud kunagisi lapsepõlvepaiku. See kõik sai võimalikuks tänu Kanadas tegutseva Eesti Maa- ja Kõnekeskuse Esinduskogu, Rootsi «Eesti Päevalehe» ja Eesti Kultuurikoondise ning arvukate annetajate tõhusale tegutsemisele.

Raamatukogukuu korraldati eelkõige väiseesti kirjanduse näitusi, kus sai oma siimaga näha ainult kuulu järgi teatud raamatuid. Nime-tada võib näitusi «Süda vaatab kiikriga» Võrus, «Eesti raamat ühendab meid» Haapsalus, «Eesti pagulaskirjandus» Harjus, Tartus, Kohtla-Järvel ja mujal. Näitustele lisandusid kirjandusõhtud. Haapsalus tutvustati Ilmar Jaksi loomingut, Anne Valmas andis Kuressaares ja Harju Keskraamatukogus tervikliku ülevaate väliseesti kirjandusest, Viljandis esines Oskar Kruus. Võib öelda, et väliseesti kirjanduse tundmaõppimine sai paljudes paikades alguse sel raamatukogukuu.

Oli ka suuremaid ettevõtmisi, nagu Virumaa ja Vooremaa kirjanduspäev, Paide kirjandusnädal, raamatupidu Viljandis, Võrus jm. Meie kirjanduseist rääkisid maarahvaie Ira Lember, Raimond Kaugver, Oliivia Saar, Andres Ehin, Ly Seppel, Vanda Sõeisepp, Kauksi Ülle, Harri Jõgi-salu, Ott Arder ja paljud teised.

Teine suur teema raamatukogukuu oli eestikeelse Piibli esmailmu-mise 250. aastapäev. Toimus palju konverentse, näitusi ja vestlusi, kõ-neidi elust ja usust. Huvi Piibli vastu oli ja on suur, sest juba mitmes põlvkond kasvab teadmisteta usu ja Piibli osast üldises kultuuriloos.

Raamatukogukuu oli ka teiselaadilisi ettevõtmisi, nagu liigsete ek-semplaride müük O. Lutsu nim Tartu Linna Keskraamatukogus, Võrus ja Põltsamaal, mis kulges väga edukalt.

Senisest vähem oli seekord üle-eestilisi ühisüritusi, kui välja arvata rahvaraamatukogude bibliograafiaväljaannete ja teadustööde võistlus. Polnud ka kesket juhtimist ega juhendamist, iga raamatukogu sai ise otsustada, mida ja kuidas teha. Hakkama saadi. Eks näe, mis saab raamatukogukuu tulevikus.

TIIU VALM

Kirjaoskus ja raamatute lugemine: Põhjamaad, Euroopa, maailm

Soome raamatu 500. sünniaastapäeval vermiti medal, millel olid sõnad «Per libros ad conscientiam» — raamatute kaudu teadvuseni. Juu-beliaasta äsja lõppes, ent sõnad võiksid sobilikuks motoks olla tänavu-sele UNESCO algatatud rahvusvahelisele kirjaoskuse aastale.

Lähtutakse arusaamast, et kirjaoskuse all tuleks tingimata silmas pidada ka lugemisvilumuse harjutamise ja lugemisharjumuse kujundamise nõuet. Lugemis- ja kirjutamisoskust on tähtis ühiskonnale ja igale indi-vidiile üksnes siis, kui seda oskust saab kasutada. Inimesed, kes on suu-telised lugema, peavad saama selleks võimaluse.

See suhtumine on kristalliseerunud Norra sotsioloogi John Galtungi küsimuses: «Mis juhtub, kui kogu maailm saab kirjaoskajaks?» ja vastuses: «Selles pole iseenesest midagi erilist, sest inimkonnal on see võime olemas. Aga kui need kirjaoskajad on iseseisva mõtlemisega, kriitilise meelega konstruktiivsed inimesed, kes on suutelised oma ideid teostama individuaalselt ja kollektiivselt, siis maailm muutub.»

Kui paljud Maal oskavad lugeda?

UNESCO seadis endale eesmärgi likvideerida kirjaoskamatus 2000. aastaks.

1985. aastal oli maailmas 889 miljonit 15aastast või vanemat inimest, kes pole suutelised lugema ega kirjutama.

Kõige enam elab lugemisoskuseta inimesi Aasias (1985. a 666 miljonit). Aafrikas oli neid 162 miljonit, Ladin-Ameerikas ja Kariibi mere piirkonnas 44 miljonit ning nn arenenud maades 20 miljonit. Kui võrrelda kirjaoskamatute osa kogu elanikkonnas, siis olid protsendid järgmised: Aafrikas 54, Aasias 36, Ladin-Ameerikas 21 ja arenenud maades 2%.

Piirkonniti on suured erinevused. Aafrika riikidest on kõige väiksema kirjaoskamatusega Sambia (24%), suurimaga Nigeeria (87%). Aasia maadest paistavad kirjaoskamatusega enim silma Jeemen (86%), Afganistan (76%), Nepaal (74%), Pakistan (71%), India (57%).

Ülemaailmselt on lugemis- ja kirjutamisoskuseta enam naisi kui mehi, enam maainimesi kui linlasi.

Euroopa maadest kuulub viimane koht Portugalile, kus 16% elanikest on kirjaoskamatud ja keskharidust saanud vaid 52%. Keskharidus on levinuim Põhjamaades. Kõrgharidusega 20—24 aastasi on maailmas praegu 12%, Euroopas 24%. Sellegi poolest on Euroopas eesotsas Põhjamaad, heal järjel on veel SLV, Madalmaad, Prantsusmaa, Itaalia, Hispaania.

Raamatute kirjastamisest

Riikides, kus vähesed oskavad lugeda, on ka raamatute kättesaamine raske. UNESCO 1988. a statistika aastaraamatu andmeil ilmus 72% trükitud raamatuid (819 000 nimetust) arenenud maades, kus elab alla 24% maailma rahvastikust. Aafrika osa raamatutoodangus on 2% ehk, teiste sõnadega, kogu Aafrika annab sama palju raamatuid välja kui Madalmaad.

Raamatute kirjastamine on koondunud peamiselt Euroopasse ja NSV Liitu (54,5% kogutoodangust). Viimasel ajal on Euroopa osatähtsus vähenenud ja Aasia oma suurenenud (1986. a 26% raamatute kogutoodangust).

Põhjamaades trükitakse ühe elaniku kohta kõige enam raamatunimetusi Euroopas. 1985. a ilmus Taanis, Šveitsis ja Soomes 18—19, Rootsis ja Austrias 11, Norras 9 nimetust 10 000 elaniku kohta aastas. Teemade mitmekesisuselt paistavad silma SLV, Inglismaa ja Prantsusmaa. Märkimist väärivad veel NSV Liit, USA, Hiina ja Korea.

Raamatulugemine on põhjamaalastele üks osa elust

Põhjamaades (eriti Rootsis) tehtud lugemisuuringud näitavad, et huvi raamatute vastu kasvab. 1987. a oli neljal viiendikul rootslastest kujunenud raamatulugemisharjumus. Ka laste lugemus on suur.

40% Soome lastest laenab raamatuid rahvaraamatukogudest. Laste hea lugemistase tuleneb koolikorraldusest ning sellestki, et vanemad on haritumad ja lapsed saavad kodust rohkesti mõjutusi. Arvatakse, et telerivaatamine soodustab laste lugemisostkust, sest võõrkeelsed filmid on emakeelsete subtiitritega.

1986. a laenutati Soome raamatukogudest 81 miljonit raamatut, mis oli 20 miljonit rohkem kui 1976. a. Võrreldes laenutustega on raamatute müük kauplustest väiksem: iga müüdud raamatu kohta tuleb neli laenutatud teost (kümnekond aastat tagasi oli suhe 1:2). Põhjuseks peetakse kõrgeid hindu. Soome raamatud, ajalehed ja ajakirjad maksavad 2,5 korda rohkem kui Euroopa teistes arenenud maades või USAs ja 1,8 korda rohkem kui Rootsis.

LEILI GASMANI referaat artiklist:

Eskola, K. Literacy and the reading of books: The Nordic countries, Europe, the World // Scand. Publ. Libr. Quart. — 1989. — Vol. 22, N 2. — P. 3—8.

Rahvaraamatukogude osa Soome raamatukultuuris

Vaatamata suhteliselt väikesele elanike arvule (5 miljonit) trükitakse Soomes aastas küllaltki palju raamatuid (1985. a 18 nimetust 10 000 elaniku kohta). 1979. a ilmus 4800, 1985. a 8900 nimetust. Ilukirjandus on nimetuste arvult jäänud enam-vähem ühele tasandile, suurenenud on aga mitteilukirjandusliku trükise osa, nt loodusteaduslik, tehnika- ja meditsiiniiraamat 175%, majandus-, juhtimis- ja ühiskonnateaduslik 100%, humanitaarteaduslik 40% võrra.

1984. a ilmunud raamatud jagunesid sisu poolest järgmiselt: $\frac{1}{10}$ ilukirjandus ja humanitaarteadused, $\frac{1}{4}$ majandus, juhtimine ja ühiskonnateadused, $\frac{1}{3}$ loodusteadused, tehnika ja meditsiin.

Et rahvaraamatukogude võimalused on piiratud, siis kaugeltki kõike ilmuvat ei muretseta kogudesse. Näiteks 1981. a ostis keskmise suurusega linna raamatukogu 2800 nimetust Soome raamatut, mis moodustas 40% tol aastal ilmunud raamatute nimetustest. Keskmise maakonna raamatukogu muretsetes endale vaid 1500 nimetust (20%). Et lugejate huvid ei kannataks, kasutatakse laialdaselt RVLi. Raamatute valikul arvestatakse hoolikalt raamatu teemat ja sisu ning paikkonna iseärasusi.

Enamik raamatukirjastajaid on Soomes koondunud Soome Kirjastajate Liitu ning hoiab enda käes lõviosa raamatuturust, kuid mõnisada kirjastajat tegutseb iseseisvalt väljaspool liitu. 1984. a müüs liit raamatuid 840 miljoni Soome marga eest, kusjuures sellest summast 124 miljonit saadi raamatukogudelt (15% läbimüügist). Muide, raamatukogud ostavad kogudesse kirjandust ka teisi teid pidi. Raamatukirjastajale on rahvaraamatukogud kindlad ostjad ning nendega arvestatakse järjest rohkem.

Rahvaraamatukogude osa eri liiki raamatute ostmisel on erinev. Kõige enam muretsetakse ilukirjandust (35% nimetustest), noorsookirjandusest hangitakse veerand ning mitteilukirjanduslikust raamatust vaid 13%.

Rahvaraamatukogu on praegu raamatute kättesaamise kanalina väga tähtsal kohal, sest kõigest ilmunud raamatutest 36% laenatakse raamatukogudest, 14% ostetakse kauplustest, 14% laenatakse sõpradelt ning 14% saadakse kingitusena. Raamatukogu on põhiline ilukirjanduse saamise koht, enim laenatakse detektiiv-, seiklus-, sõja- ja armastusromaane. Sõpradelt laenatud kirjandus on enamasti meelelahutusliku sisuga.

Igal Soome 461 maakonnal on oma keskraamatukogu, haruraamatukogude arv on aga viimase 20 aastaga vähenenud 2600lt 900le. Nad on asendatud nn liikuvate raamatukogudega (bibliobussidega), mille arv on aastail 1965—1985 kasvanud 20lt 234le. «Bussipeatusi» on endise 2000 asemel praegu 18 500. Niisuguse ümberkorralduse tagajärjel on raamatukoguteenindus võimalik 20 000 kohas. Bibliobussides on väga mitmekesine raamatuvalik, igal juhul parem kui kunagistes harukogudes. Raamatukogudele lisanduvad 500 raamatukauplust ja 850 raamatukioskit, kust on võimalik endale trükiseid osta.

Tunduvalt on paranenud raamatukoguteeninduse tase, millele on igati kaasa aidanud pikem lahtiolekuaeg ja soodus juurdepääs ning raamatuvarede suurenemine ja mitmekesistumine. Väikestes ja kaugetes maakondades on sageli just raamatukogu see koht, mis pakub kultuuri ja teavet.

Praeguseks on stabiliseerunud raamatulugejate arv ($\frac{2}{3}$ elanikest), nende seas aga on suurenenud inimeste arv, kes loevad üle 20 raamatu aastas. 1986. a andmeil luges iga kolmas mees ja iga viies naine läbi ühe raamatu aastas. Üle 20 raamatu aastas lugevaid mehi oli 43%, naised 56%. Üldharidustase on Soome naistel kõrgem kui meestel, kasvab ka naiste kõrghariduse osatähtsus. Naised eelistavad enamasti ametniku või teenindaja elukutset, iseäranis suhtlemist inimestega. Tüüpilised naiste tegevusalad (haridus, tervishoid jt) soosivad lugemist juba töö iseloomu ning tööl valitseva õhkkonna tõttu.

1973.—1981. a uuringud näitasid, et on küll kasvanud õppe-, eriala- või huvialakirjanduse lugemine, kuid ilukirjandus on siiski esikohal. Uusi lugejaid on leitud väiksema haridusega elanike hulgast. Ka töötud kasutavad raamatukoguteenuseid väga meelisasti, sest neil on vähe raha ja palju aega. See näitab aga omakorda, et raamatukogu kui demokraatlik institutsioon meelitab ligi lugejaid vaesematest kihtidest.

Põhjust, miks on Soomes nii suur huvi raamatute vastu, tuleb otsida riigi sotsiaal-majanduslikust poliitikast. Kunagisest agrarühiskonnast on 40 aastaga saanud postindustriaalühiskond. Põllumajandusametid on vahetunud teenindus- ja tööstuselukutsetega, on toimunud ränne maalt linna, teadmised on väärtustatud ning haridus tekitanud elavnenud huvi raamatu vastu. Tegevusvaldkondade struktuuri muutused on esile toonud uusi alasid, kus nii töötegemisel kui ka vaba aja veetmisel lisaks teistele inioakanalitele kasutatakse rohkem traditsioonilisi raamatukoguteenuseid. Iniovajaduse suurenemisega on kasvanud tarve ilukirjanduse järele.

Artikli autor arvab, et raamatukogul endal on vähe võimalusi mõjutada täiskasvanud elanike lugemisharjumusi, sest need kombineeruvad kodu, kooli, sõprade, elu- ja tööstili jt tegurite koosmõjul. Kui aga see harjumus on kujundatud, siis on raamatukogu võimuses seda võimendada ja arendada.

LEILI GASMANI referaat artiklist:

Vakkari, P. The role of the public library in the Finnish book culture // Scand. Publ. Libr. Quart. — 1989. — Vol. 22, N 2. — P. 24—31.

Töoreisil Soomes

Hiljuti ilmus meie ajakirjanduses järgmine sõnum:

EESRINDLIK KOGEMUS

Kükametsa raamatukogu vaevles kaua remondi ootel rasketes oludes. Remondi alustamiseks puudusid summad, keldris asuvas raamatukogus hallitasid ja mädanesid kapsaks loetud raamatud.

Siis aga löödi käed ühe kohaliku toitlustuskooperatiiviga ning nüüd peetakse samas vastremonditud hoones kõigile soovijaile odavat kapsasuppi.

ESTER LAURINGSON

Ajakirja nägemata ei oska meie maaraamatukogu töötaja ilmselt öelda, kas see ilmus tõsielu- või naljarubriigis. Igal juhul ütleks ta, et asi on tõsine. Ja IMEski ei julge loota imet — võime seista silmitsi faktiga, et omavalitsusel «esialgu» mingite raamatukogude jaoks raha üle ei jää.

Mis sellele mõtteviisile vastu panna? Eks ikka enese tarkus ja veendumus. Neid mõlemaid peaks jätkuma meie kolleegidel, kes oktoobrikuus Soomes töoreisil käisid. Kuidas asi võimalikuks sai, seletab ERÜ kirjatoimetaja Linda Kask:

«1989. a jaanuaris küsisime meie ühingu aastakoosolekul osalenud Soome raamatukogühingu esimehelt parlamendisaadik hr Pentti Lahti-Nuutilalt, kas meie rahvaraamatukogude töötajail oleks võimalik tutvuda Soome raamatukogudega. (Rahvaraamatukogusid pidasime siimas seetõttu, et Suomen kirjastoseura ühendab rahvaraamatukogude töötajaid, teadusraamatukogude töötajad on koondunud teise ühingusse.) Veebruari algul ilmunud ajaleheartiklites (Kansan Lehti, 2. 2. 1989; Kangasalan Sanomat 7. 2. 1989) teatas P. Lahti-Nuutila meie soovist. Soome raamatukogühing palus märku anda neil raamatukogudel, kes oleksid nõus eestlasest «praktikanti» nädalaks-kaheks vastu võtma. Mai alguseks oli endast teada andnud juba 16 raamatukogu. Meie ühing palus keskraamatukogude direktoritel esitada sõidukandidaadid mai lõpuks ja meie esinaine Evi Rannap leppis soomlastega konkreetsest kokku juuni algul Imatra raamatukogupäevadel. Sõit sai teoks valuutavaba vahetuse korras. Soomlased maksid sõidu Helsingist sihtkohta, hoolitsesid majutamise ja toitlustamise eest ning leidsid päevaraha maksmise võimaluse (loengutasuna, ajalehe honorarina vms). Meie ühing on tänu tollasele Kultuurikomiteele ja keskraamatukogudele suutnud vastata samaga.

Tänaseks on paljud saanud soomlaste elukorraldusega tutvuda. Valentine Mägi Palometsa raamatukogust käis Simo vallaraamatukogus, Laine Meos Rõngu raamatukogust Ylivieska linnaraamatukogus, Ene Runtel Järveljalit Keitele vallaraamatukogus, Eve Toots Lähteit Anjalankoski linnaraamatukogus, Mall Köpp Vastse-Kuustest Kuhmoiste vallaraamatukogus; Jõgevalt sõitis Toijalasse Sirje Narits, Võhmast Peräseinäjoele Eha Klamp. Keskraamatukogudest oli võimalik sõita viiel inimesel: Inga Kuljusel Võrust Oulu, Anne Sokkol Harjust Salosse, Aive Alamaal Tallinnast Kouvolasse, Tiiu Arhipenkol Seinäjoele ja Anne Skröpnikul Siilinjärvele. Lasteraamatukogutöötajaist käis Anu Kehman Riihimäe linnaraamatukogus.»

Novembris kogunesid maailma parimate raamatukogude maad (üldlevinud arvamuse kohaselt vaid Taani raamatukogud ületavad Soome omi) näinud kolleegid ERÜsse muljeid jagama.

Kuigi sõideti erinevatesse paikadesse Lapimaani välja, ollakse järeldustes üksmeelsed. Me ei looda nii peagi saada arvuteid, kopeerimismasinaid, spetsiaalseid raamatukogumajugi mitte. Hädatarviiik oleks aga eriline kleepkile, millega Soomes enne riulile panemist kõik raamatud üle tõmmatakse. Kiiletamine võtab aega vaid minuti, raamat aga säilib uuena aastaid.

Meeidis juhtimissüsteem: aru antakse oma linna inimestest valitud komisjonile, kelle määrab linnavalitsus. Sirje Narits: «Meeldiv oli kuulda, kuidas komisjoni esimees tundis huvi, kas raamatute soetamiseks eraldatud summa ikka on piisav ja kas fondi kasvades ei teki ruumipuudust. Näis, et seal olid mõlemad pooled teineteisega väga rahul — nii linnavalitsus raamatukoguga kui raamatukogu linnavalitsusega.»

Leiti, et sealgi, kus arvutisüsteeme veel pole, on kirjatööd ikkagi vähem. Lugejakaarte pole, on ainult lugejapiiletid. Laenutamisel märgitakse raamatukaardile lugeja number ja raamatu vahele pannakse kaart tagastamiskuupäevaga. Raamatukaardid pannakse kastidesse tagastamiskuupäevade kaupa. Igaüks võib laenata nii palju raamatuid, kui tahab. Kui õigel ajal tagasi ei tooda, tuleb maksta viivist.

Võlutud oldi lasteteenindusest. Aive Alamaa: «Raamatud on paigutatud lastepäraselt: mitte tähestikjärjestuses, vaid muinasjutu-, nalja-, silpraamatud eraldi riulitel. Väga väikestele on riidest raamatud. On ka mänguasju. Igal pool on muinasjututuba, kus paar-kolm korda nädalas toimuvad muinasjututunnid või nukuteatrietendused. Muinasjutte on võimalik kuulata ka lindilt, mida lapsed üsna tihti teevadki.

Ja veel üks lihtne asi: igas raamatukogus on mõeldud sellele, et töötaja ka süüa tahab. Kõikides raamatukogudes on köök, kus puhata ja kohvi juua, rääkimata riietusruumist ja dušist.»

Ollakse arvamusel, et kuni meil pole mugavaid raamatukogubusse, ei tohi Eestis väikesi raamatukogusid kaotada.

Naabrite huvi oli vastastikune, pea igaühel tuli anda intervjuusid ja pidada loenguid soome publikule. Mall Köpp: «Mulle tehti ettepanek korradada eesti õhtu. Nii imelik kui see ka ei tundu, mulle öe di, et kui neil käivad oma kirjanikud, siis ei tule kunagi rahvast, aga kui nüüd eestlane esineb, võib rohkem külalisi loota. Tavaliselt pidi kirjandusõhtutes osalema 6—10 inimest, ega meilgi külas naljalt rohkem tule. Seekord aga tuli kohale 45 inimest. Huvi meie poliitika, elu-olu ja kultuuri vastu saatis mind kogu aeg. Väga palju kutsuti peredesse külla, lihtsalt taheti kuulda, mis meil siin toimub. Oli üllatavalt soe ja sõbralik vastuvõtt. Nii minu kolleegid kui külainimesed olid huvitatud kevadel Eestisse tulekust.» Siinkohal veel üks tähelepanek Sirje Naritsalt: «Külas käies hakkas silma, et koduraamatukogud ei ole suured. Nad ütlevad, et neil põhimõtteliselt palju raamatuid koju ei osteta. Need on kallid, pealegi on raamatukogus kõik olemas. Koduriuleil on põhiliselt käsiraamatud ja teatmekirjandus.»

Lõpetaksin selle muljemosaiigi Inga Kuljuse sõnadega: «Palju tänu kõigile, kes selle ettevõtmise eest head seisid! Saime teada, mida ja kuidas tahta, pole tarvis jalgratast leiutama hakata. Aga oma majas tuleb kiiresti ära teha see, mis oleks juba pidanud tehtud olema — meie raamatukogu hävitatud raamatute kartoteek, nii palju, kui neid on veel võimalik kindlaks teha.»

KAI MARAN

* * *

Üksikasjalikumalt kirjutas meile oma tähelepanekutest ANU KEHMAN Laste- ja Noorteraamatukogust.

«Külastasin Tampere ja Riihimäe linna- ning Loppi vallaraamatukogu. Nähtu põhjal võin öelda, et:

1. Kuuldused Soome kõrgetasemelisest arhitektuurist osutusid tõeks ka **raamatukoguhoonete** puhul. Ainuprojekti järgi (ja väga kiiresti) püstitatud ehitised suuvasid ühte ümbritseva arhitektuuri ja maastikuga. Seestpoolt on raamatukogud valged: valgust tulvab nii akendest kui ka loendamatutest valgustitest (päevavalgelgi ei hoolita elektrienergia kokkuhoiust), peegeldub heledateit või lausa valgetelt pindadelt.

Kunst on raamatukogudes au sees. **Lilled**, lilled, igal pool lilled, ka raamatukogudes.

2. **Raamatud** on Soomes kallid (kordustrükid küll veidi odavamad) ja ilusad. Isegi natuke liiga iusad, arvavad soomlased. Ilukirjandust võiks nende meelest välja anda ka pehmes köites ja kehvemal paberil. Paistab aga, et paberimaal Soomes koledamat paberit ei tunti. Kriit-paberite trükitakse isegi otse prügikasti rändav reklaam.

Termin **pildiraamat** ei leia meie lastekirjanduses nii täpset kasutust kui Soomes ja mujagi maailmas. Selle all mõeldakse raamatut, kus tekstil ja pildil võrdne kaal või domineerib hoopis pilt teksti üle. Pildiraamatuid ilmub tohutult, nad on laste seas väga populaarsed. **Koostikseid** trükitakse arvutul hulgal. Raamatukaupluse väärtus on selles osas tunduvalt avaram kui raamatukogudes. Siinkohal on raamatukogu ülesanne arendada lugeja maitset ja tellida vaid väärtuslikku. Niisamuti ei hangi raamatukogu sopakirjandust ega pornot.

3. **Raamatuid ostetakse** raamatukokku raamatukaupluse kaudu, kust läkitatakse kõigepealt uute raamatute näidised.

Saabuva kirjanduse vaatavad läbi kõikide osakondade ja filiaalide töötajad, märkides üles oma tellimissoovid. Töötajad võivad end kohe lugemisjärjekorda panna, sest neil on esmaõigus uusi raamatuid lugeda. Tellitava kirjanduse üle peetakse aru, muusikaosakond otsustab oma vajadused ise.

Näiteks tellib Riihimäe raamatukogu lasteosakond tavalisi lasteraamatuid 4—5 eksemplari, hobuse-, koera- ja muid soositud raamatuid 7 eksemplari.

Kordustrükkide puhul saadavad kirjastused või raamatukauplused vaid raamatunimestikke.

Kirjastused arvestavad raamatukogude ettepanekuid, sest need on suurimad raamatuostjad. Tihti müüvad raamatukaupmehed raamatukogudele soodsa hinnaga.

4. **Raamatuid kantakse maha** väga agaralt, kui raamat ei ringle või on veidikenegi kulunud. See tuleneb ühest küljest suurest raamatutoodangust, kuid ka soomlaste ilumeelset: raamat olgu kaunis ja puhas. Tavaiine linnaraamatukogu ei pea oma ülesandeks koguda ja säilitada kõike ilmutavat. Riihimäel püütakse alal hoida vähemalt üht eksemplari soome algupärasteist. Ei tunta sugugi piinlikkust, kui üht või teist trükist raamatukogus leida pole. Elektronarvutis sisalduva info põhjal või telefoni-telefaksiga on võimalik teada saada vajatu asupaik. Lähedal asuvasse raamatukokku on mõttekam ise pöörduda, üldiselt kasutatakse aga aktiivselt kauglaenuamist võimalust.

5. Puutusin kokku ainult väga kompetentsete **raamatukogutöötajatega**. Suhteliselt väikese arvu tõttu on neil igapähe küllaltki suur töö-

ja vastutuskoorem. Uuenev ja muutuv (raamatukogu)elu eeldab pidevat erialast enesetäiendamist. Kadestamisväärselt palju osaletakse kõiksugustes kursustes ja kogunemistes. Tamperes korraldatakse õppusi ka raamatukogus.

Riihimäe raamatukogus on töötajatest loodud rühmad, kes tegelevad iseseisvalt mingi probleemiga, tutvustavad aeg-ajalt hetkeseisu ning lõpuks esitavad järeidused. Tampere raamatukogu töörühmad toimivad analoogiliselt.

Kutseoskuste kõrval paelub raamatukoguinimeste sõbralikkus, südameikkus, vaimsus, rahumeelsus.

6. Meile tundmatu institutsioon on **raamatukogutoimkond**, millesse kuuluvad kõikvõimalike elukutsetega erinevate parteide esindajad. Linnavalitsus valib tavaiselt umbes 5 toimkonna liiget ja 5 asetäitjat. Raamatukogutoimkond tegeleb haldamisküsimustega: jälgib, et raamatukogu peaks kinni teda puudutavatest seadustest, kontrollib raamatute hankimist ja säilitamist, kiidab heaks raamatukogu kasutamise korra ja lahti-olekuajad, jälgib töötajate tööieövõttu ning vallandamist, valvab raamatukoguhoone seisukorra üle, teeb ettepanekuid raamatukogu remontida, eelarvet määrata jne jne. Jaanuaris annab toimkond linnavalitsusele aru raamatukogu tööst eelmisel aastal.

7. Raamatukogu **lasteosakonnas** loevad lapsed kuni 14. eluaastani (Riihimäel erandlikult 16. eluaastani).

Riihimäel laenavad lapsed ja täiskasvanud ühisest letist, Tamperes eraldi. Teatmeteeningindus on Riihimäelgi lahutatud. Kassetid ja plaadid lastemuusika ja -kirjandusega asuvad lasteosakonnas, täiskasvanuile määratud muusika- ja videokassetid muusikaosakonnas. Üldiselt ei ole noorte- ja lasteteeningindus omavahel eraldatud, küll on aga Riihimäe noortel lasteosakonnas oma nurk.

Muinasjututuba on olemas nii Riihimäel kui ka Tamperes, kus muinasjututunnid toimuvad vastavalt kord ja kaks nädalas. Tamperes tegutseb ka nukuteater «Niru-Naru». Lapsed kuulavad muinasjutte sel ajal, kui emad poodides käivad. Üldiselt on lastel nii palju meelelahutusi, et muinasjututunde eriti arvukalt ei külastata.

Raamatutunnid toimuvad põhiliselt kevadel ja sügisel (Riihimäe). Janakkaia andmeil käiakse raamatukogus klassiga 3 korda koolieiu välitel — 1., 8. ja lõpuklassis.

8. **Muusikaosakond** on tänapäeva Soome raamatukogu lahutamatu osa. Muusikat ja videot saab kohapeal kuulata-vaadata või koju laenata. Riihimäel ei laenutata veel laserplaate, kuid sellega kavatsetakse üsna pea pihta hakata. Osakonnas asuvad ka muusikaraamatud ja -ajakirjad. Keeleõppekassette leiab täiskasvanute laenutusosakonnast.

9. Riihimäe raamatukogul **raamatubussi** ei ole, kuigi seda taotleatakse juba 1966. aastast. Bussi peetakse hädavajalikuks täienduseks nii linna kui ka hõreda asustusega maakoha teenindamisel. Bussis võetakse vastu tellimusi, päringuid, kauglaenutusi. Telefonitsi on side raamatukoguga. Raamatubuss peatub ka lasteaedade ja koolide juures. Kooliraamatukogu niisugusel kujul nagu meil Soomes ei tunta. Teenindamisel ületatakse kunna piire, kui naabril raamatubussi pole.

10. Soomes kasutati raamatukogudes arvuteid esmakordselt 1978. a. Minul õnnestus kompuutreid tegutsemas näha Tamperes ja Riihimäel.

Riihimäel kasutatavas KILAVA süsteemis on fondi- ja lugejaregister. Elektroonilise töötluse tarbeks on raamatutel, heliplaatidel, kasseti-

del jm kriipskoodiga kleebikud (viivakooditarra). Lugejapilet on kaardike, millel raamatukogu nimetus, lugeja nimi, kriipskood. Teatmeteendinduses on Riihimäel kasutada üsna mitu andmebaasi, mida täiendatakse tsentraalseit. Kompuutrite eelised on tööjõu ja aja kokkuhoid ning täpsus, teatmeteendinduses otsingu mitmeaspektsus ja kiirus.

11. Muumimuseumis e Muumiorus Tampere linnaraamatukogu keldrikorrusel tutvusin Tove Janssoni kui Suure Kunstnikuga. Kõige uhkem asi oli Muumimaja.

12: Põgusalt õnnestus külastada Soome Noorsookirjanduse Instituuti — soome laste- ja noortekirjanduse kogumis- ja infokeskust, mis toetab lastekirjanduse uurimist ja õpetamist. Soomekeelsete raamatute kõrval kogutakse tõlkeid teistesse keeltesse, laste- ja noorteperioodikat, käsikirju, illustratsioone, õpikuid (täpsemalt aabitsaid ja lugemikke). Instituudil on ka eesti lasteraamatute kollektsioon.

Lisaks on arvukalt noortekirjandust ja selle lugemise käsitlusi: käsiraamatuid, uurimusi, ajakirju. On ju instituut IFLA liige ning kontaktis laste- ja noortekirjandusega tegelevate organisatsioonide ja üksikisikutega nii Soomes kui ka välismaal.

Antakse välja monograafiaid, kirjandusnimestikke, infobülletääni «Onnimanni» (milles on ilmunud R. Krusteni, E. Niidu ja M. Reinoldi artiklid), reklaamplakateid, postkaarte.

Instituut korraldab seminare, näitusi, loenguid jms.

Sõbralike võõrustajate abil täienes meie bibliograafiaosakond mitme tööks vajaliku väljaandega.

Selline asutus tekitab ülisuurt kadedust. Kust leida meil Eestis samagune Riitta Kuivasmäki, kelle initsiatiivil kogu ettevõtmine rajaneb? Kes looks meie lastekirjanduse teooria, paneks kokku ajaloo? Kus saaks meie laps näha eesti lasteraamatut iidsetest aegadest tänapäevani? Kuhu jookseksid kokku niidid kogu maailma lastekirjanduskeskustest? Nii-sugust institutsiooni meil kahjuks ei ole, on vaid omapäi tegutsevad inimesed, kelle töö ei ole piisavalt avalikustatud.

Lastekirjanduse instituudi (või keskuse või mis tahes nimi sel olgu) loomiseks on praegusel rahvusliku eneseteadvuse tõusu ajastul viimane aeg!

Nüüd ongi õige koht järelduste ja ettepanekute tegemiseks, ehk teisiti sõnastades — mida saame Soomes nähtust **cma töös** rakendada? Kahjuks pean tunnistama, et otse üle võtta ei ole midagi — vahest ehk kohusetunnet, püüdlikkust, erksust. Teisalt aga on imelik teha nüri järjekindlusega ja tundide kaupa midagi sellist, mille sooritamiseks kulub teisel pool lahte üks näpuliigutus.

Nii kaua kui aastane raamatutoodang jääb niisama väikeseks, ei tõuse raamatukogude prestiiž. Kuni infootsingus ei kasutata arvuteid, kulub selleks tohutult aega või jääb info hoopis kadunuks. Seegi ei tee raamatukogudele au.

On muidugi suur õnn, et saame külastada maailma häid raamatukogusid. Kui meil ükskord «lahti läheb», siis on raamatukogutöötajaid, kes oskavad sõna sekka öelda. Seniks aga jääb meie osaks jälgida, õppida, talletada.

Mida aga saaks kohe praegu teha, on sõjaeelse lasteraamatu kogumine ühte paika — miks mitte Laste- ja Noorteraamatukokku —, mis võiks saada hakatuseks või toeks lastekirjanduse instituudi loomisel.»

HABENT SUA FATA LIBELLI

Kas keegi loeb Kanadas Jaan Krossi romaane?

Mul oli meeldiv võimalus pool aastat stažeerida Toronto Ülikooli eestiainelise õppetooli juures. 1989. aasta kevadsemestril, mil Torontos oma tööd tegin, «istus» eesti õppetoolil professor Tõnu Parming.

Eestlaste lugemust siin Eestis on läbi aegade mitme kandi pealt uuritud, kuid meil puudub igasugune ettekujutus sellest, kuivõrd puutuvad eestikeelse kirjasõnaga kokku paguluses viibivad eestlased. Viimane oligi minu huviks: otsisin sellealast kirjandust ja kohtusin kolmekümne väliseestlasega, kellega neil teemadel vestlesin. Teaduskeeles: tegin kolmkümmend süvaintervjuud, mis mul nüüd kassettidelt maha kirjutamist ja mõnesugust üldistamist ootavad.

Et võimatu on uurida kõigi Kanadas elavate eestlaste lugemust, siis pidin tegema valiku: otsustasin intervjueerida inimesi, kes on kõigiti aidanud eestlust Ameerika mandril elujõulisena püsida. Kõige noorem küsitletav oli Toivo Klaar, varakahekümnendates noormees, kes tuli 1989. a sügisel aastaks Tartu Ülikooli õppima, kõige eakam aga hr Heino Jõe, skaudiliikumise veteran ning eesti poiste õpetaja-suunaja Kanadas.

Mind huvitas kõigi nende eestlaste koduraamatukogu suurus ja keeleline koostis: kui palju on eesti-, kui palju muukeelset kirjandust, **mis-suguseid** raamatuid on läbi aastate kodudesse muretsetud. Püüdsin jõuda selgusele, milline on olnud nende inimeste lugemus läbi elu: lapsepõlvest tänasesse päeva.

KUNINGLIK RAAMATUKOGU
STOCKHOLM - JAAN-VEEbruar 1966

Kuivõrd Ameerika ja Kanada kultuuris on raamatul ja lugemisel hoopis tagasihoidlikum koht kui Põhjamaade kultuuris, siis tuli ka uurida, kas paguised on omaks võtnud Ameerika kultuurimallid või säilitanud kodust kaasa toodud hoiakud ja harjumused. Tuli ka leida vastus küsimusele, kas paguiste lapsed ja lapseapsed sarnanevad lugemuselt keskmisele kanadalasele või on nad isa-ema tagantorkimisel siiski raamatut hariikust kanadalasest enam hindama õppinud.

Nooremad — alla kolmekümne — on oma suhetes raamatuga kindlasti kanadalased, mitte eurooplased: vaba aeg kulub eeskätt televiisori ja video peale. Muidugi on ka erandeid. Samas on huvitav nende vanemate käest kuulda, et nad on püüdnud oma lapsi igati televiisorist eemal hoida: paljud ei ostnud teadlikult koju televiisorit, nii et lapsed pidid neid huvitavaid programme käima naabrite pool vaatamas. Lapsi viidi (ja viiakse) Eesti Täienduskooli, eesti rahvatantsuharjutustele, võimlemis-treeningutele, skaudi- ja gaidikoondustele. Nii eestiaseks kasvatatud lapsed oskavad küll korralikult eesti kõnekeelt, kuid eesti keeles lugemine on neile vaevanõudev ja piinarikas. Et inglise keeles ilmub tohutult iga-suguste huvidega inimestele mõeldud kirjandust, kuid eesti keeles on vaik õige kasi, siis on loomulik, et oma inoovajaduse rahuldavad noored just ingiskeelse kirjasõna abil.

Tavaliselt piirdub Kanadas üles kasvanud inimese kokkupuude eesti-keelse trükisõnaga vaid nende raamatutega, mida tuli läbi lugeda Eesti Täienduskoolis, ning pärast selle kooli lõpetamist võetakse kätte ainult kohalik eestikeelne leht (Kanadas ilmuvad «Meie Elu» ja «Vaba Eestlane»).

Inimesed, kes sunniti Eestist lahkuma varakahekümnendates, on oma lugemuselt jäänud eestlasteks ega erine kuigivõrd kodueestlastest. Elu jooksul loetud raamatute nimekiri on muidugi erinev: Kanada eestlased on päris hästi kursis siin ilmunud raamatutega, paraku aga kuni viimase ajani pole meil olnud võimalik kätte võtta väljaspool Eestit ilmunud eestikeelseid teoseid.

Ainult vähesed põgenikud surusid kodumaalt minnes oma kohvri-nurka raamatu: Geislingeni põgenikelaagris tehtud küsitluse andmetel oli kaasa võetud üks raamat üheteistkümne inimese kohta.

Vaevalt oli eestlase jalg Rootsi või Saksamaa pinnale astunud, kui juba hakkas ilmuma eestikeelset kirjandust. Paljud eestlased olid kuni 1949. aastani põgenikelaagrites, kus olukord oli ilmselt mingis mõttes sarnane haiglas viibimisele: mõlemas aitab pealesunnitud tegevusetusest üle saada trükisõna.

Ettevõtlik kirjastaja Andres Laur asutas Rootsis kirjastuse «Orto», mis levitas raamatuid raamatuklubi põhimõttel. «Orto» kirjastas peamiselt ilukirjandust, teine Rootsis asutatud kirjastus «Välis-Eesti» peamiselt käsi- ja sõnaraamatuid. «Orto» tellijate arv kasvas 1946. aastaks viie tuhandeni. Neljakümnendate aastate lõpuks, mil massiliselt lahkuti Root-sist ja Saksamaalt, oli vabas maailmas trükitud 367 eestikeelset raamatut.

1950. aasta lõpul elas Kanadas umbes seitse tuhat eestlast, siin jätkas 1951. aastal tegevust ka Andres Lauri kirjastus «Orto». Samal aastal avaldati ajalehes «Meie Elu» uue kirjastuse — Eesti Kirjanike Koopera-tiivi loomise kuulutus. Kaksteist eesti juhtivat kirjanikku läks uude kir-jastusse üle. Andres Lauril poinud enam kuigivõrd autoreid, kes oleksid tema kulu ja kirjadega oma proosatükke või luulekogusid avaldada taht-nud, seepärast orienteerus ta nüüd tõlkeromaanide trükkimisele ja levi-tamisele.

Viiekümnendate aastate algusest peale on nende kirjastuste kaudu trükitud raamatute tiraaž pidevalt vähenenud. Uuel kodumaal leidis enamik pagulasi esmatähtsa olevat oma majandusliku seisundi kindlustamise. Raamat oli kallis ja selle lugemiseks oli hoopis vähem aega kui põgenikeaagrites. Nüüdseks on vanemad pagulased meie hulgast lahkunud, noored aga ei oska piisavalt eesti keelt, et selles keeles kirjandust nautida, ning neil puudub seega põhjus neid raamatuid tellida.

Varakahekümnendates Eestist põgenenud inimesed olid aktiivsed lugejad 1950. aastate alguseni. Selleks ajaks olid paljud teemad eesti kirjanike poolt läbi kirjutatud ja hakkasid end ammendama: põgenemine, veneaste kuriteod esimesel okupatsiooniaastal jm. Lisaks tuli elu sisseadmiseks raha teenida, lugemiseks jäi aega ja jõudu napilt.

Uuesti tuldi eestikeelse raamatu juurde tõsisemalt tagasi kuuekümnendate aastate teisel poolel, kui okupeeritud Eestis hakkas taas ilmuma «sotsiaalsest tellimusest» vaba ilukirjandust. Pagulasi huvitas, missugune on igapäevane elu kodumaal, sugulased ja tuttavad saatsid 60ndate keskpaigast alates raamatuid, mida mõned ka huviga lugesid.

See rühm eestlasi, kes olid kodumaaga igasuguse läbikäimise eitajad, siin i munud raamatute vastu suuremat huvi ei tundnud, kuigi okupeeritud Eestis ilmunud kirjandust on nendegi kodudes.

Ilukirjandus vanemate pagulaste riulis on valdavalt eestikeelne, on nii väljaspool Eestit kui ka Eestis ilmunud raamatuid. Viimaseid on Kanada eestlase riulis vast isegi paremas ja läbimõeldumas valikus kui kodueestlasel. Teatmeraamat, eri- ja huvialakirjandus on kõigi põlvkondade eestlaste kodudes võõrkeelne: meil ju kuni viimase ajani täiesti usaldatavat teatmekirjandust ei ilmunud. Kuigi — ENE esimene väljaanne on enamikul vanema ja keskmise põlve pagulastel kodus kasutada! (Muidugi enamikul neist eestlastest, kes üldse eestikeelse raamatu vastu huvi tunnevad.)

Raamatud teismeeas Eestist põgenenud inimeste riulis on tavaliselt valdavalt ingliskeelsed. Taas pean märkima: loomulikult on erandeid.

Väikese lapsena Eestist lahkunud või Kanadas sündinud eestlastel on eestikeelne raamat kodus pigem eksikülaline. Riulis on isa-ema käest laenatud kirjandust või raamatuid, mis pole vanematekodusse enam mahnutud, on mõni N. Eestist saadetud lasteraamat või jutukogumik. Näiteks Peeter Kopvillemil, kes oma muusikaga N. Eestis laineid lõi, on kodus paarkümmend eestikeelset trükist — ning miks tal peakski neid rohkem olema, kui ta töötab ingliskeelse poliitikaajakirja toimetuses: perfektne peab tal olema inglise keel.

Nooremapoolne advokaat Torontost hr Oskar Müllerbeck ütles mulle, et tal on kohutavalt raske ja aeganõudev head eestikeelset ilukirjandust lugeda. Paksu romaani läbilugemiseks võib teinekord kuluda pool aastat, mõnedki sõnad tuleb sõnaraamatust järele vaadata: eestikeelse raamatu lugemine pole enam niivõrd ajaviite kui hoopis töö moodi.

Et osa intervjuusid on mul veel lintidelt maha kirjutamata, siis ei tasu siin räägitut absoluutseks tõeks pidada. Pealegi pole vist kunagi ühelgi ühiskonnauurijal võimalik tundma õppida kõiki pagulasi: elatakse maad mööda laiali ning pole olemaski näiteks Kanadas elavate eestlaste täpset nimekirja. Eesti nimi ei tähenda veel eesti keele oskust ja mõningane eesti keele oskus seda, et end eestlaseks peetakse. See on aga juba omaette teema.

MALLE ALEKSIUS

Eesti Arhiiv Austraalias

Austraalia Eesti Seltside Liit asutas Eesti Arhiivi Austraalias (EAA) 1952. a ülesandega koguda ja säilitada käsikirju ja trükiseid, mis pikki aastaid on olnud nii Eestis kui ka mujal pidevas kadumisohus. Hiljem asutati sama ülesandega arhiive teistelgi mandritel.

EAA peamine ülesanne on koguda kõik väljaspool Eestit ilmunud eesti- ja muukeelsed eestiainelised trükised, kõik eestlaste kirjutatu üks-kõik mis keeles ja millisel teemal, samuti kõik eestlaste elu ja tegevust käsitlevad dokumendid: organisatsioonide tegevuse ülevaated ja aruanded, erasikute mälestuskirjutised, kirjavahetus ning muud. Kogumisele kuuluvad ka kõik enne 1944. a ilmunud eestikeelsed ja eestiainelise sisuga muukeelsed raamatud, brošüürid, ajalehed ja ajakirjad, fotod ja dokumendid.

Alates 1968. aastast asub EAA Sydney eeslinnas Lidcombe'is spetsiaalselt selleks ehitatud tule-, niiskus- ja valguskindlas kivihoones, kus kõik talletatu on paigutatud terasriiuleile kogupikkusega umbes veerand kilomeetrit.

Oma 37-aastase tegevuse kestel on EAA saanud ülemaailmselt tunnuks ja arhiivi abistavad kaastöölised mitmelt mandrilt, võttes enda kanda ka lähetiste saatekulu, mis on mõne kaastöölise puhul kasvanud aastas mitmekümne dollarini. Tegevuseks vajalikku raha saab arhiiv Austraalia Eesti Seltside Liidu poolt igal aastal korraldataval Eesti Rahvuskapitali korjandusel Kultuurivarade säilitamise sihtkapitalile annetatud summadest, samuti eesti teadlaste ja teiste rahvuskaasiaste annetustest Austraalias ja mujal ning arhiivi külastajailt, osalt ka arhiivis leiduvate dublettide müügist.

Arhivaari auametis tegutseb alates 1953. a jaanuarist dr pharm Hugo Salasoo. Arhiivis leiduvate ja sinna saabuvate dokumentide korraldamise ja kataloogimise kõrval nõuab üsna palju aega kirjavahetus mitmesaja isiku ja asutusega kõigil mandreil. 1988. a jooksul saatis arhivaar välja üle 600 kirja ja saadetise, saades vastu üle 1200 (koos eesti- ja muukeelse perioodika numbritega).

Arhiivis leidis 1988. a lõpus trükiseid 44 keeles — peale eesti keele afrikaani, alamsaksa, araabia, birma, esperanto, flaami, heebrea, hiina, hispaania, hollandi, inglise, islandi, itaalia, jaapani, korea, kreeka, kroaadi, ladina, leedu, liivi, läti, marathi, norra, poola, portugali, prantsuse, rootsi, rumeenia, saami, saksa, serbia, sloveeni, soome, süüria, taani, telugu, türgi, ukraina, ungari, tšehhi, vadja ja vene keeles.

Mahukamate trükiste ja eesti autorite teaduslike tööde koguarv oli 20 740, neist eestikeelseid 6332 (864 000 lk), muukeelseid 14 408 (777 000 lk). Väljaspool Eestit aastail 1945—1988 ilmunud ligi 2700 eestikeelsest

raamatust oli arhiivis ca 97%. Enne 1944. a ilmunud eestikeelseid raamatuid oli 2297, neist eelmisel sajandil ja varem ilmunuid 144.

Eesti autorite teaduslikke töid oli 1988. aasta lõpul kokku 11 512 tööd 762 autorilt väljastpoolt Eestit.

Väike- ja suurtükiseid (ajalehelõigendid, ürituste kavalehed, lendlehed, voldikud jm) oli üle 43 000. Arhiivis leidub 1988. a lõpu seisuga veel 503 paguluses ilmunud ja 237 enne 1944. a ilmunud eestikeelse perioodikaväljaande aastakäike või numbreid, 775 muukeelse perioodikaväljaande aastakäike või numbreid eestlaste kirjutatud või eestiainelise sisuga, üle 1600 eksliibrise, üle 25 000 foto, negatiivi või slaidi, heliplaate, helilinte, kassette, filme, käsikirju, eraisikute päevikuid ja kirjavahetust, mälestuskirjutisi, dokumente, üle 900 arhiivikausta organisatsioonidelt, asutustelt ja eraisikuilt, maakaarte ja muud.

Aasta jooksul külastas arhiivi 52 huvilist, neist 31 Austraaliast, 12 Eestist ja 9 mujalt.

Arhivaar on korduvalt varustanud eriküsimusist huvitatuid arhiivis leiduvate andmetega. Arhiivi pagulaskirjanduse dublettidega toimetati vahetust arhiivide ja raamatukogudega mitmel mandril, nende hulgas nelja suure raamatukoguga Kodu-Eestis, kust saadi vastu enne 1944. a ilmunud eesti- ja muukeelset eestiainelist kirjavara.

HUGO SALASOO

Tartu Instituut Torontos

Kanada eestlaste kultuurielus on oluline koht Tartu College'il, hari-duslike ja seltskondlike ülesannetega asutusel. Esimest täidab ta Tartu Instituudi, teist Akadeemilise Kodu kaudu.

Tartu Instituudi üheksateist tegevusaastat on olnud üsna edukad. Instituuti juhib 21-liikmeline direktoraat, kellest neli nimetab Tartu College. Ülejäänud valitakse ja nende ametiaeg kestab viis aastat. Direktoraadi esimees on dr Olev Trass, sekretär dr Endel Aruja. Instituudi tegevuses on kesksel kohal loengute pidamine, raamatute, ajakirjade ja arhiividokumentide kogumine ning kirjastamine. Kogutakse kõike eesti-keelset ja Eestit puudutavat võõrkeelset. Tööd tehakse tasuta, kuid näib, et juba praegu oleks vaja vilunud elukutselisi raalijaid ja muidki palgalisi. Kogud — nii arhiiv kui raamatukogu — on kujundatud põhiliselt annetustest, kuigi vähesel määral on raamatuid ka ostetud. Tegevusaru-andeid trükitakse igal aastal ja need on kõigile kättesaadavad. Raha kulub peamiselt mikrofilmimisele, paberkopeerimisele, arvutisüsteemi arendamisele, raamatuvahetuse postikuludeks jms.

Üliõpilaste kasutada on Tartu College'i korterhotell (apartment hotel). Seal elasid ka meilt mäenedzeride koois (Business School) õppijad.

Ontario valitsus toetab etniliste rühmade ja pensionäride kultuuri-tegevust. Toetuse saamiseks piisab kümmekonnast inimesest, kes põhjen-dava seletusega valitsuse poole pöörduvad. Riiklik toetus on eesti laulu-kooridele, teatritegijail jt. Selle rahaga tegutseb ka Toronto eestlaste Bibliograafia Klubi (nõnda alguses registreeriti), mida hiljem on aru-annet, ajakirjanduses jm hakatud nimetama Biblio Klubiks. Kümme asutajaliiget teatasid oma soovi koondada eesti arhiivi dokumente ja raamatuid, milleks nad vajavad töövahendeid. Nende ettepanek äratas Ontario valitsuses huvi ja pensionäride vabatahtliku töö alusel tegutsev Biblio Klubi hakkas saama seda liiki riiki sisse toetust kirjutite, pajun-dusaparaatide, paberi jm vajaliku ostmiseks paitsi raalid, mis sealses ühiskonnas kiiresti vananevad. Kui Biblio Klubi tegevuse lõpetab, siis tema töövahendid lähevad riigile tagasi riigivarana, kuid vananenud raale keegi ei vaja. Sellepärast ostis Biblio Klubile arvuti Tartu Instituut. Klubi tööd korraldab kümme asutajaliiget, keda nimetatakse direktori-teks. Need valivad enda hulgast juhi, kelleks praegu on dr Endel Aruja — sama Endel Aruja, kes on Tartu Instituudi direktoraadi sekretär ja raamatute kodumaale saatmise entusiast.

Klubi liikmeile tegevust jätkub. Nad vaatavad laekunud ajakirjad, ajalehed, raamatud, fotod, memuaarid jm eenevat läbi, et siis kata-loogida, riivleile paigutada, mikrofilmimiseks ette valmistada, teha ajalehe-lõigendeid ning korrastada nende mappe, identifitseerida isikuid fotodel ja korrastada fotokogusid, teha heliplaatide ja -lintide ning nootide nime-kirju, jätkväljaannete koondsisukordi jms.

Ja mis meile väga oluline — nii Tartu Instituut kui ka Biblio Klubi toetasid kohe Maakondade Esinduskogu algatust koguda Eesti rahva-raamatukogude jaoks välisest raamatuid, ajakirju jm trükisõna. Indu ja edu nende eesti rahvuskultuuri säilitamiseks ja edendamiseks vaja-likus töös.

HELGI VIHMA

UUT KIRJAVARA

Jõulude paiku ilmus raamat, mille järele on Eestis aastakümneid puudust tuntud ja mida väljaspool Eestit on Piibliseltsid 1945. aastast alates jõudnud välja anda viie korral. Meie kätte jõudis Uku Masingu ja Toomas Pauli tõlgitud «Uus Testament ja Psalmid ehk Vana Testamendi Laulud» (Tln. : EELK Konsistoorium, 1989. 877 lk.).

Et paljud meist Piibli lugemisest üpris võõrdunud on, palusime usu-teaduste magistril **Albert Soosaarel** anda lähtepunkt raamatute raamatusse süvenemiseks.

Sina oled see mees

Piibli kohta kehtib mitmes variatsioonis väljend «Mitte ainult!»

Piiblit heatahtlikult hindavad inimesed kinnitavad: Piibel on kõige enam tõlgitud raamat. Ta on neid väheseid raamatuid, mis 250 aasta eest pandi algkeeltest ümber eesti keelde. Ta on antiikaja kultuuri mälestusmärke. Ta sisaldab mõningaid teateid Vana-Idamaa rahvaste ajaloost, kirjandusest ja uskumustest. Ta on mõjutanud tänapäeva rahvaste kultuuri. Temal on äratav ja loov mõju kogu maailmas levinud kristlikule kirikule. Iga nimetatud iseloomustus on õige, kuigi nende kohta kehtib lause «Mitte ainult!»

Piibilil on oma «sisu». Selle all mõeldakse tavaliselt nii informatsiooni, mida Piibel annab teatud sündmuste, inimeste ja inimestevaheliste suhete kohta, kui ka inimestele määratud sõnumit.

Piibli sõnumit mõistetakse üldjoontes kaheselt. Ühed tõlgendavad seda vastavalt oma teaduslikele, kultuurilistele ja maailmavaateistele eeldustele, teised tahavad olla Piibli sõnumi kuulajad. Tõepoolest, kui inimesel on tahet ja aega Piibli sõnumit kuulata, taipab ta paratamatult, et seal räägitakse temaga ja temast endast, sõnum puudutab teda isiklikult. Teda ei virgutata eelkõige halbu inimesi ja väljakannatamatuid sotsiaalseid olukordi õigustatud pahameelega teravalt kritiseerima, s. o maailma parandama.

Edasi taipab Piibli sõnumi tähelepanelik kuulaja, et talle isiklikult suunatud Piibli sõnum ei ole ajalisel ega ruumiliselt kaugest kultuurikeskusest pärit olev inimese sõna. Piibli sõnum on rangelt olevikuline. Piibli sõnum on sõnum elavalt Jumalalt. Ta sunnib inimest enda mõtteid ja ennast vaatlema teisiti, kui ta on teinud seda seni. Ta sunnib inimest endaga ja Jumalaga kõnelema mitte eelkõige maailmasündmustest, mitte teiste inimeste, vaid oma elu üksikasjade pärast. Ka ei paljasta Jumala sõnum inimesele ta headust, vaid ta pahelisust, mida ta tahab varjata.

Piibel jutustab näiteks prohvet Naatani tulekust Jumala läkitatuna kuningas Taaveti juurde. Prohvet ütles kuningale:

«Kas sa tead, valitseja, mis on su kuningriigis juhtunud? Ühes linnas elas kaks meest. Üks rikas, teine vaene. Rikkal oli väga palju lambaid ja veiseid, aga vaesel üksainus pisuke utetall, kelle ta oli ostnud. Ta

toitis seda ja see kasvas ta juures üles koos ta lastega, sõi ta palukest, jõi ta karikast, magas ta süles ja oli talle nagu tütar. Siis tuli rikka juurde teekäija. Aga rikas mees ei raatsnud võtta oma lammastest ja veistest, et valmistada rooga teekäijale, vaid võttis vaese mehe utetalle ja vaastas mehele, kes ta juurde oli tulnud.»

Igapäevane lugu. On küllalt rikkaid ja vaeseid, jõukaid ning võimukandjaid, kes viletsaid sama hoolimatult ja ülekohtuseit kohtlevad. Meid see tavainseit ei häiri. Arvame ise ja arvavad needki, kes ameti poolest taotlevad ühiskonnas õigiasi eluviise, et neis asjus on võimatu midagi muuta. Pealegi kannatavad siin õiglusetuse tagajärjel ainult üks vaene ja tema utetall. See on teiste, hoopis olulisemate probleemide kõrval nii tühine asi, et meil pole aegagi sellele tähelepanu pöörata!

Kuningas Taavet nõnda ei mõteinud. Ta viha süttis kuuldust põlema ja ta kuulutas rikkale jõhkruuse paika: «Too mees on surma väärt!» Taavet ei küsi, kes kõne all olev mees on, kas ta tunneb teda või mitte. Kuningas on veendunud, et ta on surma teeninud. Kuninga otsus pole fraas, surmaotsus kuulub täitmisele. Aga enne kui see sünnib, peab rikas vaesele tekitatud kahju nejakordsest heastama. Nõnda on Taavet toliete häbiväärsele loole punkti pannud. Prohvet Naatan, loo avalikuks tegija, seda aga ei tee. Tema le Jumala poolt antud ülesanne pole veel täidetud. Prohvet jätab kuninga tehtud surmaotsuse jõusse, kuid asetab selle teisale kohale. Jutustuse rikast meest polnud võimalik karistada. Prohveti jutu konkreetset tegelest pöinud olemaski, Naatani jutt oli väijamõeldis. Aga prohveti kirjeidatud rikas ja hoolimatu mees oli siiski olemas. Naatan teatab: «Kuningas, see jõhker ja hoolimatu mees oled sina! See mees oled sina! Sina võtsid oma väepääliku naise endale ja lasksid ta mehe mõrvata. Sa oled abielurikkuja ja mõrtsukas. Pealegi — pärast toda kohutavat tegu oled sa enam kui aasta rahulikult elanud, nagu poleks midagi juhtunud. Oma mõrva kaasteadjaid sundisid sa vaikima.»

Piibli sõnumis ei kõnelda isiklikult ainult kuninglike abielurikkujate ning mõrvaritega. Meie ei pea arvama, et kui me pole endid koormanud mõne raske avaliku roimaga, pole Piibli sõnumil meiega üldse asja. Võiksime siis ausate inimestena õigusega pahandada teiste inimeste kui kooselureeglite ilmsete rikkujate üle. Nõnda arvata on ränk eksitus. Kui sa võid ainult abi vajajast halastamatult mööda minna, kui sul pole tõelist armastust Jumala ja ligimese vastu, kui sa sinu vastu eksinule, kes oma tegu kahetseb, sinuga lepitust otsib, ei saa andeks anda, kui oma vennale vihaselt ütled hukkamõistva sõna, haud kurje mõtteid, olgugi et need mõtted pole kunagi saanud teoks ega ühelegi inimesele teatavaks, oled sa Jumala ees süüdan. Piibli sõnum kuulutab sulle isiklikult: «Sina oled see mees, kes on surma väärt!» Nii tõsiselt ja rangelt räägib Piibli sõna isiklikult sinuga, kui sul on aega seda sõnumit avatud südamega kuulata.

Piibli sõnum kinnitab, et Jumal on püha Jumal ja ta sõnum on püha. Ometi pole selle sõnumi olemus ainult inimese eksitusi ja süüd paljastada ning Jumala kohtuotsuseid kuulutada.

Piibli sõnumis kirjutab apostel Paulus Tessaloonika kogudust manitsedes, et ristiinimesed peavad elama korralikku elu ja töötama, et nad teeniksid igapäevase leiva ega oleks kellelegi koormaks. Korratult elavaid kristiasi, kes ei taha töötada, tuleb manitseda ja nendega, kes manitsevat juhatuset ei arvesta, suhtlemine lõpetada, st säärased tuleb kogudusest välja arvata. Aga sealjuures manitseb apostel: «Ometi ärge pidage teda vaenlaseks, vaid hoiatage nagu venda.»

Nõnda räägib Piibli sõnum seepärast, et püha, pattu vihkav Jumal on armastaja Jumal. Jumalast kõneledes ei väsi Piibel korduvalt rõhutamast, et Jumal on armastaja Jumal. Jumala armastus on aga inimestevahelisest armastusest erinev. Jumala armastus ei soosi inimest. Piibli sõnumis ei ütle Jumal eksinud inimesele, keda ta armastab: «Ära muretse selle pärast, mida sa mõtlesid või tegid. See oli väike, tühine asi. Pole viga, selle unustame lihtsalt ära!» Jumala otsuse järgi ei ole ühtki nii väikest ega tühist eksitust, mis Jumala poolt andeks andmata jäädes ei hukutaks selle tegijat. Mitte ainult «suured», vaid, inimeste arvestuse järgi, ka «väikesed» patud, mis on jäänud Jumalaga lahendamata, saavad inimese hukka.

Inimene armastab tavaliselt seda, kes ta arvestuse järgi armastust väärt on. Jumalale ei ole ükski inimene oma inimiikkuses väärt, et Jumal teda armastaks. Jumala armastust ei põhjusta inimese väärtusliikkus. Piibli sõnum kinnitab, et Jumal on inimest armastanud juba siis, kui inimene Jumalast veel midagi ei teadnud, oli patune ja Jumala vaenlane. Jumala armastus on inimese hinnangu järgi väga imeline. Jumal vihkab pattu ega tee sellega mingit kompromissi. Tõsi küll, Jumal on inimese patuga lühemat või pikemat aega kannatlik. Jumal ei ruttu patust inimest vastavalt ta süüle kohe karistama. Jumalal ei ole rõõmu patuse surmast, vaid et patune meelt parandaks ja pääseks. Jumala armastus on olemuselt patust inimest päästev armastus. Jumal tahab patust päästa ta kõige radikaalsemast ja kohutavamast ohust — inimese igavesest lahutusest Jumalaga.

Piibli sõnumis on Jeesuse öeldud lause, et Jumal on armastanud maailma, st iga igavesele hukatusele viival teel olevat inimest, nõnda et igaüks, kes usub Jeesusesse, pärib igavese elu. Uskuda Jeesusesse tähendab uskuda, omaks võtta, mida Jeesus on patuse heaks teinud. Ta on patuse süü endale võtnud ning tema eest ja asemel kandnud karistuse, mille patune pidanuks oma süü pärast kandma. Jeesus tegi seda kõikide inimeste, kõikide patuste heaks, kuid Jeesuse lunastusetöö kasu saab inimene kätte ainult siis, kui ta on isiklikult oma patud usus Jeesusele üle andnud ja Jeesuse lunastuse usus vastu võtnud. Jeesus on hea karjane, kes on läinud kõrbesse eksinud lammast otsima, selle leidnud, oma õlgadele tõstnud ning karja juurde tagasi toonud. Selle päästva armastuse nimel, millega Jumal patust armastab, tunnistab Piibli sõnum igale eksinule isiklikult: «Sina oled see mees või naine, keda Jumal päästva armastusega armastab. Sul on ainult vaja Jumala kingitus usus vastu võtta». On aga asjaolusid, mida eirates Jumal ei saa inimest teha oma päästva armastuse osaliseks. Jumala päästval armastusel on inimese juurde tulemiseks oma kindel tee. Armastaja Jumal ei tee selles erandeid.

Inimesel, kes pole Piiblit lugenud ega Piibli sõnumi vastu huvi tundnud, on siiski mõned Piibli esinevad sündmused ja nimed tuttavad. Üks niisuguseid on Jeesuse jutustatud «Kadunud poja» lugu.

Jõuka isa noorem poeg nõudis isalt talle kuuluva päranduse kätte ja lahkus saadud varandusega kodunt. Pärandus võimaldas tal elada muretut ja priiskavat elu. Mõne aja pärast oli aga pärandus otsas. Varanduseta ja sõpradeta suures kitsikuses olles poetas noormees end kellegi kodaniku juurde ja see läkitas soovimata külalise sigu hoidma. Seakarjusele avanes ta olukorra äärmine viletsus. Ta oleks meeleldi nälga kustutanud sigade toiduga, kuid sedagi talle ei antud; teda ähvardas vältimatult lähenev näljasurm.

Noormehe olukorra iseloomustamiseks seisab Piibli sõnumis lause: «Ta keskenes endasse». Näljane kodutu läks endale külla, hakkas endaga rääkima. Ta vaatas mõttes üle aegade tagasi kunagisele kodule. Isamaja tuli talle selgesti meelde. Ta nägi isa, su.aseid, ja mis talle praegu eriti tähtis oli, ta nägi söögilauda. Kodused ei olnud näljas nagu tema. Kõigil oli leiba külluses. Tal tärkas mõte minna koju tagasi, aga kohe ka tõrge nimetatud mõttele. Tagasiminekuks polnud endastmõistetav, sest kunagine kodu ei olnud talle enam kodu. Tal ei olnud pojaõigust. Ka oma päranduseosa oli ta kätte saanud. Tõsi küll, keegi polnud temalt kodu ega õigusi võtnud, ei teised inimesed, ei olmetingimused. Ta pidas neid nii tühisteks, et andis nad ise ära. Ta ei hoolinud neist. See oli ta enda süü Jumala ja isa ees. Praegune viletsus algas siis, kui ta nõudis oma päranduseosa, sai selle kätte, lahkus kodunt ja hakkas oma pärandust ja elu ainult ise käsutama. Kõik muu järgnes paratamatu seaduspärasusega. Tal ei olnud võimalik end vabandada ega õigustada.

Aga ta läks siiski oma endisesse koju tagasi. Kui ta tohiks seal olla sulasenagi, oleks ta näljasuremast pääsenud. Onnetu patune võis niisuguses tunnistuses ja otsustamises toetuda kindlale alusele. See alus oli Jumala sõnum Piiblis: «Murtud ja puruks löödud südant Jumal ei põlga». Murtud ja puruks löödud südameni oli ta jõudnud. Niisugune süda on paratamatult vajalik eeldus, milleta polnud võimalik Jumalale läheneda, aga ainult niisugusel viisil polnud ka veel võimalik Jumala ees seista. Kadunud poja loos ei öelda sõnaselgelt välja, mida patune veel vajab, kuid Piibli sõnumis on sellest korduvalt ja rõhutatult juttu. Nimeit, et usus haaratakse ja hoitakse kinni Piibli sõnumist «Jeesus on meid armastanud ja vabastanud meid meie pattudest oma verega». Kadunud poeg asus kodu poole teele süü ülestunnistamise tõttu murtud ja puruks löödud südamega, aga mis sealjuures oli veel olulisem, koos oma Õnnistegija Jeesuse Kristusega. Isa ennistas ta poja seisusesse, mille ta oli vahepeal mõistmatult viisil ära põlanud. Isa tunnistas: «See minu poeg oli surnud ja on ellu virgunud, ta oli kadunud ja on leitud». Ka sina võid oma õnnistuseks kuulata, et sa oled see mees, kes on vaimulikust surmast ellu virgunud ja igaveseks eluks üles leitud, kui tuled püha Jumala ette koos oma Õnnistegija Jeesuse Kristusega.

Pilk peeglisse

Ametieetika on tõusnud päevakorda paljude elukutsete esindajate seas. Kiiresti muutuv maailmas tundub olevat tekkinud vajadus kindlate tõekspidamiste järele, et neile toetudes teha õigeid otsuseid.

Raamatukoguhoidjate hulgas olid ameeriklased ühed esimestest, kes 19. sajandi keskpaiku nende küsimustega tegelema hakkasid. Sajandi eest käsitles eetikakoodeks põhiliselt raamatukoguhoidjate suhteid tööandjaga, käitumisviisi ning tööks sobilikku riietust. Mõisted «eetika» ja «etikett» olid peaaegu sünonüümid. Raamatukogu vaadati kui paika, kus kultuur on konserveeritud tulevaste põlvete tarbeks ja raamatukoguhoidja peaülesanne korrastada võimalikult täiuslik kogu. Alles teises järjekorras olid kõne all suhted lugejaga.

Tänaseks on informatsiooni hulk plahvatuslikult suurenenud ning põhiküsimuseks muutunud selle kiire edastamine. Infotehnoloogia areng laias maailmas on kardinaalselt muutnud raamatukoguhoidja ülesandeid: tema jaoks pole enam esmatähtis trükiste kogumine ja säilitamine, vaid ligipääsu võimaldamine igasugusele infole, olenemata selle asukohast. Eestimaalgi on võetud suund infoühiskonnale, paraku pole see seni veel toonud pööret raamatukogunduses. Lugejate rahulolematust on küll tasapisi jõudnud raamatukogunduse administraatorite, seaduseandjate ja spetsialistide teadvusse, kuid konkreetse tegevuseni jõudmine läheb neil väga visalt.

Tänapäeval pole ükski raamatukoguhoidja ega ka ükski raamatukogu kompetentne kõiges. Inimeste teabevajadusi saab rahuldada ainult kõigi raamatukogunduse ja infoga tegelevate instantside süsteemis koostöös. Selleks on tarvis sõnastada ühised põhimõtted ja tegevusprintsipiibid, vastasel korral mõistab igaüks oma ülesandeid erinevalt, tekivad vääriti mõistmised ja konfliktid, koostöölubadused (nii palju, kui neid on) jäävad õhku rippuma, kannatajaks on tarbija.

Koostöö hõlbustamiseks on enamik Läänemaade kolleege pidanud otstarbekaks ametikäitumise koodeksi (või eetikakoodeksi*) kehtestamist. Ehkki eri maade koodeksid on erineva üldistusastmega, eri viisil vormistatud ning kohalike olude tõttu sisuliselt varieeruvad, on neis kõigis mõndagi ühist. Alljärgnevalt püüangi anda lühiülevaate koodeksites käsitletavast problemaatikast ja loodan, et head lugejad saavad sellest mõtteainet arutlemaks, kas ka meil on tarvidus oma olusid arvestava ametikäitumise koodeksi järele, ning kui on, siis missugusena oleks too kõige otstarbekam.

1. Põhialused.

Raamatukoguhoidjad leiavad, et hästi töötada on võimalik vaid vabas, demokraatlikus ja humanistlikus riigis, ning oma tööga tahavad nad kaasa aidata niisuguse ühiskonna kestmisele. Humanistlik ühiskond põhineb seadustel, mis kaitsevad indiviidi ja tema võimeid, loovad eeldused igaühe eneseteostuseks. Sellest lähtuvalt on igal inimesel õigus lugeda autentseid dokumente, ükskõik mis laadi nad poleks ja missugused ka poleks kasutajate motiivid. Niisuguse õiguse tagamiseks on lisaks ametikäitumise koodeksile (õigemini veel enne seda) tarvis raamatukogu- ja infotööd reglementeerivaid seadusi, mis võimaldaksid ühel või teisel viisil kõigi inimeste teenendamise.

Soomlaste ametieetika esimene põhimõte kõlab nii: «Raamatukogutöö eesmärk on tagada igaühele vaimse kultuuri saavutustest osasaamine. Raamatukogutöötajad aitavad kaasa teabe ja mõtete vabale levikule kogude täiustamise, lisateenuste pakkumise ja erialateadmiste täiendamise teel.»

Selleks et rahuldada kogu ühiskonna vajadusi, tuleb igas raamatukogus täpselt määratleda oma lugejad ja otsuseid teha ainult nende

* Mõistet «eetika» ei kasutata sel puhul mitte tema filosoofias levinud tähenduses, vaid tavakeele mõistena, seetõttu tundub otstarbekam mõne teise termini (ametikäitumise koodeks, ametikäitumise põhimõtted vms) kasutamine.

huvidest lähtudes. Siinjuures peab olema vaba kõigist teistest mõjudest: isiklikest tõekspidamistest, tööd andva institutsiooni huvidest, kolmandate isikute soovidest vms.

2. Lugejateenindus.

Raamatukoguhoidjate põhieesmärgina nähakse dokumentide kättesaadavaks tegemist kasutajatele, muu tegevus (komplekteerimine, kataloogide koostamine, säilitamine jm) peab olema selle teenistuses. Raamatukoguhoidja teod on eetilised, kui nad seda eesmärki teenivad, ja ebaetilised, kui nad seda ei tee (ka siis, kui tegemist on töötajatega, kes otseselt lugejatega kokku ei puutu).

Kutsetöö aluseks peetakse lugupidamist lugejate, nende tõekspidamiste ja huvide vastu, olgu need missugused tahes. Raamatukoguhoidja peab tingimusteta respektierima igasugust külastajat ja hoidma sa'aduses kõike tema isikusse puutuvat. Automatiseeritud andmetööstustehnikat kasutavate raamatukogude puhul rõhutatakse vajadust niisuguste ringlustrustemete järele, mis välistaksid info lekke.

Teenindamine peab lõppema tulemusega: kui ise ei oska vastata, tuleb abi nõutada kolleegidelt või pakkuda külastajale võimalust saada vastus edaspidi. Ka sel juhul, kui raamatukoguhoidja suunab lugeja oma kolleegi juurde, peab ta huvi tundma, et see oleks tulemuslik.

Päringule antavat vastust ei tohi mõjutada raamatukoguhoidja huvid ega tõekspidamised. Tegutsemine peab lähtuma lugejate vajadustest, nende rahuldamiseks tuleb kasutada kõiki võimalusi, ka neid, mis on töömahukad või müüdu raamatukoguhoidjale tülikad.

3. Kvalifikatsioon.

Raamatukoguhoidjad peavad arendama oma ametioskusi ja andma kogemusi uutele töötajatele. Muutuvate ühiskondlike tingimuste taustal tuleb täpsustada ametikohustusi, mis eeldab kursis olekut erialakirjandusega ja täiendusõppe (loengud, konverentsid, seminarid, praktikumid, stažeerimised vms) kasutamist.

Et külastajail on erinev teadmiste ja kogemuste tase, erinevad soovid ja vajadused, peab raamatukoguhoidja olema hea suhtleja (arvestama külastaja lugemistaset ja teadmisi ning seda, kas vastust vajatakse toorandmete või üldistusena).

4. Raamatukogu.

Raamatukogutöötajad peaksid tegusalt osalema raamatukogundust ja infoteenindust puudutavate programmide ja seaduste väljatöötamises ning elluviimises. Et seda ühiselt teha, on vajalik vastastikune lugupidamine ning üksteise toetamine ja abistamine.

Käesolev lühiülevaade ei pretendeeri raamatukoguhoidjate tegevuspõhimõtete ammendavale käsitlemisele. Vaatlusest on välja jäänud näiteks suhted müüjatega (kellelt, kuidas ja mida osta), sest need tunduvad olevat igale paikkonnale spetsiifilised, samuti need küsimused, mida käsitleti vaid ühes või mõnes koodeksis.

TIIU MERES

Kirjandus

1. American Library Association : Statement of professional ethics // Taylor, L. J. A librarian's handbook. London, 1980. Vol. 2. P. 780.
2. California Library Association and California Society of Librarians : Statement of professional responsibility CSL committee on professional standards and subcommittee on code of ethics // Taylor, L. J. A librarian's handbook. London, 1980. Vol. 2. P. 781—786.
3. Code of professional conduct : Library Association // Kirjastotyön ideaa etsimässä. Helsinki, 1986. S. 136—139.
4. Crove, L., Anthes, S. H. The academic librarian and information technology: ethical issues // College & Research Libraries News. 1988. March. P. 123—130.
5. Greenwood, T. Professional ethics // New Library World. 1981. Vol. 82, No 973. P. 123—125.
6. Helkkilä, I. Ammattietiikkaa tarvitaan myös paperilla // Kirjastolehti. 1984. No. 9. S. 440—441.
7. Helkkilä, I., Sandelin, R. Kirjastonhoitajan ammattietiikka // Kirjastolehti. 1983. No 3. S. 121.
8. Kirjastotyön periaatteet // Kirjasto. 1989. No 1. S. 16—17.
9. Librarian's code of ethics : American Library Association // Kirjastotyön ideaa etsimässä. Helsinki, 1986. S. 140.
10. Rosenqvist, K. The professional ethics of librarians // Scandinavian Public Library Quarterly. 1983. Vol. 16. No 1. P. 30—33.

Kuidas end kutsuda?

Meie eriala oskussõnades on mitmelgi puhul olnud raskusi selle tõttu, et «raamatukogu» on liitsõna. Kuid liitsõnade olemasolu ja uute sündimine on eesti keelele omane. Küll aga võib mõteida mõnel korral sellele, et pikka liitsõna asendada lühemaga tuletuslõpu abil. See käib ka meie ametinimetuse «raamatukoguhoidja» kohta. Nii ongi tehtud ettepanekuid seda iga päev pruugitavat sõna kuidagi lühendada.

Kui kõrvale jätta nimetused, mis on tulnud «raamatukoguhoidjast» (rändraamatukoguhoidja jt), siis ei tulegi meelde rohkem kolmest sõnast koosnevat «hoidja»-sõnu kui «salapitsatihoidja».

Liitsõnad jär elmise osaga «hoidja» on oma mõttelt enamasti kaht liiki. Esiteks ameti ja tegevusega seotud sõnad: koduhoidja, laohoidja, riigihoidja, lapsehoidja, uksehoidja, kassahoidja, varahoidja, laekahoidja, majahoidja jt. Mõne iseloomustust määrava sõna (poolehoidja, pesahoidja) kõrval teine osa näitab seadmeid ja riistu: raamatuhoi dja, pliatsihoidja, tikutoosihoidja (kolm osa!), sokihoidja, järjehoidja, tripihoidja, terahoidja, rinnahoidja, nõelahoidja, sukahoidja, harjahoidja jt.

Arutamiseks võib ette panna liitsõna lõpposa asendamise tuletuslõpuga -nik. See tähendab tavaliselt mitmesuguseid ameteid (alates sõnast «ameinik»): kirjanik, ratsanik, aednik, kordnik, poodnik, mesinik, parinik, mõisnik, kolhoosnik, metsnik, piltnik, kunstnik, saunik, lihunik, talunik, asunik, kohtunik, laevnik jne. Teised näitavad isiku asendit teiste suhtes: kodanik, e'anik, omanik, osanik, põgenik, võignik, volinik, üürnik, rentnik jne. Mõned isikuid osutavad sõnad on vaid näiliselt sama lõpuga: mehhaanik, botaanik, tehnik, kanoonik, platoonik, küün.k jmm.

Kuidas kõlab «raamatukogunik»? Kas hakkamegi raamatukogunikeks?

HANS JURMAN

Raamatukogu trükiste keelest

Üldmulje rahvusraamatukogu trükiste keelest on päris hea, kuid seda, mida paremini saaks teha, kogunes kümnekonna väljaande peale üksjagu. Kuivõrd puudused, millest järgnevalt juttu tuleb, on tüüpilised, esitan näitelauseid iima viideteta.

Õigekirjavigu kohtas väga harva. Nimetada võiks liigset kokkukirjutust:

«... miks üks inimene **heameelega** käib raamatukogus...», p.o **hea meelega**; «Ehituskohaks määrati Toompea lossi Riigikogu hoonest **lõunapool** asuv osa...», p.o **lõuna pool**; «... näen praegugi ungari üliõpilast pidevas aja- ja rahahädas **ringiaskeldavana**...», p.o **ringi askeldavana**.

Mine-tuletis on pikk ja kohmakas, selle võiks asendada näiteks pöördelise verbivormiga:

«Raamatukogukuu **lõpetamiseks** korraldas Võru Keskraamatukogu raamatuballi...», p.o **lõpetas raamatukogukuu raamatuballiga**; «Kirjanikega **kohtumisele** tuleb tihtipeale vähe rahvast...», p.o **kirjanikega kohtuma**.

Vältida võiks ka nn universaalverbi (**teostama, toimuma**) ja **mine**-tuletise ühendeid:

«Seetõttu **toimus** ka avalike raamatukogude võrku lülitunud seltsija eraraamatukogude lugejaskonna **mitmekesisustumine** ja **demokratisseerumine**...», p.o **lugejaskonnad mitmekesisustus** ja **demokratisseerus**.

Tuletise **huvitatus** 'huvitatud olek' asemele sobib sageli lihtsalt **huvi**:

«Raamatukogu töötajail peab kujunema vajadus uuringuandmeid teada ja **huvitatus** soovitusi oma töös evitada...», p.o **huvi**.

Sõnades **reklaamleht, reklaamkuulutus** liitub **reklaam** nominatiivselt (samamoodi ka **reklaamiilm, reklaamtekst**). Genitiivselt liituvad näiteks **reklaamibüroo, reklaamitegemine, reklaamikunstnik**.

Mõnes liitumis on liigseid osiseid. **Arvutustehnika** võiks olla ka **arvutid**:

«... keeleõppustele jm lisandus juhtimis-, suhtlemis- ja **arvutustehnikaõpetus**...», p.o **arvutiõpetus**.

Raadiovastuvõtuseade p.o **raadiovastuvõtja**, tekstis piisanuks ka **raadiost**:

«Sama aasta andmeil oli Eestis 356 televiisorit ja 596 **raadiovastuvõtuseadet** tuhande elaniku kohta...», p.o **raadiot**.

Ümbritsev keskkond on toortõlge, eesti keeles on lihtsalt **keskkond**:

«... isiklikud elumured, töö, elu ja **ümbritseva keskkonnaga** rahulolematust.», p.o **keskkonnaga**.

Käändekasutuses häirib liialdamine saava käändega:

«Tartu keskraamatukogu **esimeseks juhatajaks** (1920—1924) oli Ivan Abarenkov...», p.o **esimene juhataja**.

Levinud viga on omastavalise tarindi asendamine muude konstruktioonidega, sageli alaleütleva käändega:

«... **bibliograafiline ülevaade etnograafia- ja folkloorikirjandusest**.», p.o **etnograafia- ja folkloorikirjanduse bibliograafiline ülevaade**;

«... **kompositsioon luulest ja muusikast**...», p.o **luule- ja muusikapõimik**;

«**Teenused lugejale**.», p.o **lugejateenindus**.

Põhjendamatult palju on kasutatud mitmuslikke vorme. **Kümnendite vahetus** p.o **kümnendivahetus**, **varjunditerikas** võiks olla ka **varjundirikas**. Liigselt surutakse mitmust peale **jõud-sõna**le:

«Vahel püüavad mõned raamatukogud kõike **oma jõududega** ära teha.», p.o **omal jõul**.

Sõnakasutuses hakkab silma, et ikka veel ei julgeta **elanikkonna**, **elanike** taga näha **rahvast**, **inimesi**. **Elanikkond** on näiteks ühe linna elanikud kokku, raamatuid loevad siiski **inimesed**:

«Et me uurime töötavat ja tööalist **elanikkonda**, siis pole ealised erinevused raamatute lugemisel kuigi suured...», p.o **töötavaid ja tööalisi inimesi**.

Ei tehta vahet sõnadel **eri** 'eraldi olev, omaette eksisteeriv' ja **erinev** 'millestki mingis suhtes lahkuminev, teistsugune, erisugune olev'. Üldlevinud **erineva** asemel on sageli täpsem **erisugune**, **teistsugune**, **mitmesugune**:

«... selle kohta annavad eri uurimused **erinevaid** tulemusi...», p.o **erisuguseid**.

Ei tunta **arvel** (millegi arvel, s.o millegi kulul) tähendust:

«Lugejahõlve kasv saavutati mõne suure linna, nagu Tallinna, Tartu ja Pärnu lugejaskonna kiire kasvu **arvel**.», p.o **tulemusel**.

Reeglina, **üldreeglina** on kahemõttelised, täpsem on öelda kas **üldiselt**, **üldjuhul** või **eranditult**, **alati**:

«... lugemine nõuab **reeglina** enam süvenemis- ja abstraktsiooni- võimet.», p.o kas **üldiselt** või **alati**.

Eestipärane on öelda **alla 5 aasta**, **ligi 5 aastat**, **üle 5 aasta**. Sellist väljendusviisi on hakanud kõrvale tõrjuma võrdlusvormis ühendid **vähem kui 5 aastat**, **veidi vähem kui 5 aastat**, **rohkem kui 5 aastat**, mille eeskuju võib näha ka vene keeles:

«Seega on **enam kui pooled pensionärid** koduse elulaadiga.», p.o **üle poole pensionäridest**;

«Riigiraamatukogu seaduse vastuvõtmisest oli Molotov-Ribbentropi pakti sõlmimiseni kulunud vaid **aasta** ja **veidi rohkem kui neli kuud**.», p.o **veidi üle aasta** ja **nelja kuu**.

Eksitakse ka võõrsõnakasutuses. **Kandidaat** on see, kes kandideerib, **kandidatuur** on 'kandidaadiks olemine':

«... võttis vastu otsuse valida ühingu esimees otsesel salajasel hääletusel ning esitas sellele ametikohale **9 kandidatuuri**.», p.o **9 kandidaati**.

Harmoneerima on 'kooskõlas olema, kokku sobima', **u-liiteline harmoneeruma** on väär:

«... kellele raamat kehastab orgaanilisi, isiksuse põhisuunitlusega **harmoneeruvaid** eluväärtusi...», p.o **harmoneerivaid**.

Domineerima on 'valitsema, ülekaalus olema', **domineerib ülekaalukalt** on topelt öeldud:

«... kõigi eelkirjeldatud tüüpide kunstitarbimisel **domineerivad ülekaalukalt** ilukirjandus ja kino...», p.o **domineerivad, on ülekaalus**.

Võõrsõnaliialdusi on enamasti vältida suudetud. Mõne võõrsõna puhul tuleb siiski eesti vastet meelde tuletada. **Auditoorium** võib olla nii **loenguruum** kui ka **kuulajaskond**, kindlasti saab **auditooriumita** läbi **vaatajaskonnast** rääkides.

Sõnade hulka, millest mõnigi kord kahju kartmata loobuda võib, kuulub ka **protsess**:

«... **teenindusprotsess** peab olema organiseeritud nii, et lugejal oleks parem...», p.o **teenindus**.

Sõnajärjevigadest on levinuim genitiivse täiendi eemalekiilumine põhisõnast, üks põhjusi on siin ilmselt hirm kaheti mõistetavuse ees:

Kolleegiumi kolmel koosolekul arutati läbi ja kinnitati bibliografeerimisele tulevate väljaannete valik.», p.o **kolmel kolleegiumi koosolekul**;

«... kes oli orienteerunud **prantsus- ja ingliskeelsele uusimale erialakirjandusele**.», p.o **uusimale prantsus- ja ingliskeelsele erialakirjandusele**.

Protokollide, otsuste jms kuupäeva märkimisel peaks lähtuma vabariikliku haldusdokumentide standardi juhistest:

«Eesti NSV Tallinna Linna RSN Täitevkomitee otsus nr. 372 23. sept. 1988...», p.o **Täitevkomitee 23. sept. 1988. a. otsus nr. 372**.

Uhildumises näib keeruline mitme täiendiga põhisõna arv. Kui põhisõna märgib nii mitut objekti, kui mitu on täiendeid, siis on põhisõna ainsuses (nt **sinine ja punane pliiats**). Kui aga põhisõnaga väljendatud objekte on mõnest täiendiga märgitud liigist mitu, on põhisõna mitmuses (**sinised ja punased pliiatsid**). Asja sisu aitab õigesti mõista muu hulgas ka näiteks mitmuslik öeldis:

«Eesti ja Soome rahvusraamatukogud teevad praegu koostööd Moskva V. I. Lenini nim. Raamatukogu vene-soome ja soome-vene terminisõnastike koostamisel.», p.o **Eesti ja Soome rahvusraamatukogu**;

Noortele mõeldud raadio- ja telesaadete ning trükiste olemasolu tagavad peamiselt **Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni laste- ja noortesaadete peatoimetused**...», p.o **Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni laste- ja noortesaadete peatoimetus**.

Osa ühildumisvigu on ilmselt tähelepanematuses tingitud:

«**Raamatuarutelu** kui raamatupropaganda vorm on vananenud, rahvas **neist ei huvitu.**», p.o **rahvas sellest ei huvitu;**

«Seega ei saa **raamatukogude** kaugus olla **tema** eiramise ainuke põhjus.», p.o **ei saa raamatukogu kaugus olla ainuke tema eiramise põhjus.**

Sõltumuses eksitakse peaaegu alati verbide **põhinema** ja **rajanema** reksiooniga. Need verbid ei nõua mitte alale-, vaid alalütlevas käändes laiendit:

«... Saksa Riigiraamatukogu **rajanes Brandenburgi kuurvürsti raamatukogule.**», p.o **rajanes Brandenburgi kuurvürsti raamatukogul;**

«... seisneb uuringu väärtus eelkõige selle metoodikas, mis **põhineb tänapäeva sotsikultuurilisele situatsioonile...**», p.o **põhineb tänapäeva sotsikultuurilisel situatsioonil.**

Põrkuma on 'kokku põrkama', seega ei saa **põrkuda milledigi:**

«Raamatukogundusliku teadustöö edasine areng Eesti Rahvusraamatukogus võib **põrkuda mitmele olulisele takistusele.**», p.o **põrgata mitmele olulisele takistusele, põrkuda mitme olulise takistusega.**

Siinne ülevaade käsitles esmajoones enam kordunud vigu. Lõpetuseks võin aga küll öelda, et rahvusraamatukogu väljaandeid on meeldiv lugeda, sest erialased tekstid on selged ja arusaadavad.

MAIRE RAADIK

Terminoloogide töomailt

Terminoloogiakomisjon lõpetas vene raamatukoguterminite sõnastiku «Библиотечное дело. Терминологический словарь» (1986) meil fikseerimata terminite loetelu läbivaatamise ja meile vajalike mõistete valimise 1988. aasta 24. oktoobri koosolekul. Raamatukogunduslikuks ei tunnistatud mõisteid, mis on kasutusel paljudes teisteski teadusharudes ja tegevusaladel. Eesti terminiks ei peetud niisuguseid vene mõisteid nagu raamatukoguhoidja tööviljakus, plaaninäitarvud jms.

Raamatukogutüüpide ja neid tähistavate terminite arutelule 31. oktoobril 1988 ja 17. jaanuaril 1989 oli peale komisjoniliikmete palutud ka raamatukogunduse kateedri ning teiste raamatukogude kolleege. Raamatukogutüüpe palusid arutada raamatukoguhoidja uue käsiraamatu üks autoreid K. Veskimägi ja toimetaja H. Jürman. Mõttevahetus kujunes elavaks. Koosolijad otsustasid lähtuda rahvusvahelisest standardist ja eesti raamatukogunduse traditsioonist, mitte NSVL raamatukogusüsteemist ja vene terminoloogiast. Kõigepealt tuleks määratleda *raamatukogu* mõiste, alles siis hakata raamatukogusid tüpiseerima kokkulepitud oluliste tunnuste alusel. Rahvusvahelises standardis fikseeritakse *raamatukogu* mõiste kahe põhitunnusega: 1) dokumentide korraldatud kogu,

2) teeninduse olemasolu. Edasises aga ei ole UNESCO standard täpselt formuleeritud ja nähtavasti vajaks isegi pisut lihvimist. Teiselt poolt on hea, et jäetakse vabamad käed eri maade iseärasuste jaoks.

Innukalt arutati mõisteid *üld* ja *eri*. Eesti keeles on need vastandmõisted, rahvusvahelises terminoloogias *universaal* ja *spetsiaal*. Järelikult *universaalraamatukogu* e *üldraamatukogu* ja *spetsiaalraamatukogu* e *eriraamatukogu* (rahvusvahelises standardis *special library*) ongi raamatukogude põhitüübid, mida võib allrühmitada, ja neid tähistavad eesti-keelsed terminid on keeleliselt korrektsed. Vene *отраслевая, специальная* ja *специализированная библиотека* on tüübilt ikkagi ainult *eriraamatukogud*. Jõuti ühisarvamusele, et põhijaotuse aluseks olgu fond, mitte kasutajaskond või asukoht. Kõik raamatukogud on tegelikult avatud ja avalikud, ka nt Tartu Aparaaditehase raamatukogu, sest raamatu saab igaüks kätte RVLi kaudu. Raamatukogu, mida komplekteeritakse valdavalt mõne eriala kirjandusega, on üldraamatukogu suhtes spetsiaalraamatukogu. Euroopas (rääkimata Ameerikast) vastab *public library rahvaraamatukogu* mõistele. Kuigi vene keeles on tunnistatud aegunuks *академичекая библиотека* = *akadeemiline raamatukogu* = *akademicheskaja biblioteka* kõrgkoolide ja akadeemiate raamatukogu tähenduses, tasuks meil mõelda, kas ei võiks just *akadeemiline raamatukogu* olla nn *teaduslike* e *teadusraamatukogude* kui tüübi märkija. Tuleks mõelda ka käibel olevate keelendite *eraraamatukogu*, *isiklik raamatukogu*, *perekonnaraamatukogu*, *koduraamatukogu* tähendussisule. Koosolijad palusid selgitada Eesti Rahvusraamatukogu juhtkonna seisukohta raamatukogu mõiste suhtes, sest ISO ja NSVL standardi vahel on suur erinevus, kuigi NSVL võtab osa ISO standardite koostamisest. Tuleb leida, millised tunnused määravad *raamatukogu* mõiste sisu ja milliste tunnuste alusel raamatukogusid rühmitada. Terminoloogiakomisjoni esimehe poolt koosolijaile aruteluks esitatud definitsiooni ja skeemi lähtealuseks on **kogu**: **mida see sisaldab**, aga mitte kellele allub või kus asub. Asukoht on teisene tunnus, mitte tüübitunnus. Teisisõnu **kogu e fond annab raamatukogule tema näo ja määrab tüübi**. Raamatukogu teine oluline tunnus on lugejateenindus, mis hõlbustab kasutajate infovajaduste rahuldamist. On selge, et lugeja (kasutaja, külastaja) infovajadus on erinev: hariduslik, uurimuslik, meelelahutuslik vm. Tekkis küsimus, millise institutsiooniga on raamatukogu puhul tegemist, kas kultuuri-, info-, kommunikatsioonivõi veel mingi muu asutusega. Peaksime fikseerima ka *lugeja* mõiste (rahvusvahelises standardis *user*). Ootamatult lõi lõkkele vana vaidlus terminite *kogu* ja *fond* ning *eraraamatukogu* üle (ka eraraamatukogus võib olla süsteem ja teenindus). Oldi üksmeelel selles, et raamatukogu säilitab vaimukultuuri ning vahendab seda ajastute, inimeste ja maade vahel. Ja mis oluline — juba kataloogi olemasolu on teenindus. Jõuti arvamusele, et raamatukogu on kommunikatsiooniasutus, mis talletab trükiseid ja muid vaimukultuuri dokumente (Rein Kull). Sõnastasime järgmised definitsioonid:

raamatukogu — kommunikatsiooniasutus, mis talletab korrastatult trükiseid, käsikirju ning muid vaimukultuuri audio- ja visuaaldokumente ning vahendab neid lugejaile nende infovajaduste rahuldamiseks;

lugeja — isik, kes kasutab raamatukogu teenuseid.

Lepiti kokku, et raamatukogud jagunevad:

1) *üld-* e *universaalraamatukogud* ja 2) *eri-* e *spetsiaalraamatukogud*.
See ei tähenda mõistete *kesk-* ja *haruraamatukogu* kadumist. Kõik oluli-

sed Eesti raamatukogud on üht või teist nimetatud tüüpi ja kõik nad on avalikud (mitte salaraamatukogud).

Üld- e universaalraamatukogu

eri- e spetsiaalraamatukogu

- 1) rahvusraamatukogu
- 2) rahvaraamatukogu (sinna kuuluvad nii suured linna-, maakonnakui ka väiksemad vallaraamatukogud ja teisedki)
- 3) kooliraamatukogu

sisaldab valdavalt mingi ala dokumente, nt meditsiiniraamatukogu

Tartu Ülikooli Raamatukogu, Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu on kahtlemata universaalsed (on esindatud paljud a.ad) ja ühtlasi akadeemilised, igas eriraamatukogus on ka piiralade trükiseid ja ilukirjandust, päevalehti, üidteatmeteoseid jms.

* * *

Pikka aega on kestnud töö Rahvusvahelise Standardiorganisatsiooni «International Organization for Standardization» (ISO) dokumendiga «Draft International Standard ISO/DIS 832 : Documentation — Bibliographic Description and References — Abbreviations of Typical Words», mis standardib dokumendikirje lühendeid 33 keeles, sealhulgas ka eesti keeles. 1987. a sügisel saadeti see koos venekeelse kaaskirjaga kõigi asjasse puutuvate liiduvabariikide riiklikele raamatukogudele seisukohavõtmiseks. Läti terminoloogid ja kataloogispetsialistid kutsusid Rein Kulli ja Helgi Vihma Riias toimuvale nõupidamisele, et teada saada meie arvamust standardi projekti kohta. Me põinud aga sellest midagi kuulnud. Eesti terminoloogiakomisjoni esimehe laua.e jõudis «Draft» pool aastat hiljem ja jättis mulje, et standardi eesti osa koostaja ei tunne piisavalt sõnade ja sõnaühendite lühendamise reegleid ning lühendite ortograafiat.

Juba 1981. aastal otsustati Austrias rahvusvahelisel nõupidamisel luua raalandmebaas ISO-832, mis kuulub Viini terminipanka. Vahendajaks rahvusraamatukogudega on NSVL Riiklik Raamatukogu. Inglisekeelses kaaskirjas on öeldud, et **kirje lühendid tuleb viia vastavusse rahvuslike normdokumentidega**. Üks kord aastas sisestatakse arvutisse täiendused ja muudatused. Kogu standardibaas tuleb üle vaadata iga viie aasta järel.

Projektis on lühendeid, mille kuju ei ole kooskõlas eesti kirjakeele normidega, alati pole arvestatud isegi normeeritud püsilühendeid, nagu näiteks keeltelühendid. Et eesti raamatukogutöötajad saaksid teada, kuidas eesti termineid lühendada, selieks saatsime standardi projekti neile tutvumiseks ning ankeedi oma arvamuse avaldamiseks. Anketeerisime kaks korda. Esimesele ankeedile olid kantud terminid ja nende ISO lühendid, V. Mikfeldti, I. Kareva ja M. Üksti brošüüri «Lühendid eesti keelsete trükiste bibliograafiliseks kirjeldamiseks» (1982; teine, muutmata trükk 1988) väiketähtlühendid ning tabel raamatukoguspetsialistidele täitmiseks. Teisel korral saatsime täidetud küsitlustabeleid ainult neile, kes esimeses voorus olid ankeedile vastanud. Nüüd said kõik näha kolleegi vastust ning võisid soovi korral oma arvamust korrigeerida.

Kokkuvõtte ankeedivastuste analüüsist esitasid H. Vihma ja I. Piibelet terminoloogiakomisjonile arutamiseks 6. detsembril 1988 ning kõigile tutvumiseks ja arvamuse avaldamiseks Eesti Rahvusraamatukogu teisel keelepäeval 24. märtsil 1989. Selgitasime, et ISO projektis on lühendeid, mis pole kooskõlas kirjakeele normiga ega nimetatud brošüüri sama termini lühendiga. Tekkis küsimus, kust pärinevad lähteandmed. Keelemehed küsisid, miks kataloogijad kasutavad punkti lühendis, kus kirjakeeles pole seda ka enne lühendite reformi (murrakute, keelte, kihelkondade nimed). Tänapäeva infonduses on punktita lühendid end õigusdanud, sellepärast oleks mõeldav nende rakendamine ka raamatukogunduses. Aruteil torkas siima raamatukoguhoidjate eesti keele grammatika halb tundmine ja osa raamatukogutöötajate konservatiivsus ning mõtteloidus: poldud kordagi endalt küsitud, miks ma kataloogikaardil lühendan ühtmoodi, muus kirjakeelses tekstis aga teistmoodi. Leiti ka tarbetuid lühendeid ja sooviti mõned juurde võtta (pat — patent, reg — register).

Maikuus läks postiga Moskvasse terminoloogiakomisjoni arvamus kõnealuse rahvusvahelise standardi eestikeelsete väiketähtlühendite kohta. Selle kaaskirjas öeldakse, et Eestis fikseeritakse oskuskeele terminid ja lühendid oskuskeelekomisjonides (terminoloogiakomisjonides). Rõhutatatakse põhimõtet, et oskuskeele lühendid moodustatakse kirjakeele reeglite järgi ja nendega ei liialdata. Lühendit on mõtet kasutada üksnes siis, kui see annab olulist ruumisäästu: näiteks — **nt**, raamatukogu — **rk**, aastakäik — **ak** jne. Kirjale oli lisatud dokumendikirje eesti väiketähtlühendite standardi projekt (vt lk 44) Moskva standardijaile kaalumiseks. Ühtlasi palusime saata meie komisjonile kirjestandardi raaltrüki. 31. juulil 1989 saabus Moskvast Lenini-nim Raamatukogu asedirektori V. Grigorovi vastus, milles ta teatab, et nad nõustuvad täielikult märkustega, mis puudutavad «originaalseid eesti sõnu». Ühtlasi teatab ta motiivid, millest juhendusid ISO-832 projekti koostajad: ISO projektist erinevaid lühendeid soovivad autorid kasutada «rahvuslikul tasandil», kuid ISO standardisse nad neid lühendeid ei esita. Nad on nõus selle probleemiga tegelema ja viie aasta pärast esitama Eestis tehtud lühendite nimes-tiku rahvusvahelisele komisjonile.

* * *

Meeldivalt rahvarohke oli Eesti Rahvusraamatukogu teine keelepäev 24. märtsil 1989. Huvilisi oli tulnud ka väljastpoolt raamatukogusid: «Mainorist», Infoinstituudist, Viljandi kultuurikoolist jm (1). Peale avasõna oli kavas 3 ettekannet.

Terminoloogiakomisjoni esimees H. Vihma alustas keelepäeva Johannes Aaviku teesiga: «Rahvused on keelrahvused nyudsel ajal». See mõtteavaldus on leidnud üldist tunnustust ja seda kinnitab rahvaste ajalugu. Meil viimase aasta jooksul aetud avaliku keelepoliitika tulemus on keeleseadus, kuid eesti keele kaitseks vastu võetud seaduse varjus käib eesti keelekultuur üha alla: igale vähegi teadlikult keelekasutatust jälgijale ei saa märkamatuks jääda õige mitmesugused poolkeelsuse iimingud. Ametnike, juristide ja teistegi suust kuuleb veel ainult *Jürman Hans* ja *Lepik Lauri*, kuigi eesti keeles on *Hans Jürman* ja *Lauri Lepik*. Eesti raadio saateis kõlavad endiselt *kombikorm*, *Eesti farm*, *majanduslikul teel ehitamine* jm, kuigi mõeldud on *jõusööta*, *lauta* ja *omal jõul ehit-*

mist. Asulat enam ei kuulegi, vaid ainult *asustatud punkti*, *tööd* enam ei *tehta*, vaid *teostatakse*. *Tavaar* ja *vapross*, *dvoikad*, *natšalnikud* ja *sab-raanjed*, *prassai*, *masin* (auto asemel) on lausa igapäevased meie rahva kõnekeeles. Kui lisada venekeelne terminoloogia sõjaväes, tehastes, mere-laevanduses, rahanduses jm, kus ainsaks suhtluskeeleks on aastakümneid olnud vene keel, siis saame tõese pildi meie rahvuskeele olukorrast. Isegi raamatukogundusse on poolkeelsus juba endale pesa teinud (*massiüritus*, *masinkataioog* jm). Risustatud kõnekeel ja terminoloogia aga tähendavad juba mitte enam libisemist, vaid lausa sõitu poolkeelsusse, nagu see oli meil juba sajand tagasi, mil linlaste, isegi haritlaste keelepruugis olid eesti, saksa ja vene sõnad segamini, ilma et kõnelejad ise sellele mingit tähelepanu oleksid pööranud. Selles saksa keele taandumise ja vene keele võimuka pealetungi olukorras unistas Kuressaare koolipoiss Johannes Aavik täusliikumast eesti kirjakeelest, otsis ja leidis võimalusi selle parendamiseks. Nüüd on meie teha, kas jääme kultuurrahvaste perre püsima või mitte, sest rahvused on keelrahvused nüüdselgi ajall! Õppige siis harima oma keelt, nagu see tänapäeval vajalik on!

Uno Liivaku ettekanne «Teel poolkeelsusele» ilmus 1989. a «Keeles ja Kirjanduses» nr 5 (2). Maire Raadiku ettekanne «Raamatukogu trükiste keelest» ilmub selles RKs. Ivi Piibelet refereeris anketeerimise tulemust ja terminoloogiakomisjoni otsust ISO rahvusvahelise standardi projekti kohta. Pikk mõttevahetus näitas suurt huvi keelepäeval käsitletud teemade ja küsimuste vastu. Tõdeti, et me kõik vajame keeleravi. Eesti Rahvusraamatukogu püüab edaspidi senisest täpsemini juhendada Vabariikliku Õigekeelsuskomisjoni otsuseist.

* * *

19. ja 26. oktoobril ning 2. ja 9. novembril 1989 arutas terminoloogiakomisjon kirjandustermineid, mida peab raamatukoguhoidja tundma. Ette oli valmistatud ca 400 terminit tähendussetuste ning ekvivalentidega soome ja vene keeles. Arutlusaines oli peale komisjoni liikmete tutvumiseks saadetud TÜ ja TPedI kirjanduskateedreile ning KKI kirjandusosakonnale. Kõigist aruteludest võtsid osa kirjandusteadlased Mart Mäger ja Maie Kalda, Harald Peep saatis oma märkused kirjalikult. Kateedrid ja KKI palusid õppejõudude, uurijate ja üliõpilaste jaoks rotaprintväljaannet. Sama soovi on avaldanud eesti keele õpetajad. Komisjon otsustas 1990. aastal valmiva käsikirja publitseerida.

* * *

10. novembril 1989 toimus Eesti Rahvusraamatukogu kolmas keelepäev «Eesti Piibel 250», mis oli ühtlasi raamatukogukuu avaüritus. Samal ajal olid selle tähtpäeva auks piiblinäitused Eesti Teaduste Akadeemia, Tartu Ülikooli ja Uppsala Ülikooli Raamatukogus. H. Vihma avaettekande «Piibli mõjust eesti kirjakeele kujunemisele» järel rääkis Endel Annus põhjalikult eestikeelse Piibli väljaandmisest ja levitamisest. Ettekande täiendatud tekst ilmub «Eesti Rahvusraamatukogu toimetistes». Kolmandana esines Kristiina Ross, kes tõlketeooriat appi võttes kõneles Piibli tõkimise võimalustest. Ta ütles, et mõningate reservatsioonidega on eesti keeles kolm iseseisvat Piibli varianti. Ta hindas neid järgmiselt: 1) eestikeelse Piibli esitrükk 1739 — nii keeleliselt kui tõlkestrateegili-

selt vananenud. Seda võib nimetada arhailiseks tõlkeks, mille väärtus on eeskätt keele- ja kultuuriajalooline; 2) 1938.—1940. a väjaanne — lingvistiline ja subjektiivne tõlge, eesti üldkeele foonil äärmiselt erandlik; 3) 1968. a ilmunu — igas mõttes keskpärane. See on tarbepiibel, mis «ajab asja ära». Autorilt ilmus selleteemaline artikkel «Vikerkaares» (3). Sügava asjatundmisega esines Uue Testamendi uustõlke autor Toomas Paul teemal «Piibli uuesti tõlkimise katseist viimasel poolsajandil». Ta tutvustas pikemalt 1968. aastal Stockholmis ilmunud piiblitõlke saamis- lugu, milles palju üsnagi sarnast Piibli esimese tõlke saamislooga: koos- kõlastamised, kirjavahetused, rahapuudus, komisjon, mis ei toimi. 1968. a väljaandes võeti eelmisest tõlkest (1938) Uus Testament ja Psalmid. Lõppeks kõneles ta kodumaal väimunud Uue Testamendi ja Psalmide tõlkest.

1. Vihma, H. Raamatukogu keelepäevalt // Sirp ja Vasar. 1989. Nr. 21. Lk. 13.
2. Liivaku, U. Teel poolkeelsusele // Keel ja Kirjandus. 1989. Nr. 5. Lk. 257—263.
3. Ross, K. Piibli tõlkimise erinevaid võimalusi // Vikerkaar. 1989. Nr. 12. Lk. 58—65.

HELGI VIHMA

DOKUMENDIKIRJE EESTI VÄIKETÄHTLÜHENDID STANDARDI PROJEKT

aafir — aafrika	bulg — bulgaaria
a — aasta	büll — bülletään
adapt — adaptatsioon	cm — sentimeeter
ajak — ajakiri	def — defektne
ajal — ajaleht	dets — detsember
ajut — ajutine	df — diafilm
ak — aastakäik	dgr — diagramm
akad — akadeemia, akadeemik	diss — dissertatsioon
alb — albaania	dok — dokument
alf — alfabeetiline	dots — dotsent
alm — almanahh	dpos — diapositiiv
am — ameerika	dr — doktor
annot — annotatsioon	eess — eessõna
anon — anonüümne	eks — eksemplar
antol — antoloogia	ents — entsüklopeedia
apr — aprill	fak — fakultet
arm — armeenia	faks — faksiimile
art — artikkel	filmogr — filmograafia
aserb — aserbaidžani	fonogr — fonogramm
assots — assotsiatsioon	foto — fotograaf
asut — asutaja, asutatud	hisp — hispaania
av — audiovisuaalne	holl — hollandi
aug — august	ill — illustratsioon
autobiogr — autobiograafia	ind — indeks
autogr — autogramm	indon — indoneesia
autoris — autoriseeritud	inf, info — informatsioon
autoref — autoreferaat	ingl — inglise
beng — bengali	inst — instituut
bibl — bibliograafia	isl — islandi
biogr — biograafia	it — itaalia
br — brošüür	jaan — jaanuar

jaap — jaapani
 jms — ja muu selline
 jn — joonis, joonistanud, joonistus
 jne, etc — ja nii edasi
 jt, et al — ja teised
 jun — junior
 järels — järelsõna
 järgm — järgmine
 k — kaart
 kand — kandidaat
 kas — kasahhi
 kat — kataloog
 kd — köide
 kirg — kirgiisi
 kirj — kirjastus
 kokkuv — kokkuvõte
 kom — komitee
 komment — kommentaar
 kongr — kongress
 konv — konverents
 koop — kooperatiiv
 koost — koostaja
 kriit — kriitiline
 käsik — käsikiri
 käsir — käsiraamat
 l — leht
 lab — laboratoorium
 lad — ladina
 laiend — laiendatud
 ld — leedu
 litogr — litograafia
 lk — lehekülg
 lt — läti
 maked — makedoonia
 mf — mikrofilm
 mfišš — mikrofišš
 min — ministeerium
 mk — mikrokaart
 mold — moldaavia
 mong — mongoolia
 monogr — monograafia
 muud — muudetud
 nn — niinimetatud
 nov — november
 nr — number
 nt — näiteks
 okt — oktoober
 orig — originaal
 pag — paginatsioon
 par — parandatud
 pat — patent
 pealk — pealkiri
 ptk — peatükk

port — portugali
 pr — prantsuse
 prof — professor
 prosp — prospekt
 pseud — pseudonüüm
 publ — publikatsioon
 r — raamat
 red — redigeerinud
 ref — referaat
 reg — register
 repr, repro — reproduktsioon
 reprogr — reprograafia
 res — resüme
 rets — retsensioon
 rk — raamatukogu
 rubr — rubrikaator
 rum — rumeenia
 s — sajang
 seals — sealsamas
 sen — senior
 sep — separaat
 sept — september
 sisuk — sisukord
 spets — spetsiaalne
 sr — sõnaraamat
 stenogr — stenogramm
 sümp — sümposium
 tab — tabel
 tadž — tadžiki
 teadusk — teaduskond
 tl — tiitelleht
 tik — tõlkija
 toim — toimetaja, toimetus
 tr — trükk
 trk — trükikoda
 trp — trükipoogen
 turkm — turkmeeni
 täiend — täiendatud
 ukr — ukraina
 ung — ungari
 usb — usbeki
 v — veerg
 vast — vastutav
 veebr — veebruar
 videofonogr — videofonogramm
 videogr — videogramm
 vij — väljaanne
 vt — vaata
 värv — värviline
 ülik — ülikool
 ümbertr — ümbertrükk
 ümbertõet — ümbertõetatud

HELGI VIHMA

Osakem hinnata eesti paberkaanelist raamatut

Vanad raamatud sisendavad meisse lugupidamist ja aukartust ajaloo ees. Sajanditevanused köited on nagu elutargad kroonikud, kes jutustavad inimkonna lugu, kõnelevad kultuurist ja keelest, milles raamat on kirjutatud. Informatsiooni annab ja kannab iga trükis, seda nii sõnade kui välimusega. Maa kuituuri ja trükitehnika tasemest, väärtushinnangutest, kunstivooludest ja -stiilidest saame objektiivset teavet raamatute välimuse põhjal.

Eelmise aastasaja 60—70ndail aastail, Eesti rahvusliku ärkamise ajal aitas eestikeelse trükitoodangu kasv oluliselt kaasa haridusele. Hakati trükkima välimuselt lihtsaid tarbe- ja rahvaraamatuid. Paberkaanealiste kirjastusköidetega oli võimalik alandada raamatu omahinda ja levitada kirjasõna tunduvalt laiemalt. Käesoleva sajandi esimesed aastakümned tõid raamatukujundusse varasemast kõrgema taseme, hakati taotlema lugeja kunstimaitse arendamist. 20—30ndail aastail kujunes välja illustreeritud eesti raamat. Kodumaise kirjanduse hoogsale levikule aitasid kaasa tolle aja tuntud kunstnikud Ado Vabbe, Peet Aren, Nikolai Triik, Eduard Viiralt, Günther Reindorff ja paljud teised. Raamatu kui kunstilise terviku loomisele pöörati siis suurt tähelepanu. Trükikirj ja lehe vaba pind moodustasid ühtselt mõjuva terviku. Olulist osa täitis raamatulehe vaba, trükitekstita veeris, mis lisaks esteetilisemale mõjule võimaldas paberkaanelise raamatu ümberköitmisel raamatuploki äärte lõikamist. Köite kaas muutus orgaaniliselt seotuks teose sisuga. Raamatukaanest sai esmane viide avatavale teosele, sai üks raamatusse. Ka siseillustratsioonide side raamatu sisuga tugevnes. Illustratsioonid olid sageli värvilised, heal trükitehnilisel tasemel. Enamikul kirjastustel oli oma kirjastusmärk, oluline komponent tiitellehe kujundamisel. 30ndail aastail ilmus suur osa raamatuid sarjadena. Sarjade ja jätkväljaannete süsteem lõi teatud ühtluse raamatute formaadis ja kujunduses. Uha laiemat kasutamist leidis kaane ümbrispaper, mis paljudel trükistel ja sarjadel oli peamine kujunduselement. Nii näiteks Ernst Kollomi kujundatud sarja «Nobeli laureaadi» hõbedane kaaneümbris aitab rõhutada maailmakuulsate teoste igavesti kestvat väärtust. Eesti raamatukultuuri kõrget taset tõendab 30ndate aastate teisel poolel välja kujunenud eesti bibliofiilne raamat.

Paberkaanelise köite vastupidavus ajale, raamatu paljukordsele kasutamisele on teadagi väike. Sõjad, poliitilised repressioonid, väike trükisarv, odavate tarberaamatute (kalendrite, õpikute, lasteraamatute jms) süstemaatilise kogumise hiline aiustamine, aga ka hoolimatu suhtumine välimusest lihtsasse köitesse on kõik kokku põhjustanud olukorra, kus originaalköites vanem eestikeelne trükisõna on muutumas rariteediks. Vanade paberkaaneliste raamatute ümberköitmist kõvadesse kaantesse ei soovita ühelegi raamatusõbrale. Ümberköitmisel kaotab raamat oma näo, kaob sild, mis viib meie raamatu sünniaega. Mõõdunud sajandi teisest poolest kasutusele võetud happeline puitmasspaper, mille säilivus varasema kaltsupaberiga võrreldes on väga lühiajaline, komplitseerib omakorda trükiste pikaajalise tagamise võimalusi.

Eesti Rahvusraamatukogu arhiivkogu põhjalikul läbivaatamisel originaalköidete säilivuse aspektist võib täheldada, et selle kogu trükised on vaidavalt kirjastusköites. Paberkaaneliste raamatute originaalkujul säilitamine, nagu mis tahes kirjastusköidete alalhoidmine arhiivkogus, on põhimõte, millest juhinduvad oma töös ka raamaturestauraatorid. Konserveerimisele saadetakse need trükised, mille köide on lagunened, kaanepaber katki, lehed määrdunud, rebenditega, raamatuplokk koltunud paberi liighappelisusest, brošeeritud vihikute metallklambrid roostetanud jms. Restaureerimisel raamatulehed pestakse, neutraliseeritakse ja stabiliseeritakse. (Suurt hulka raamatuid Eestis tehnilistel põhjustel veel ei neutraliseerita, kuigi vajadus peatada paberi happelisuse surmav toime raamatule on iga puitmasspaberiga trükise puhul ilmne.) Originaalkaaned ja kaaneümbrised ennistatakse, pehme paberkaaneline köide taastatakse ka sel juhul, kui raamat on varem ümber köidetud ja originaalkaaned säilitatud uue köite sees. Nagu arhiivkogu, nii ka põhikogu eksemplare hoitakse ümber köitmata, kui kirjastuskaaned on tänaseni hästi säilinud.

Paberköitelise raamatu kaante restaureerimine nõuab kannatlikkust ja vilumust. Kui kogu raamatuplokk on ennistatud, paberi happelisus kontrollitud, lehed ja kaaned pressitud, siis õmmeldakse poognad kokku nii, nagu seda tehti raamatu valmistamise ajal. Vaid metallklambritega kokku pandud poogen või poognad ühendatakse nüüd klambrite asemel niidiga. Raamatuploki ääri ei lõigata, esialgset formaati ei muudeta. Kaaned liimitakse ploki külge jahukliistriga, mille valmistamine ei tohiks koduski üle jõu käia. Tänapäeva sünteetilisi liime konserveerimisel ei kasutata. Alati peab alles jääma võimalus vajaduse korral raamat ümber köita. Üksikvihikutena ilmunud sariväljaandeid arhiivkogu jaoks kokku ei köideta. Seda kõike selleks, et Eesti Rahvusraamatukogus säiliks kirjastusköide, eesti kirjasõna originaalkujul. Köidete ja üksiklehtede paremaks hoidmiseks valmistatakse igale konserveeritud eksemplarile kaitsev karp või mapp. Raamatutele tuleb tagada optimaalne mikrokliima, hoida neid tolmust puhtana, kaitsta aktiivse päikesevalguse, hallitusseente eoste, putukate ja suurima «raamatukahjuri» — lohaka ning hoolimatu lugeja eest.

Tänapäeval trükitud raamatud näitavad tulevastele raamatukasutajatele kätte nüüdisaegse inimese näo ja kultuuritaseme. Meie praegune kirjastusköide, sageli just paberkaaneline, laguneb koost lahti ja räbaldub juba paarikordse kasutamise järel. Nüüdistrukiste minimaalne vaba veeris ei võimalda ümber köita trükiteksti kahjustamata. Täna oleme sijn Maarjamaal veel kaugel sellest, et lasta raamatuid trükkida happevabale paberile kas või raamatukogude jaoks. Mujalt eeskuju võttes võiksime ehk mõne aja pärast hakata raamatukogude jaoks tugevdama köitekaasi plastikkilega.

Selleks et raamat saaks olla kultuuri kandja ja edasiviija, peab ta elama meist kõigist kauem. Raamaturestauraatorite töö on vaid üks lüli trükiste pikaealise säilivuse tagamise ahelas.

ENE KENKMAA

Eesti Raamatu Klubis

«Möödas on ajad, kus arvati, et maarahval pole vaja mingit tarkust, sest künda, külvata, lehma lüpsata ja last kasvatada oskab ka kõige andevae-semgi inimene ilma ühegi koolitarkuseta. Tegelik elu ise aga näitab, et säärane vaade kõigiti ekslik on, sest palja kehalise jõuga üksi ei pääse põllu-harimises enam pitkale.»

Tsitaat on võetud Lääne-Saaremaa Põllumajandusliku Rahvakooli 1939. a väljaandest, milles kool tutvustab, mida tal ümbruskonna rahvale pakkuda on. Väljavõte võib loosungitest küllastunud inimestele kõlada sama õõnsalt nagu meid tänini ümbritsevad loitsud. Kuid vähegi süvenedes tollasesse talukultuuri (kodukultuuri üldse), vesteldes inimestega, kes veel mäletavad, silmitsedes kulunud raamatuid või nähes perenaise sellesuviseid moosipurke, saab selgemaks kultuuri mõiste üldse.

Õnneks on meil Eesti Muinsuskaitse Selts, kelle eestvõttel on alustatud ajaloolise pärimuse kogumist, ja õnneks on meil huvi oma kultuuri vastu. Kahjuks on viiskümmend aastat iseenda pealesunnitud eitamist tekitanud korvamatut kahju meis ja meie ümber. Hävitatud on kõike: kirikuid, koolimaju, raamatuid, inimesi ja rahvuslikku mõtlemisviisi.

Et miski ei taastu iseenesest, otsustas 1988. a loodud **Eesti Raamatu Klubi** ühe tegevussuunana selgitada, mis seisundis on vana raamat, uurida koduraamatukogusid, raamatu leviku geograafiat, sotsiaalselt tausta jms. Lõppkokkuvõttes peaks sellest kujunema ettekujutus mitte üksnes vanema raamatu olukorrast, vaid ka vanemast lugejast. Klubi peab eriti oluliseks, et küsitlustel poleks ainult statistiline eesmärk, vaid et vestlustes väärtustuks taas pööningul või mujal tolmukoguvana raamat, et inimesed ei laseks sel hävida. Mingil juhul ei tohi korraldavaid ekspeditsioone käsitleda raamatukogumisaktsioonidena. Nii me jätkaksime 50ndatel praktiseeritud meetodit, mille tõttu tekkis inimestel hirm oma raamatute pärast. Peamine eesmärk on teadvustada inimestele, mida nad omavad, ja taastada raamatuomaniku side talie tundmatuks muutunud kultuuriväärtusega.

Esimeseks küsitluspiirkonnaks valiti Saaremaa. Siiani oleme korraldanud kolm ekspeditsiooni ja on kujunenud esialgne ankeet. Käidud on Saaremaa eri paigus ja tulemused on erinevad. Esimene uuring sai teoks 1988. a suvel Orissaare lähedal Kõrkveres ja Tornimäel. Inimeste koduraamatukogud olid seal tagasihoidlikud. Kes raamatuid lugeda tahtis, käis raamatukogus, kuid ajakirjandust telliti ja loeti aktiivseit. Esimese ekspeditsiooni tulemuslikemaks pean kohtumist Tornimäe kooliõpetaja Marta Kiviga. Tema koduraamatukogu sisaldas palju Eesti Vabariigi ajal ilmunud kirjandust. Seal olid «Eesti Entsüklopeedia», sari «Tegeliku aianduse ja mesinduse käsiraamat», ajakirjad «Tervis», «Naiste Hääli», «Kodu ja Perenaine», ajalehed «Uudised», «Meie Maa» (Saaremaa kohalik leht) ja palju teisi. Sõja ajal oli kaduma läinud «Maailma maad ja rahvad». Huvitavad olid ka M. Kivi mälestused. Nii saime teada, et tema isa Al. Kivi aiustas seitsmeteistaastaselt Tornimäel kooimeistrina ja oli esimene, kes näitas kohalikele inimestele kino («Lilleneiu»). M. Kivil olid selgelt meeles kunagised hõimupäevad, mida ta nimetas Eesti—

Soome sillaks. Tähelepanuväärne on ehk see, et nüüd taas elustuval traditsioonil oli kunagi nii lai geograafia ja loomuik korraldus: koolid vahetasid õpetajaid ja õpilasi ning igas peres teati, mis on hõimupäev. Tornmäe raamatukogus laenutas Al. Loo, seal said raamatuid ka kõrkerased ja teised ümberkaudsed inimesed.

Teine küsitlus sai teoks 1989. a suvel Kihelkonnas, kus käidi üheistkümmes peres. Tulemused olid analoogilised: vabariigiaegset kirjandust on säilinud vähe ja koduraamatukogud põinud kuigi suured.

Kolmas käik toimus 1989. a 14.—17. septembril Kihelkonna ümbruse küladesse Lümändasse, Jõgelasse, Leedrisse, Kotlandi, Karalasse, Koimlasse. Ka seekord põinud küsitletute arv kuigi suur (ca 10), kuid piirkond ise osutus uurimist väärivaks. Lümändas on kaks kodukohta ajalugu jälginud inimest: Valdur Kaar ja Manivald Jõgi. Selgub, et Lümända ja ümbruskonna külad on väga pikaajaliste ja rikaste kultuuritraditsioonidega. On teada, et juba 1892. a loodi Kihelkonnas karskuseits «Ehe», mida juhtis Jüri Ratas. 1908. a toodi selts üle Lümändasse. Lümändas tegutsesid teisedki seltsid ja klubid: lauluselts, haridusselts, põllumeeste selts, pasunakoor, näitering. Aastatel 1925—1935 oli haridusseltsi esimees koolijuhataja August Mäik, kes juhatas ka näiteringi. Haridusseltsil oli 108 liiget ja oma 750 köiteline raamatukogu (asut. 1914). 1936. aastal oli haridusseltsi kõrvalharuna kujunenud Atla lugemisingil 1350 köiteline kogu ja ligi 100 lugejat. Lümändas ja selle ümbruskonnas tehti usinalt sporti ning tegutsesid skaudid, kodutütred, naiskodukaitse, Maanoorte Ring. 30ndaail aastail oli teine siimapaistev kultuuritegelane A. Mälgu kõrval ajalooõpetaja Henno Tammart, kes juhatas koori, näiteringi (alates 1935. a), oli skautmaster ja spordiorganisaator. H. Tammartist kujunes lühikese ajaga ümbruskonna vaimne ja seltsielu liider, kes oma nakatava energiaga oli justkui ühistegevuse «mootor». Endastmõistetavalt oli ta Eesti Vabariigi 20. aastapäeva juubelipidustuste juht Lümändas. Kahjuks katkes võimeka rahvajuhhi, kultuuritegelase ja luuletaja loomulik elukulg 1941. a küüditamisega. H. Tammart hukkus vangilaagris kolmekümne nelja aastasena. Tema luuletused ja memuaarid on imekombel leidnud tee koonduslaagrist vabasse maailma ja Torontos välja antud.

Lümända retk ei olnud küsitletute arvu poolest rikas, kuid vestlused olid väga sisukad. Sai selgeks, et piirkond on huvitava ajaloo ja vajab uurimist mitte ainult koduraamatu jälgimise, vaid ka mälestuste kogumise mõttes.

Saime teada, et küsitletud inimesed soovisid järgmisi kordustrükke:

- Eesti Entsüklopeedia;
- Kirjastuse «Loodus» sarjad («Looduse kuldraamat», «Nobeli laureaadid»);
- A. Kivikase «Nimed marmortahvlil»;
- kõik A. Mälgu teosed;
- eesti muinasjutud;
- Anderseni muinasjutud;
- «Maailma maad ja rahvad»;
- Eesti Vabariigis ilmunud lasteraamatud.

Vabariigi päevil telliti koju palju ajakirjandust, sealhulgas ka erialatrükiseid. Oli peresid, kus loeti mitmes keeles: saksa, inglise, vene ja

isegi soome keeles (V. Kaare peres). Mitme keele oskus võimaldas tellida välismaa ajakirju. Enamloetavad ajakirjad ja ajalehed olid:

- «Taluperenaine»;
- «Maret»;
- «Eesti Naine»;
- «Käsitööleht»;
- «Kaunis Kodu»;
- «Kodu ja Perenaine»;
- «Tervis»;
- «Eesti Kool»;
- «Uudised»;
- «Teataja»;
- «Päevaleht».

Mitmel põhjusel ei ostetud koju kuigi palju raamatuid. Uks oli kindlasti rahanappus, kuid olulist osa mängis ka maainimese hõivatus. Raamatuid laenati vajaduse korral enamasti raamatukogust, koju osteti või telliti ajakirjandust. Eraldi uurimist väärivad vanad õpikud, sest pole päris selge, kui palju ja mis seisukorras neid inimestel säilinud on.

Küsisime, kui palju ja mis ajal loeti ning milline oli Piibli koht lugemisvaras. Kõik sõltus suures osas pere vajadusest kirjanduse järele. Koolmeistri peres loeti rohkem, koduraamatukogu oli süsteemne ning piisavalt rikas. Talupidaja kirjandusvajadus oli väiksem, kuid spetsiifilisem: loeti peamiselt põllumajandusliku kallakuga kirjandust. Erinevused talupidajate vahel sõltusid sageli isiksuse omadustest. Loeti enamasti õhtuti pärast päevaseid tegemisi ja talvel rohkem kui muul ajal. Piibli tähtsus oli suurem nendes peredes, kus kirjandust vähem, kuid me ei kohanud peret, kus Piibel puudus.

Antud kirjatükk üritab märku anda, et eelkirjeldatud uuringuid on alustatud ja püütakse võimaluse korral jätkata. Nii töömahukat kava nagu vabariigiagekse kirjanduse uurimine on võimalik täita eelkõige rajoonilehtede kaudu või ekspeditsioonidel küsitledes.

Siiani näib ankeet korralik, kuid see võib tulla ka sellest, et esialgu on küsitletute arv olnud üsna väike ning tulemused ei võimalda tegekkusele vastava üldistuse saamist. Sama võib öelda kordustrükisoovide kohta.

Et töö on pikaajaline ja ajalehe ankeetküsitlus vaevalt päris rahuldavaid tulemusi annab, siis on väljasõitude korraldamine paratamatu. Siinkohal on muidugi nn tehnilisi küsimusi: kas informeerida kohalikke elanikke eelseisvast küsitlusest või mitte, bussi vajalikkus ekspeditsioonil jms. Arvame, et tehniliste ja meetodiliste küsimuste lahendamisel võiksid ERK ning TPedI raamatukogunduse ja bibliograafia kateeder kasulikku koostööd teha. Praegustele ja tulevastele raamatukogunduse tudengeile oleks see suurepärase võimalus arendada silmaringi ja suhtlemis- oskust ning sellest võiks kujuneda üliõpilaspõlvkondi ühendav traditsioon.

LIIA REBANE

Mõtisklusi Friedrich Puksoost

Igas elatud elus on midagi mõistatuslikku. Isegi lähedal seisjatele Saati siis kõrvaliste isikute, eriti tagantjärele mõtestajate jaoks.

Erand pole ka Friedrich Puksoo. Sündis. Käis koolis. Õppis. Töötas. Tegi. Uuris. Kirjutas. Aga mis seisab nende teetähiste taga? Missugune sisu? Millised taotlused? Ajendid? Kaalutlused? Nendele küsimustele on raske, sageli võimatu vastata. Rikkast, värvilisest, töökast ja mõtestatud elust on jäänud kontuurid, mida järeltulevatel põlvedel on üha raskem täita elava sisuga.

Parim teejuht on siin nende inimeste kirjutised, kes tundsid F. Puksood tema eluajal (1). Kõige põhjalikumalt on Puksoo elu ja tegevust käsitlenud Kaja Noodla, kelle sulest on ilmunud ulatuslik arhiiviandmeile tuginev uurimus (2).

Friedrich Puksoo kuulub sellesse eesti haritlaspõlvkonda, kelle õpingud ja isikuomaduste kujunemine langesid tsaariaega, põhiosa elutööst aga realiseerus Eesti Vabariigis. Puksoo ei pidanud tähtsaid riigiameteid, ei osalenud poliitikas ega kuulunud üldtuntud isikute hulka, kuid oli tegev paljudes kultuurivaldkondades, eriti tulemuslikult raamatukogunduses ja raamatuteaduses.

Friedrich Puksoo sündis mõõdukas 23. jaanuaril 1900 sada aastat. Ta sündis Räpina kihelkonnas Naha külas taiupidajate perekonnas. Pere vanima pojana pidanuks temast tolle aja kombe kohaselt saama põllumees ja isa elutöö jätkaja. Ometi leiame ta Räpina kihelkonnakooli lõpetamise järel Tartu Aleksandri Gümnaasiumist ning seejärel Tartu Ülikoolist. Talulapse jaoks oli valik üpris ebatavaline: ajaloo-filoloogiateaduskonna klassikalise filoloogia osakond, õppeaineteks kreeka ja ladina keel, kirjandusiugu, ajalugu, kunst, filosoofia, mütoloogia, muistised ning võrdlev keeleteadus koos vene, kirikuslaavi, sanskriti ja saksa keelega.

27. septembril 1914. a lõpetas Puksoo ülikooli täieliku kursuse, ees seisid töökoha valik. Kes teab, mida ta oleks valinud, kuid 1. augustil oli Venemaa astunud Esimesse maailmasõtta ning väeteenistusest pääsemiseks tuli minna kooliõpetajaks. Nii leiamegi Puksoo juba samal aastal ladina keele õpetajana Smolenski kubermangu Dorogobuži linnas. Noor-

mehe osavõtt sõjasündmustest piirduski üksnes lühiajalise teenimisega Tallinna kooliõpetajate roodus pärast tagasipöördumist kodumaa.e.

Pole teada, kuidas möödusid teenistusaastad Venemaal sellel sündmusterohkel ja dramaatilisel ajal, missuguseid probleeme töid noorele kooliõpetajale 1917. a revolutsioon ja tsaarirežiimi kokkuvarisemine. Nappidest teadetest võib väija lugeda ühte: noormees kippus koju. Ning esimesel võimalusel — 1918. a suvel — saabuski Puksoo Tartusse. Eesti oli siis küll end iseseisvaks kuulutanud, kuid esiaigu kestis Saksa okupatsioon. Puksoo ei sekkunud poliitikasse, vaid asus tööle vanade keelte õpetajana Hugo Trefineri Eragümnaasiumis.

1919. a suveks oli poliitiline olukord sedavõrd stabiliseerunud, et Tartu Ülikoolis plaaniti õppetöö auustamist. Ajaehekuulutuse kaudu otsiti ülikooli raamatukogu juhatajat. Teiste huigas esitas avalduse F. Puksoo. Miks langes ülikooli kuraatori P. Põllu valik just temale? Arvatavasti oli peapõhjus pretendendi klassikaline haridus ning selle juurde kuuluv keeleteoskus, sest eriaaseid teadmisi poidud tollal kellelgi. Igatahes valiti Puksoo ülikooli nõukogu otsusel raamatukoguhoidja kandidaadiks ning suunati veel samal sugisel Helsinki ülikooli praktikale. Raamatukogu juhataja kohale kinnitati ta 1. jaanuaril 1920 ning püsis selles ametis kuni 27. augustini 1944, mil ülikooli uus juhtkond ta väija vahetas.

Võiksime loomulikult küsida ka teisiti: miks taotles Friedrich Puksoo raamatukogu juhataja ametikohta, mis tema õpiajal tsaariaegses ülikoolis poidud kuigi lugupeetav? Õpetas ta ju vanu keeli kahes Tartu gümnaasiumis, oli seega kõigiti auväärnes ametis ning majanduslikult kindlustatud. Oli see kutsumus? Salajane sund? Soov leida avaramat tegevusvälja? Igatahes õpetajaametist Puksoo ei põgenenud. Selle tõenduseks võib esitada rohkesti fakte tema edaspidisest eluteest, kus ta ikka leidis võimalusi õpetada, juhendada, teadmisi jagada...

Raamatukogunduses oli Puksoo iseõppija, kuid mitmed välismaasõidud ja eriaakirjanduse lugemine kujundasid temast lühikese ajaga asjatundja kõigis raamatukogutöö põhivaldkondades. Välismaal liikudes vaatas ta seaseid raamatukogusid terase, uuriva pilguga, rakendades praktikasse kõik, mis järgimist väärns.

Kahekümnendate aastate algus oli pöördelise tähtsusega nii Tartu Ülikooli kui ka selle raamatukogu tegevuses. Ülikooli kujunemine rahvuskeskseks tähendas põhjalikke muudatusi raamatukogu koostises, korralduses ja komplekteerimis põhimõtetes. Rahvuslik ülikool vajas Eesti puudutavaid trükiseid, aga ka maailma teaduse uusimate saavutuste kajastusi. Väsimatu Puksoo otsis vahetuspartnereid, pöördus abipalvetega Eesti Vabariigi saatkondade poole, kasutas sidemete loomiseks välisreisidele suunduvaid õppejõude. Mõistes rahvusvahelise infolevi tähtsust, propageeris ta võõrkeelsete resümee kasutamist teaduslikes ajakirjades, dissertatsioonide võõrkeelsete kokkuvõtete koostamist ja levitamist.

Puksoo juhtimisel kasutati ülikooli raamatukogus julgesti Ameerikast pärit asjalikke töövõtteid, kus peatähtis oli lugejate kiire ja sihipärane teenindamine. Kogude avamiseks rakendati uudset sõnastikkataloogi, loodi teatmeteostest ja bibliograafiaväljaannetest käepärane avakogu.

Välismaal reisis märkas Puksoo sedagi, et raamatukogutöötajad olid haritud, tegid teadustööd. Ka ülikooli raamatukogu töötajatele keh-

testati üldise eruditsiooni ja võõrkeelte oskuse nõuded. Raamatukogunduslikud teadmised tuli neil omandada töö käigus, sest raamatukogunduslikku haridust tollal Eestis ei saanud. Sellepärast huvitasid Puksood väisreisidel käies endastmõistetavalt raamatukoguhoidjate kutsehariduse küsimused. Juba 1923. a veebruaris Eesti raamatukoguhoidjate üleriigilisel kongressil esines ta ettekandega raamatukoguhoidja kutsest ja kutseharidusest, avaidades lootust, et Tartu Ülikoolis hakatakse õpetama raamatukoguteadust. Esialustati raamatukoguhoidjate kursustega, kus peamised lektorid olid Friedrich Puksoo ja Aleksander Sibul. 1926. aastal esines Puksoo Kaitsevägede Staabi raamatukoguhoidjatele loengusarjaga kirja, raamatu ja raamatukogude ajaloo kohta, millest ilmus rotaatorpaajundus. See esimene õppeotstarbeline tekst oli koostatud arvatavasti nendesamad peamised saksakeelsete allikate põhjal, mille kasutamist F. Puksoo hiljem nõudis bibliograafiaeksami sooritajatelt ülikoolis.

Meie eriala õpetamine Tartu Ülikoolis algas 1927. aastal ning ikka leidis F. Puksoo võimaluse raamatukogutöö korralduse, kataloogide, teatmeteoste ja bibliograafianimestike kõrval tutvustada üliõpilastele kas või lühidalt kirja ja raamatu ajalugu.

Bibliograafiaeriala (nagu seda tollal nimetati) eksamikava koosnes kolmest osast: 1) kirja ja raamatu ajalugu, 2) raamatukogude ajalugu, 3) bibliograafia (3). Teadmisi omandati peamiselt erialakirjanduse kaudu. «Kogu kirjandus oli teoreetilise ja ajaloolise suunaga, täiesti puudusid raamatukogunduse praktilisi küsimusi käsitlevad teosed. Alles 1939. aasta eksaminõuetes leidub R. Antiku eelmisel aastal ilmunud «Kataloogid ja kataloogimine», kirjutab K. Noodia (2), kes kuulus Puksoo õpilaste hulka.

Kerkib küsimus: miks pidas F. Puksoo kirja ja raamatu ajalugu raamatukoguhariduses nii tähtsaks, et asetaski selle koguni esikohale? Oli ta leidnud selleks eeskujusid Euroopa ülikoolides või oli ehk tegemist omapoolse sügava huviga, mille juuri tuleb otsida õpiajast?

1920.—1930. aastatel oli F. Puksoo suurim autoriteet kodumaa raamatukogunduses, kelle tegevus ületas kaugelt ülikooli raamatukogu piirid. 1920. aastate ajal oli ta ametis Raamatukoguhoidjate Ühingu asutamise ning põhikirja väljatöötamisega, osales hiljem aktiivselt ühingu töös. Võitles raamatukogude toetussummade eest majanduskriisi aastatel, koostas ja avaldas kataloogimisjuhised rahvaraamatukogudele, lõi kaasa erialaste oskussõnade loomisel, kuulus ajakirja «Raamatukogu» toimetuskolleegiumi, olles ühtlasi üks sisukamaid ja mitmekülgsemaid autoreid. Taotles Eesti Rahva Muuseumi raamatukogule rahvusraamatukogu staatust, aigatas ja juhendas rahvusbibliograafia koostamist, propageeris raamatukogude rahvusvahelist koostööd ja raamatuvahetust.

Kõiges, mis puudutas konkreetset raamatukogutööd ning sellega seonduvaid probleeme Eestimaal, oli Friedrich Puksoo juhtivalt tegev.

Ent kummaline küll — raamatukoguteadlast Puksoost siiski ei saanud, raamatukogunduslikke uuringuid ta ei algatanud, tema teaduslikud huvid kaldusid raamatu ajaloo poole.

Seda on seletatud eeskätt õppetöö vajadusega ning sellele on osutanud hiljem ka F. Puksoo ise. Ometi ei saa seesugust põhjendust pidada ainumääravaks. Raamatukogundus oli tollal alles kujunemas teaduslikuks distsipliiniks, paljude küsimuste käsitlemisel võis õppetöös toetuda üks-

nes kogemusele, uurimisainet ja probleeme oli küllaga. Sellegipoolest süüvis Puksoo eesti raamatu ajalukku ning avaldas juba 1933. aastal mahuka ülevaateteose «Eesti raamatu arengulugu seoses kirja ja raamatu üldise arenemisega». Tegemist oli esimese tervikkäsitlusega eesti raamatu ajaloo nendest külgedest, millega kirjanduslugu ei tegele: trükkimisest, kirjastamisest ja raamatukaubandusest. Teos oli kahtlemata teedrajav ning seda on kasutanud kõik järgnevate põlvkondade eesti raamatu ajaloo õppijad ja uurijad.

Aastatel 1931—1939 ilmus Friedrich Puksoolt ridamisi kaalukaid uurimusi vanemast eesti raamatuloost. Tartu Ülikooli ning selle trükikoja juubeliks valmis Akadeemilise Kirjandusühingu tellimisel põhjalik, rohketele arhiivandmetele toetuv käsitlus Eesti esimese trükikoja tegevusest «Tartu ja Tartu—Pärnu rootsiaegse ülikooli trükikoda» (1932). Koos samal aastal ilmunud artiklitega raamatukauplemisest Rootsi ajal ning rootsiaegse ülikooli raamatukogust annab see tervikpildi ülikooliga seotud trükitegevusest ja raamatukultuurist. Peatselt lisandusid sellele sama põhjalikud uurimused Tallinna trükikodadest ja raamatukauplejatest. Viimasena sellest sarjast ilmus 1939. aastal eesti keelse Piibli 200. aastapäevaks faktitihe artikkel «Jacob Johann Köler. Esimese eesti Piibli trükkal».

Nende kõigest mõne aasta jooksul ilmunud uurimustega rajati alateiseks eesti raamatu ajaloo kindel alus. Esmakordselt omandas raamatulugu väärilise koha üldises kultuuriloos.

Kui võtta tõeks, et iga inimese elus on oma põhiheli, suundumus, mille järgimine teeb elu elamisväärsaks, luues parimad võimalused eneseteostuseks, siis oli Friedrich Puksoo elu sihipärane liikumine selle põhi-eesmärgi poole, mis kulmineerus võimsaks, lausa plahvatuslikuks eneseavalduseks neis 1930. aastatel valminud uurimustes.

Klassikaline haridus andis uuringutele suurepärase tausta, luues võrdleva lähenemise eeldused. Elu avatud maailmas ja ülikooli raamatukogu juhatamisega seotud rohked välisreisid võimaldasid koguda uurimistööks vajalikku ka väljaspool Eestit. Suurepäraselt komplekteeritud raamatukogu, mille võimalusi ta hästi tundis, andis võrratut teavet, keelteoskus avas arhiivides talletatu.

Friedrich Puksoo elutöö katkes vägivaldselt nagu enamikul tema põlvkonna uurijatel. Siiski suutis ta pärast vintsutusi ja vangilaagris veedetud aastaid teadusesse tagasi tulla. Nii koostas ta eesti raamatut käsitlevad peatükid 1964. aastal vene trükinduse 400. aastapäevaks ilmunud esinduslikku kaheköitelisse ülevaateteosesse. 1965. aastal ilmus tema't artikkel haruldasest 1686. aastal Riias trükitud «Vastse Testamendi» eksemplarist, mida kõigi raamatule iseloomulike detailide (trükikoda, paber ja vesimärk, raamatu endised omanikud) üksikasjaliku analüüsi poolest võib pidada lausa klassikaliseks. Muuseumis, selle artikli kirjutamiseks õppis ta läti keelt, et lugeda originaalis Riia trükikoja tegevusega seotud dokumente.

Elu viimastel aastatel täiendas F. Puksoo oma 1934. aastal ilmunud populaarteaduslikku teost «Raamat ja tema sõbrad». Tublisti mahukamana ning eesti ja vene raamatut käsitlevate peatükkidega täiendatuna ilmus teos postuumselt 1973. aastal.

Friedrich Puksoo suri 18. oktoobril 1969 ja maeti Raadi kalmistule Tartus.

F. Puksoo rajas eesti raamatu teadusliku uurimise kindla aluse, lõi traditsioonid ja koolkonna. Kuigi see oli ainult osa tema elutööst, näib just selles avalduvat see põhiline ja talle ainuomane, mis muudab elu harmooniliseks tervikuks.

MARE LOTT

1. **Palm, A.** Friedrich Puksoo ja eesti raamatu uurimine // Palm, A. Trükisõna ja selle saladuste ümber. Tln., 1983. Lk. 287—298; Fr. Puksoo raamatukultuuriline tegevus ja harrastused // Eesti Kirjandus. 1940. Nr. 1. Lk. 7—16.
2. **Noodla, K.** Friedrich Puksoo. Tart., 1990.
3. **Noodla, K.** Raamatukogunduse õpetamine Tartu Ülikoolis 1927—1967 // TRÜ Toim. 1969. Vihik 248. Lk. 8.

MEIE ÖNNESOOV

Kes on Kaja Noodla?

Raamatukoguhoidja? Jaa, muidugi. Sest kõige suurem osa tema senisest elutööst on tehtud raamatukogudes. Nii alama kui ka juhtivtöötajana (asedirektor-raamatukoguhoidja, direktor-raamatukoguhoidja jne).

Bibliograaf? Seda samuti. Sest kas õige raamatukoguhoidja saab üldse mööda hiilida bibliograafiast?

Ajaloolane? Teadagi! Seda on ta ju ülikoolis õppinud ja see on andnud kindla aluse, et tema tööd raamatu ja raamatukogude ajaloost on põlise väärtusega.

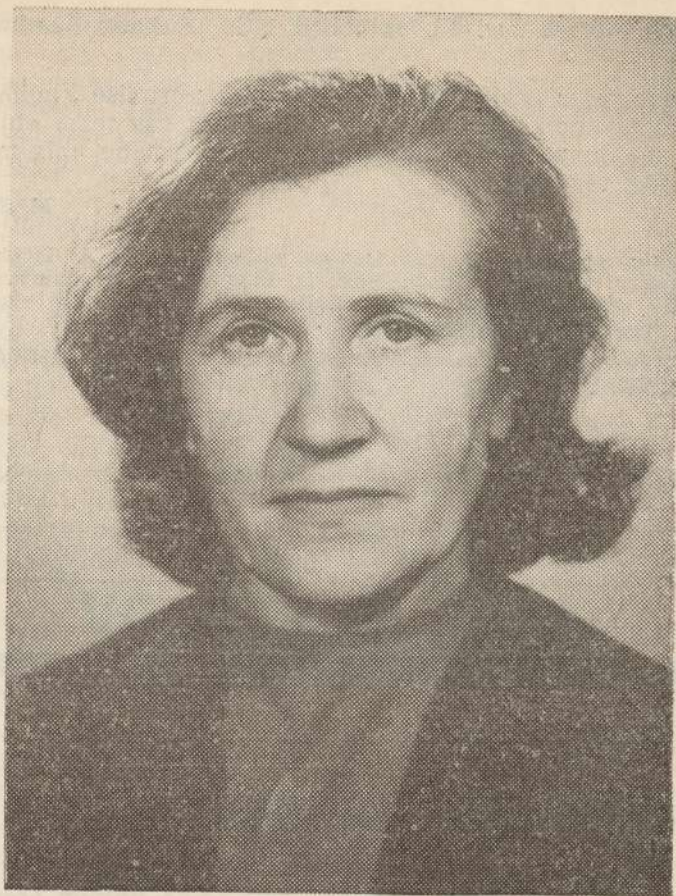
Redaktor? Eks ikka! Oma kriitilise meele ning laiade teadmiste ja kogemustega valmis aitama, et trükki minevad asjad oleksid igati joones.

Pedagoog? Kuidas teisiti! Kes suudab loetleda kõik need üliõpilased, kes on kuulanud tema loenguid, koostanud tema juhendamisel seminari-, diplomi- jm töid, teinud tema ees eksameid ning sel kombel omandanud teadmisi raamatust ja raamatukogundusest?

Entsüklopedist? Küllap nii. Teaduslikkus, universaalsus, täpsus, napisõnalisus jm. Kahju, et raamatuentsüklopeedia tegemine ei saa meil hoogu kätte.

Latinist? Enim! Paraku väheseid Eestis alles jäänuid. Nende puudus on iga päevaga ilmsem, sest üha rohkem pruugime oma kõnes võõrsõnu (ja sageli valesti). Itaque

DIE NATALI HONORABILI GRATULAMUR ET SEQUENTIBUS
ANNIS OMNIA OPTIMA PRECAMUR.

(Kas oli mõistetav või tuleb hakata õppima ladina keelt?)

Mida veel? Ta on lõpuks ja esiteks väärt inimene ja tore kolleeg, kes on õigustatud pälvima kõigi raamatukoguhoidjate austust. Ükskõik, kas on temaga koos töötatud või pole üldsegi vahetult kokku puutunud. Allakirjutanul on rõõm kuuluda esimeste hulka.

Vivat Kaja Noodla!

HANS JURMAN

Endel Annus

75

On õieti kahju, et aastad lähevad nii kiiresti ja teha on veel nii palju. Rahvusbibliograafia on nagu Tallinn, mis iialgi valmis ei saa. Endel Annuse nimi on rahvusbibliograafiaga seotud 21 viimast aastat, aga see teema polnud talle võõras ka varem. On ta ju töötanud Kirjandusmuuseumis bibliograafiaosakonnas ja arhiivraamatukogu juhatajana, sealtmaalt võib aimata järjepidevuse niite kuni rahvusbibliograafia osakonna loomiseni Eesti Rahvusraamatukogus 1968. aastal. Tegelikult poleks sel ajal keegi ette heitnud kindlalt erihoiul seisva E. V. ajakirjanduse sisu avamata jätmist. Oli ju Kirjandusmuuseumi bibliograafiaosakondki «Päevalehe» mõneks ajaks välja vahetanud eesti töölisajakirjanduse vastu. Et uurijatel on täna Kirjandusmuuseumi kõrval ka Tallinnas mõndagi eesti ajakirjanduse sisust võtta, on küll Endel Annuse teene. Töö seati õigele teeotsale. Ise läks ta 1978. aastal Teaduste Akadeemia Raamatukogusse eesti retrospektiivset rahvusbibliograafiat trükivalmis seadma (eestikeelne raamat 1525—1917, eestikeelne perioodika 1766—1940, Eestis ilmunud võõrkeelne raamat ja perioodika ning *Estonica* kuni 1940). Selle töö tegelikkude suurust ja väärtust oskame hinnata alles ilmuvaid köiteid käes hoides ja tõdedes, millest me siiani ilma oleme olnud.

Ma ei tea, kui palju on Endel Annus teinud tühja tööd ja täitnud hiljem mõttetuks osutunud ülesandeid. Ju neid on olnud selles möödaniku absurditeatris, kus tahes või tahtmata pidi kaasa mängima enamik meist. Aga ma arvan küll, et oma vaikselt ja väärikalt moel on ta teinud eesti kultuuri jaoks palju rohkem kui mitmed teised selle jaoks seatud ja kutsutud samal ajal ja samades oludes. Riikliku tunnustusena anti talle 12. jaanuaril 1990 Eesti NSV teenelise kultuuritegelase aunimetus.

Palju õnne sünnipäevaks!

ANNE AINZ

KIRJAD KIRJAD KIRJAD

Nendel lehekülgedel tahame avaldada lugejate kirju, mis ka teistele mõtteainet võiksid pakkuda. IME seminari korraldajad soovitasid saatja loal avaldada esimese sellise kirja, et see võiks saada laiemat arutelu aluseks. Ja tõepoolest, juba kirja järgmisel lugejal tekkis ületamatu soov sellele vastata.

Töö- ja palgakultuur on teemad, milles ilmselt igaühel oma seisukoht. On tulnud aeg see välja öelda.

17. okt 89.

Lp. raamatukogunduse probleemidega tegelejad!

Kui IME hakkab 1. jaanuaril peale, siis võiks ka nüüd raamatukogunduses millegagi alata. Töötan linna keskraamatukogus juba üle 25 aasta ning tunnen, et bürokraatia ja stagnatsioon pole veel väikest tõugetki saanud. Lähtun oma tööpaigal tehtud tähelepanekutest, kuid et rahvaraamatukogud on töötanud kõik ühe plaani järgi, siis vaevalt ükski neist väga omanäoline on. Mõned momendid peaksid siin küll muutuma, arvestades kõigi pingutusi teistel rahvamajandusaladel IMEle üle minnes.

1. Juhtivaparaadi koondamine peaks kestma juba pikemat aega, kuid rahvaraamatukogusse pole see minu teadmiste põhjal küll jõudnud. Ühtlasemalt horisontaalpinnal tööde ja ametite jagamine (nagu hariduseski vist nõutakse) ning samaaegne palga korrigeerimine muudaks küll iga töötaja initsiatiivikamaks ja oma tööloigu eest vastutavamaks.

2. Komplekteerimine peaks muutuma. Kui palju kirjandust jääb lihtsalt riiulile seisma!

3. Suhtlemine lugejaga kipub muutuma kiirustavaks ja pealiskaudseks, vahel tõrjuvaks. Mingi analoogia tuleb silme ette kauplustega, kus tagaruumis siblib küll palju töötajaid, kuid klientide rahulikuks teenindamiseks poleks nagu aegagi.

4. Täiesti liigne on soovitusbibliograafiade trükkimine. Nende kasutegur on alati olnud nullilähedane. Kui 60ndail aastail lugemissaalis töötasin, vedelesid soovitusnimestikud lihtsalt leti peal ees, tulu ei mingitki. Tänapäeval, kui au sees on jälle indiviid oma kirevate huvide ja maitsetega, on niisugune töövorm hoopiski ebavajalik. Korralik individuaalne konsultatsioon kataloogide juures või soovitud kirjanduse loetlemine telefoni teel oleks hoopiski konkreetsem. Selliseid nõudmisi on ju rahvaraamatukogudes nii vähe, et peaks jõudma rahuldada küll.

Lõpetuseks ütlen, et ma ei tea, kes tahab ja kas üldse tahetakse rahvaraamatukogude tööd muuta. Aga mina olen küll veendunud, et meie töö vajab muutmist, et ta saaks meeldivamaks lugejale ja vähem kulukaks riigelarvele.

Lugupidamisega MILVI HAABSAAR

Alati on sümpaatne, kui inimene ei mõtle ainult omakasu peale. Ainult et — oleme elanud siiani ja elame ka praegu riigis, mis on võtnud inimeselt nii normaalse töötasu kui tihtipeale ka lihtsa rõõmu oma tööviljade nägemisest. Lugesin kord A. Raukase raamatust «Kalliskivid» kurba kirjeldust sellest, kuidas rassirežiimi all ägavas Lõuna-Aafrika Vabariigis värskest džunglist kinnipüütud mustanahalisele makstakse esimeste oskuste omandamiseni kuupalka, «mille eest saab osta saapapaari ja tööjõu taastootmiseks kuluva toidu». Terav kadedus läbis mind seda lugedes. See välismaa elu... Meie raamatukoguhoidja oma 115 rublase keskmise kuupalgaga peab valima, kas osta saapad või süüa kõht täis. Nii et kui palku ei tõsteta, ei saa nad kasvava inflatsiooni tingimustes varsti külma ilmaga tööle tulla. Rääkimata eluaseme ostmisest, mille positiivseid jooni toonitab IME poliitika, sest teisteski maailma heaoluriikides olevat sama praktika.

Võib öelda küll, et teenindamine raamatukogus on kiviaja tasemel ja kogud tendentslikud. Aga kas viimati just nüüd ei lähe vaja spetsialistide seni uinunud mõistust, et tohutut vahet meie ja arenenud maailma vahel ületada? Iseasi on, kas seda püütakse teha või mitte. Kalandajatest võiksid saada kavandajad...

Kas mitte end norus koomale tõmbamise asemel püüda ühisel jõul välja arendada tõelist raamatukoguvõrku? Seda, nii kahju kui ka pole, on riigieelarvet puudutamata võimatu teha.

K. MARAN

ÜLEVAATEID

Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu 70. aastapäeva tähistati 22.—23. novembril 1989. a teaduskonverentsiga «Raamatukogude osa tehnikahariduse ja tehnikauuringute arengus Eestis». Kaaskorraldaja oli Eesti Informatsiooni Instituut. Kuu­lati 18 ettekannet, osales poolteist­ sada inimest. Külalisi oli Soomest, Hollandist, Saksa DVst, Lätist ja Lee­ dust. Konverents koos aktuse, näi­ tuse ja seltskondliku õhtuga Glehni lossis kujunes ühtlasi raamatukogu­ kuu ürituste haripunktiks TTÜRis.

Konverentsi juhatas sisse V. Mägi ettekanne «Tallinna Tehnikumi loo­ misaja kultuuritahke», millest muu hulgas selgus, et emakeelsele kõrg­ haridusele Eestis pandi alus 1918. a 17. septembril, kui loodi Eesti Teh­ nika Seltsi Tehnilised Erikursused, mille ülemaste koolitas insenere ja arhitekte, alamaste meistreid, tehni­ kuid ja joonestajaid. Aasta hiljem anti kursustele Tallinna Tehnikumi nimetus.

Tallinna Tehnikumi inventariraa­ matust nähtub, et esimesed raama­ tud on muretsetud 1919. a detsembris. K. Kikas märkis, et sellest ajast alates on nüüdne TTÜ Raamatukogu pidevalt täienenud ja lugejaid tee­ nindanud. Ta vaatles ka oluliste raa­ matukoguressursside (kogud, ruumid, kaader) kujunemist läbi seitsme aasta­ kümne. Suuri vajakajäämisi on ruu­ mide (pinda on 2,4 korda, lugemis­ kohti 3,5 korda ettenähtust vähem), kaadri, väliskirjanduse hankimise ja tehnikaga varustatuse osas.

Raamatukogu ajalugu ja tänapäe­ va käsitlesid teisedki. Raamatukogu juhatajatest 1920. aastast nüüdisajani rääkis G. Koidla, raamatukogu nõu­ kogu tegevusest S. Ringo. Teadus­ töö põhisuundadest andis ülevaate

A. Talts, üliõpilaste lugemishuvide­ st T. Kamdron, tehnikaraamatu välja­ andmisest Eestis M. Ideon, eesti teh­ nikakirjanduse bibliograafilistest allikatest I. Kaasik. A. Valmas (TAR) tõstatas küsimuse TTÜ Ri kujunemi­ sest eesti tehnikakirjanduse ja -bib­ liograafia keskuseks ning sellega kaasnevatest ülesannetest. I. Kaasik pidas õigemaks säilitada senine töö­ jaotus rahvusbibliograafia koostami­ sel, sest tehnikakirjanduse eralda­ mine muust bibliografeeritavast kir­ jandusest tooks kaasa suure sega­ duse.

Eesti raamatukogude arengukont­ septsiooni saamislugu ja üldpõhimõt­ teid tutvustas K. Veskimägi (RBK). Raamatukogude tehnilise arengu ma­ dalseisu (ruumid, tehnilised vahen­ did, seadmed jms) kirjeldas J. Järs ning loetles hulga ülesandeid, mis vajavad lahendamist kas kohe või lähemas tulevikus.

Osa ettekandjaid kõneles informat­ sioonindusest ja raaltehnoloogia rak­ endamisest raamatukogudes. T. Et­ verk (EII) tutvustas Poola ja Saksa DV teadus- ja tehnikainformatsiooni­ süsteeme, mille ülesehituses on sar­ naseid jooni. Ta märkis, et Poola TA Teadusinfokeskuse Poznani osakond on nõus oma kompaktketastel (CD ROM) Lääne andmebaaside põhjal teenindama ka Eesti tarbijaid EIIst edastatavate päringute alusel. Nii Poola kui ka Saksa DV infosüsteem peaks Eestile huvi pakkuma, sest meie arengutase on nendega võrrel­ dav, tehniline ja intellektuaalne po­ tentsiaal suur, tegemist on meile suh­ teliselt lähedal asuvate Läänemere­ maadega.

U. Vallner (EII) käsitles infoinsti­ tuudi andmebaaside olevikku ja tu­ levikku. 1990. a lõpuks peab EIIs

funktioneerima üks N Liidu 37 keskusest, kus andmebaaside maht on 500 000 dokumenti ja millele vähemalt 20 kasutajat pääseb juurde 5 korda nädalas ä 3 tundi. Raamatukogudele peaks huvi pakkuma, et saab võimalikuks andmebaasidest fragmentide mahalaadimine mikroarvutitele ja mikroarvutitega rajatud andmebaaside laadimine süsteemi. Esineja tõstas küsimuse tsentraliseeritud ja hajuandmebaaside vahekorra, mis ootab kiires korras lahendamist.

A. Renter (EII) tutvustas informatsiooni kaugotsingu võimalusi, sellega kaasnevat korralduslikke, tehnilisi ja metoodilisi probleeme. Alates 1989. aastast on kõigi N Liidu *online* infobaaside kasutamine tasuline, mistõttu ka EII kaudu sooritavate otsingute arv on 1988. aastaga võrreldes peaaegu 10 korda vähenenud. Moskva kaudu välismaa infobaasides otsingute tegemiseks on infoinstituti kaudu praegu eraldatud 2 tundi nädalas. Võimalused laienevad pärast Eesti—Soome otsekanali kasutuselevõttu, kuid siis tuleb kasutajatel tasuda valuutas.

T. Vallneri ja H. Piirivälja (EII) ettekanne käsitles arvutil kirjandusnimestike koostamise tehnoloogiat ning praegust tööde seisu välisraamatute ja välisperiodika koondkataloogide koostamisel. Välisperiodika andmebaasi põhjal on võimalik teha osalevate raamatukogude periodikakogude nimestikke. Katsetamisel on ÜRI vana raamatu nimestike ja «Raamatukroonika» annete koostamine. Edaspidi on plaanis kasutada andmete sisestamiseks, väiksemate nimestike koostamiseks ja väljastamiseks IBM PC/AT tüüpi mikroarvutit.

Et väliskülastajate ettekannete teesid pole avaldatud, siis neist veidi pikemalt. Helsinki Tehnikaülikooli Raamatukogu direktor prof E. Törnudd rääkis raalkataloogidest. Helsinki TÜ Raamatukogus ei kasutata kaartkatalooge 1980. a algusest. Abivahenditena on saadaval arvutist otse mikro-

kandjale väljastatav COM-kataloog (alfabeetiline ja süstemaatiline), paar korda aastas väljaantavad trükikataloogid harukogudele ja kord kuus 600 eksemplaris ilmuvad uudiskirjanduse nimestikud. 1986. a integreeriti Soome, Norra, Rootsi ja Taani kesksete tehnikaraamatukogude raalkataloogid ühtsesse süsteemi. Praegu sisaldavad Helsinki TÜ Raamatukogu andmebaasid ligikaudu 125 000 raamatute, periodika ning TÜ magistri- ja litsentsiaaditööde bibliokirjet ning 100 000 Soome tehnikaajakirjades ilmunud artiklite referaati. Raalkataloog parandab teenindustaset, tagab kogude tõhusama kasutamise, soodustab lugejaõpet ja kergitab raamatukogu prestiiži. Kuigi kulutused riistvarale ja andmetöötusele kasvavad ning lootus väheneda kataloogijaid osutus asjatuks, on tagasipöördumine kaartkataloogide juurde mõeldamatu.

Dr S. Koskiala Helsinki TÜ Raamatukogust tutvustas Soome Delfi uuringu tulemusi. Uuringu eesmärk oli prognoosida infotehnoloogia kasutamist Soome raamatukogudes ja infotalitustes aastaiks 1996 ning 2010. Personaalarvutil põhineva töökoha võimalused peaksid juba 1996. aastaks tohutult avarduma. Kõvaketta maht suureneb praeguselt mõnekümnel 200 kuni 400 megabaidini, laialdaselt kasutatakse optilisi infokandjaid, paraneb kuvari kvaliteet. Arvatakse, et tulevikus väheneb kaugotsingute, faksiimileside ja elektronposti osatähtsus, sest enamiku andmebaase saab endale muretseda kompaktketastel. Paberita infoühiskonna saabumist ei ennustata, kuigi arvatakse, et aastal 2010 ilmub 70—90% teadus- ja tehnikainformatsioonist elektroonilises vormis. Mikrofilmid ja -fišid tõrjutakse välja, sest efektiivsemaile kandjale (nt interaktiivsele videokettale) saab salvestada nii liikuvaid kujutisi, teksti kui ka heli. Täiendavat uurimist vajavad uue tehnoloogia maksumus, kasutajasõbralikkus ja ühildatavus.

Dr I. Prause Dresdeni TÜ Raamatukogust rääkis tarkvara arendamise töörühma tegevusest ja plaanidest. Raamatukogul on 6 mikroarvutit, kompaktketta (CD ROM) lugemiseks ja sidekanal ühenduse pidamiseks infokeskuse ühtsusseriaarvuti-ga. Loodud on 7 testfaili:

- publitseerimata informaatikakirjandus;
- erialaraamatukogudes leiduvad elektrotehnika-, elektroonika- ja informaatikaajakirjad;
- Saksa DVs leiduvad kapitalistlike maade ajakirjad;
- Dresdeni TÜ tarkvara;
- tarkvarakirjelduste erikogu;
- RVLi kaudu tellitav kirjandus;
- informaatika erialaraamatukogu laenutatud kirjandus.

Kasutatakse Saksa DV, USA, Saksa LV, UNESCO ja kohapealset tarkvara. Andmeid sisestavad raamatukogu töötajad. Väljatöötamisel on mikroarvutil põhineva töökoha tarkvara.

TTURi aastapäevaks ilmus ka brošüür, mis sisaldab lühiülevaate raamatukogu ajaloost, tähtsamad arengudaatumid, endiste ja praeguste töötajate loetelu ning kirjanduse valiknimestiku. Viimastel aastatel tehtud uuringutest, raamatukogu fondide ja kataloogide kujunemisest, õpikutega varustatusest jms annavad ülevaate artiklikogumikud:

Lugejateenindus ja töökorraldus. — Tln., 1989. — 71 lk.

Raamatukogu ja lugeja. — Tln., 1989. — 75 lk.

JURI JARS

* * *

Raamatukogundus Venemaal teeb esimesi demokraatlikke samme. Leningradi Raamatukoguhoidjate Ühingu algatusel toimus 14. detsembril 1989. a **Leningradi linna ja oblasti raamatukoguhoidjate I kongress**. Leningradi piirkonna raamatukogusteemi iseloomustavad järgmised näitavad: 4400 raamatukogu (3200 linnas, 1200 oblastis), üle 50 raamatukogusid juhtiva ametkonna, 210 000 000 säilitusühikut raamatuvarasid (190 000 000 linnas, 20 000 000 oblastis), 5 200 000 lugejat, 12 800 raamatukoguhoidjat (10 800 linnas, 2000 oblastis).

700 valitud delegaadiga kongressi päevakorras oli ko.m küsimust: 1) Leningradi raamatukogusteemi arengu perspektiivid ja probleemid aastani 2000, 2) delegatsiooni valimine üleliidulisele raamatukoguhoidjate kongressile Moskvas, 3) kongressi lõppdokumentide vastuvõtmine.

Põhiettekande tegi Leningradi Linna Täitevkomitee Kultuurivalitsuse juhataja A. Malkov, kes käsitles

raamatukogude ja raamatukoguhoidjate sotsiaalsed ja majanduslikku olukorda ning püüdis visandada kriisi ületamise lahendusi. Paraku määras põhiettekanne järgnevate sõnavõtude temaatika. Põhiliselt kirjeldati raamatukogude katastroofilist olukorda ning raamatukoguhoidjate töö- ja olmetingimusi allpool vaesuse piiri. Sellisel taustal kerkis esile Leningradi Raamatukoguhoidjate Ühingu asepresidendi S. Bassovi sõnavõtt, kus käsitleti raamatukogunduse deideologiseerimise, informatsiooni üldkäiteseadavuse ning sõna ja südametunnistuse vabaduse printsiipide rakendamise aktuaalsust tänapäeval.

Kongress võttis vastu resolutsiooni ning valis saajase hääletamise tulemusena 25 delegaati üleliidulisele kongressile, mis peaks toimuma 1990. a I poolal.

Kongressile saabunud külaliste osavõtul korraldas Leningradi Raamatukoguhoidjate Ühing 15. detsembril ümariauvestluse. Esindatud olid Eesti, Leedu, Läti, Moskva ja

Saraatovi kutseühing ning initsiaatiivrühmade liikmed mitmest Venemaa linnast ja rajoonist (Pihkva, Novosibirsk jt). ERÜst olid kohal K. Tammaru ja L. Lepik.

Vestlusteemasid oli kaks: 1) üleliidulise raamatukoguhoidjate kongressiga seonduvad probleemid ja kutseühingute suhtumine neisse; 2) üleliidulise raamatukoguhoidjate ühingute assotsiatsiooni loomise perspektiivid.

V. Gultšinski Moskva Raamatukoguhoidjate Ühingust tutvustas NSV Liidu Kultuuriministeriumi ettepanekut osaleda kongressi ettevalmistuses. Vestluses osalenud kutseühingute esindajad otsustasid ühiselt pöörduda NSVL KM poole ettepanekuga moodustada uus kongressi korralduskomitee, milles oleksid pariteetsel alusel esindatud kõik tegut-

sevad kutseühingud. Uus korralduskomitee peaks lähemal ajal kindlaks määrama raamatukoguhoidjate esindusnormi ning sõnastama eeldatava päevakorra.

Üleliidulise raamatukoguhoidjate ühingute assotsiatsiooni (föderatsiooni) loomise perspektiivide arutelul rõhutasid kõik vestluses osalejad, et ühinemine võib kujuneda pikaajaliseks, seda ei tohi kunstlikult kiirendada ega peale suruda. Üleliiduline assotsiatsioon (föderatsioon) on mõeldav vaid kui üldtunnustatud eesmärkide nimel tegutsev kutseühingute vabatahtlik liit. Tehti ettepanek tegutsevate kutseühingute esindajatest luua 1990. a veebruaris Inčonõukogu, kus kooskõlastatakse kutseühingute põhimõttelisi seisukohti selles küsimuses.

LARI LEPIK

* * *

Irvhambad on väitnud, et teadust on ühemustele vaja nagu laternaposti joodikule — mitte selleks, et vaagem oleks ja pimeduses paremini näha, vaid et oleks, millele toetuda.

Raamatukogunduse ühed tugisambad lugemissotsioloogid olid Tallinnas koos 13.—17. novembril 1989. a konverentsil «Lugemise uurimise sotsioloogilised probleemid ja meetodid». Esindatud olid Bulgaaria, Ungari, Poola, Saksa DV, Armeenia, Valgevene, Leedu, Läti, Leningrad ja Moskva, kodu-Eesti uurimiskeskustest rääkimata.

Pidulikul avamisel tervitas külalisi Eesti Rahvusraamatukogu direktöris I. Eenmaa, seejärel tegid ettekanded P. Vihalemm (Tartu), V. Steinhilf (Moskva), J. Ankudowicz (Varssavi), M. A. Anasjev (Moskva) ja N. Dadali (Leningrad), käsitledes lugemisprobleeme ühiskonna tasandil.

Korraldajad pidasid kõige tõhusamaks spetsialistide vaba mõttevahetust. Järgnesidki seminarid, mida juhatasid A. Aarelaid («Rahvuskultuurid ja lugemine»), V. Steinhilf («Raamatukogud ja lugemine»), I. Erme («Isiksus ja lugemine») ja P. Maimik («Lugemise uurimise meetodid»). Sotsioloogia võimaluste avardumist näitas R. Kuusik Tallinna Tehnikaülikoolist, tutvustades andmemassiivide personaalarvutil töötlemise uusimaid meetodeid.

Nagu on külalised konverentsi korraldajaile kinnitanud, täitis kohtumine Tallinnas oma eesmärgi — tõi esile eri maade lugejaskonna käitumistendentsid, näitas kirjasõna rahvale kättesaadavaks tegemisega seotud lünki ja probleeme, andis tulusaid isiklike kontakte teadaste vahel. Pind, millele lugemissotsioloogidel toetuda, muutus tükki maad laiemaks.

PEETER MAIMIK

MÄLESTAME

Marja Rei

1. märtsil 1963. aastal tuli Pärnu rajooniraamatukogu juhatajaks võrulane Marja Rei. Marja tuli ja jäi. Temast sai kindla sõnaga juht, tänu kellele on tänaseks Pärnumaal välja arendatud süsteemne raamatukoguvõrk.

Pean Marjat tugevaks isiksuseks, kes ei virisenud ega otsinud elus kergemat teed. Viimasel ajal meedis Marjale rääkida oma lapsepõlvest — aastatest, mis möödusid Virumaal Vohnja vallas. Nende lasterikas pere oli üle elanud raskeid aegu. Palju oli hinge jäänud sellist, millest pikki aastaid avalikult ei räägitud. Marja oskas üle olla oma muredest, trotsida haigusi ja hädasid.

Õöl vastu 3. oktoobrit Marja suri. Lõpetamata jäid tööd, rääkimata paljud mälestused ja oodatud pensioniaeg tuemata. 7. oktoobril sängitati Marja Rei Pärnu Metsakalmistu mulda.

Kollegide nimel REEDI HANSEN

РЕЗЮМЕ

В 1923 году вышел в свет первый номер журнала Общества библиотекарей Эстонии «Библиотека». После 50-летнего перерыва «Библиотека» выходит вновь — на этот раз кварталным изданием Национальной библиотеки Эстонии и Общества библиотекарей Эстонии.

⊙ В конце августа в Париже состоялась конференция IFLA на тему «Информация во вчерашнем, сегодняшнем и завтрашнем хозяйстве». Для нас эта конференция имела особое значение, так как первый раз в ней приняли участие в качестве полномочных членов представители Эстонии под эгидой Общества библиотекарей Эстонии. Общество библиотекарей Эстонии является членом IFLA с 1929 года, но наша деятельность в международной организации была прервана и только с 1 января 1989 года она была восстановлена. На конференции в секции национальных и парламентских библиотек приняла участие директор Национальной библиотеки Эстонии **Иви Ээнмаа**. Она могла убедиться, что главные направления наших библиотек совпадают с направлениями библиотек других стран. Национальная библиотека Эстонии считает своей целью, чтобы эстонская книга, независимо от места публикации, была представлена во всех библиотеках Эстонии. С другой стороны, нужна такая библиотечная сеть, в которой были бы точно определены задачи как больших, так и маленьких библиотек. Создание информационного общества в Эстонии можно начать на базе новой Национальной библиотеки, когда к нам будет поступать заказанная техника.

Корни Национальной библиотеки Эстонии исходят из парламентской библиотеки Эстонской Республики. Так как в последнее время резко возросла потребность в юридической литературе, то было решено восстановить начальную функцию библиотеки и создать при ней банк данных библиографических описаний юридической литературы, литературы по общественным наукам и экономике. 18 октября на Национальную библиотеку были вновь возложены задачи парламентской библиотеки.

Доцент Таллиннского педагогического института **Эви Раннап** участвовала в работе секции образования и усовершенствования. Она убедилась, что и в других странах большое внимание уделяют разнообразию форм библиотечного образования, когда дополнительно к основному образованию даются знания по реставрации, информатике, книгоиздательству и книжной торговле. Э. Раннап и И. Ээнмаа в ближайшие годы считают нужным провести следующие изменения: книжные фонды должны обогащаться, особенно иностранной литературой. А также, по крайней мере, более крупные библиотеки должны получить возможность пользоваться инфосистемами.

⊙ Общество библиотекарей Эстонии организовало научно-методический семинар «Библиотеки сегодня и завтра». Об этом семинаре пишет **Тоомас Этверк**, отмечая, что в работе семинара активно участвовали библиотекари со всей Эстонии и это помогло определить состояние библиотечного дела в Эстонии на данном этапе. Итогом семинара являются концепция развития библиотечного дела Эстонии и проект закона публичных библиотек, с которыми работа продолжается.

⊙ **Тийу Вальм** пишет о шестом месячнике библиотеки, на этот раз под девизом «Эстонская книга соединяет нас». Целью месячника было единение эстонской культуры за рубежом и на родине, в первую очередь ознакомление с эстонской литературой, изданной далеко от родины. Благодаря Эстонскому уездному представительному совету в Канаде, газете «Ээсти Пязвалехт» в Швеции, Эстонскому объединению культуры и другим многочисленным дарителям даже во многих сельских библиотеках имеются зарубежные эстонские книги. Также отмечалось 250-летие издания Библии на эстонском языке. Состоялись конференции, книжные выставки, беседы, шел разговор о жизни и вере.

◎ Малле Алексис стажировалась полгода в университете Торонто при эстонской кафедре. Под руководством профессора Тыну Парминга она изучала интерес эстонцев-беженцев к литературе на эстонском языке. На основе этого исследования можно утверждать, что люди моложе 30 лет чтению книги предпочитают телевизор и видео и, в этом смысле, усвоили манеры канадцев. В основном контакты с литературой на эстонском языке у них ограничиваются теми книгами, которые нужно было прочесть в эстонской школе, а после окончания школы ограничиваются только местной газетой на эстонском языке. Иначе обстоит дело с людьми, которые покинули родину уже 20-летними. У них сохранился читательский интерес и художественная литература у них дома представлена в основном на эстонском языке. У тех, которые покинули родину ребенком или родились в Канаде, книги на эстонском языке дома являются случайным явлением.

◎ Председатель комиссии по библиотечной терминологии Хельги Вихма пишет о решениях, принятых в течение года. При формировании системы понятий исходят из международного стандарта и традиций эстонского библиотековедения, а не из библиотечной системы и терминологии СССР, как было до сих пор. Из этого принципа исходят и при работе с документом Международной Организации по стандартизации «Draft International Standard ISO/D.S 832 : Dokumentation — Bibliographic Description and References — Abbreviations of Typical Words», который стандартизует сокращения описаний документов на 33 языках, в том числе и на эстонском языке.

Следуют эстонские сокращения библиографического описания документов.

◎ 50 лет принужденного самоотрицания уничтожили многое и в нас, и вокруг нас. Уничтожалось все: церкви, школы, книги, люди и национальный образ мышления. Чтобы восстановить потерянное, созданный в 1938 г. Клуб эстонской книги решил выяснить, в каком состоянии находится старая книга, изучать домашние библиотеки, географию распространения книги, социальный фон и т. п. В конечном итоге должно сформироваться представление не только о состоянии старой книги, но и о читателе старшего поколения. Лийа Ребане пишет о трех первых экспедициях на Сааремаа.

◎ Исполнилось 100 лет со дня рождения выдающегося ученого, эстонского библиотековеда Ф. Пуксоо. О работе в его жизни размышляет Маре Лотт. Ф. Пуксоо относится к тому поколению эстонской интеллигенции, которое училось в царское время, основная часть его жизненной работы реализовалась в Эстонской Республике. Он был основоположником во всем, что касается библиотековедения в Эстонии. Его обзорной книгой «История развития эстонской книги в связи с общим развитием письменности и книги» пользовались учащиеся и исследователи эстонской книги всех последующих поколений. Благодаря его трудам история книги заняла достойное место в общей истории культуры.

◎ 70-летие Библиотеки Таллиннского технического университета отмечалось 22—23 ноября научной конференцией «Роль библиотек в развитии технического образования и технических исследований в Эстонии».

◎ Социологи чтения были в Таллинне с 13—17 ноября на международной конференции «Социологические проблемы и методы изучения чтения». Встреча в Таллинне оправдала ожидания ее участников — стали известны тенденции поведения читателей разных стран, выяснились недостатки и проблемы, связанные с вопросами ознакомления книги населению.

SUMMARY

The first number of the journal «Raamatukogu» (Library) was published by the Estonian Librarians' Association in 1923. After the interval of 50 years it will be published again but this time as a quarterly of the Estonian National Library and Estonian Librarians' Association. We should like to give a complete survey about the tendencies and daily problems in the Estonian librarianship. More general topics about books also find discussion.

◎ The conference of the International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) was held in Paris on the last days of August. The theme of the conference was: «Information in the economy formerly, now and in the future». The conference was an important event for us as for the first time the representatives of the Estonian Librarians' Association (ELA) took part in it full and equal. ELA had joined IFLA in 1929 but meanwhile our activities had been interrupted and its rehabilitation became possible only on January 1, 1989. The director of the Estonian National Library (ENL) **Ivi Eenmaa**, having participated in the sections of national and diet libraries of the conference, came to the conclusion that the libraries' general tendencies of development were similar all over the world. The task of the Estonian National Library will be representing the Estonian book all over the country regardless of where it has been published. Yet, on the other hand, a network of the libraries, exactly determining the tasks of a large and a small library, should be created.

The establishing of the information society in Estonia could begin on the basis of the Estonian National Library in case the equipment ordered will finally arrive. The Estonian National Library is a successor of the former Parliament Library of the Estonian Republic. The abruptly growing need for the juridical literature in Estonia in the course of the last few years has brought about a decision to restore the primary function of the library and data base of bibliographic descriptions for juridical, social sciences and economic publications. The tasks and obligations of the parliament (diet) library were given to the National Library on October 18.

The assistant professor of the Tallinn Pedagogical Institute **Evi Rannap**, who took part in the section of advanced training courses and education, also stressed that the aim of the library education in other countries is diversity, too, so that in addition to basic education, it would be possible to acquire knowledge about restoration, information processing, publishing and book trade. **E. Rannap** and **I. Eenmaa** suggest that the changes of two kinds are needed in the library work of Estonia in the near future: book-collections of the libraries must be enlarged, especially concerning foreign literature. Secondly — bigger libraries must gain access to information systems.

◎ The roles of libraries had not been thoroughly considered in the concept of IME (self-managing Estonia) published at the end of 1988. That is why ELA organized the scientific-methodical seminar «Libraries today and tomorrow». Making a summary of the results of the seminar, **T. Etverk** asserts that a lot of people had taken part in the meeting from all over Estonia, it had helped to provide us with information about the current situation in our librarianship. As a result of the seminar — the concept of development of libraries and the project of the law on public libraries should be completed.

◎ **T. Valm** writes about library-month that was organized for the sixth time under the device «The Estonian book unites us». The main purpose had been the establishing of the Estonian culture at home and abroad, by introducing the Estonian literature published abroad. Thanks to the Estonian District Representation Municipality, «Eesti Päevaleht» in Sweden and Estonian Cultural Association, numerous grantors, Estonian emigrant literature is represented even in the village libraries. Another major topic during the

library month was celebrating the 250th anniversary of the Bible in Estonian. Many conferences, exhibitions and discussions were organized, there was much talk about life and religion.

◎ **M. Aleksius** worked on probation at Toronto University in the Estonian department. She was supervised by professor T. Parming. She investigated how interested the Estonian emigrants were in the literature in Estonian. It may be suggested that younger people (to 30) prefer the TV and video to books and in that respect they have acquired Canadians' attitudes. Adults in Canada usually get into contact with Estonian books only at Estonian Supplementary School and after finishing it they are able to read only newspapers in Estonian. But the things are different with those who had been about twenty years of age leaving their native country. They are still interested in reading and the books they read are mostly in Estonian. The Estonians who have been born in Canada or have arrived there in their early childhood, prefer to read in English.

◎ The head of the Term Committee **H. Vihma** speaks about the decisions made by the committee in the course of the year. In forming a conceptual system, international standards and traditions of Estonian librarianship should be taken into account, and not the library system and terminology of the U.S.S.R. — as it was demanded earlier. The above-mentioned principles are used working on the document of the International Organization for Standardization (ISO) «Draft International Standard ISO/DIS 832 : Documentation — Bibliographic Description and References — Abbreviations of Typical Words» standardizing the abbreviations in 33 languages, Estonian among these.

The project of the Estonian small-letter-abbreviation standards of the document description follows.

◎ The fifty years of self-negation that was forced on us, has caused much trouble everywhere. Churches, schools, books, people and the national way of thinking have suffered a great loss. Nothing can be restored with no effort — so the Estonian Book Club (brought into being in 1988) decided to find out the conditions of old books to investigate the state of some home libraries, the distribution area of books, social background etc. Finally it gives us the concept of old books and older readers. **L. Rebane** makes a summary of the three first expeditions to Saaremaa.

◎ **M. Lott** dwells on the life's work of one of our outstanding librarians — F. Puksoo. The article is dedicated to his 100th birthday. F. Puksoo belonged to the Estonian intellectual generation, the studies and formation of a personality of whom had begun during times of the tsarist government but were finally realized in the Estonian Republic. F. Puksoo was one of the main leaders of the library work and the problems connected with it. His review on the development of Estonian book, connected with literacy and general development of book was a pioneer of its kind. It has been used by all the following generations interested in the history of Estonian books. Thanks to his work — the bibliography acquired a worthy position in the general history of culture.

◎ The 70th anniversary of the Tallinn Technical University Library was celebrated on November 22—23. The conference about the role of libraries in the development of technical education and research was held there.

◎ Reading sociologists took part in the international conference «Sociological problems and methods of studying reading» in the National Library on November 13—17. The guests claimed that the meeting in Tallinn had gained its aim as the behaviour of the readers in different countries had been found emphasizing and as problems concerning the accessibility of books to the people had been shown.

SISUKORD

Saatesõna		
✓ Kui pikk on tee Tallinnast Pariisi?	Evi Rannap, Ivi Eenmaa	5
✓ Leedu RÜ valitud tee	Vytautas Rimša	10
✓ Raamatute kirjastamisest Leedus	Jonas Baltušis	11
✓ Seminaritsükkel «Raamatukogud ja IME»	Toomas Etverk	12
✓ Kuuendat korda raamatukogukuu	Tiiu Valm	13
✓ Kirjaoskus ja raamatute lugemine: Põhjamaad, Euroopa, maailm		14
✓ Rahvaraamatukogude osa Soome raamatukultuuris		16
✓ Tööreisil Soomes	Kai Maran, Anu Kehman	18
✓ Kas keegi loeb Kanadas Jaan Krossi romaane?	Malle Aleksius	23
✓ Eesti Arhiiv Austraalias	Hugo Salasoo	26
✓ Tartu Instituut Torontos	Helgi Vihma	28
✓ Sina oled see mees	Albert Soosaar	29
✓ Pikk peeglist	Tiiu Meres	32
✓ Kuidas end kutsuda?	Hans Jürman	35
✓ Raamatukogu trükiste keelest	Maire Raadik	36
✓ Terminoloogide töomailt	Helgi Vihma	39
Osakem hinnata eesti paberkaanelist raamatut	Ene Kenkmaa	46
✓ Eesti Raamatu Klubis	Liia Rebane	48
✓ Mõtisklusi Friedrich Puksoost	Mare Lott	51
✓ Meie õnnesoov		55
✓ Kirjad. Kinjad		58
✓ Ülevaateid: ✓ Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu 70. aastapäeva teaduskonverents	Jüri Järs	60
✓ Leningradi raamatukogutöötajate I kongress	Lauri Lepik	62
✓ Konverents «Lugemise uurimise sotsioloogilised probleemid ja meetodid»	Peeter Maimik	63
Резюме		65
Summary		67

ОГЛАВЛЕНИЕ

С О Д Е Р Ж А Н И Е

Предисловие		3
Далека ли путь из Таллинна в Париж?	Эви Раннап, Иви Эанмаа	5
Путь, выбранный Обществом библиотекарей Литвы	Витаутас Римша	10
Издание книг в Литве	Йонас Балтуцис	11
Цикл семинаров «Библиотеки и ИМЕ»	Тоомас Этверк	12
Шестой месячник библиотек	Тийу Вальм	13
Грамотность и чтение книги: северные страны, Европа, мир		14
Роль массовых библиотек в книговедении Финляндии		16
Рабочая поездка в Финляндию	Кай Маран, Ану Кехман	18
Читает ли кто-нибудь в Канаде романы Яана Кресса?	Малле Алексиус	23
Эстонский архив в Австралии	Хуго Саласоо	25
Тартуский институт в Торонто	Хельги Вихма	28
Ты этот человек	Алберт Соосаар	29
Взгляд в зеркало	Тийу Мерес	32
Как назвать себя?	Ханс Юрман	35
О языке изданий библиотеки	Майре Раздик	36
О работе терминологов	Хельги Вихма	39
Научиться ценить эстонскую книгу с бумажной обложкой	Эне Кенкмаа	46
В Клубе эстонской книги	Лиия Ребане	48
Размышления о Ф. Пуксоо	Маре Лотт	51
Наше поздравление		55
Письма, Письма		58
Обзоры. Конференция, посвященная 70-летию Библиотеки Таллиннского технического университета	Юри Ярв	60
I съезд библиотекарей Ленинграда	Лаури Лепик	62
Международная конференция социологов чтения	Пезтер Маймик	63
Резюме		65
Summary		67

TABLE OF CONTENTS

Prefatory Word		3
How long is the Way from Tallinn to Paris?	Evi Rannap, Ivi Eenmaa	5
The Way Chosen by the Lithuanian Librarians	Vytautas Rimša	10
Book-Publishing in Lithuania	Jonas Baltušis	11
Cycle of Seminars on «Libraries and IME»	Toomas Etverk	12
Library-Month for the Sixth Time	Tiiu Valm	13
Literacy and Reading Books: Nordic Countries, Europe, World		14
Role of Public Libraries in Finnish Book-culture		16
Business-Trip to Finland	Kai Maran, Anu Kehman	18
Does Anybody Read Jaan Kross's Novels in Canada?	Malle Aleksius	23
Estonian Archive in Australia	Hugo Salasoo	26
Tartu Institute in Toronto	Heigi Vihma	28
You are the Man	Albert Soosaar	29
Look into the Mirror	Tiiu Meres	32
How to Call Oneself?	Hans Jürman	35
Literary Language in Printed Matters of Library	Maire Raadik	36
Terminologists Doings	Heigi Vihma	39
Value Estonian Paper-Backs	Ene Kenkmaa	46
In the Estonian Book Club	Lilia Rebane	48
Méditations about F. Puksoo	Mare Lott	51
Congratulations		55
Letters. Letters		58
Reviews: The 70th Anniversary Conference in Tallinn Technical University Library	Jüri Järs	60
The 1st Congress of Leningrad Librarians	Lauri Lepik	62
International Conference of Reading Sociolo- gists	Peeter Maimik	63
Pezrome		65
Summary		67

Trükkida antud 23. 04. 1990. Paber 70×108/16. Trükipoognaid 4,5. Arvestuspoognaid 6,3.
Tellimuse nr. 300. Trükiarv 1250.

Eesti Kultuuriministeerium. Tallinn, G. Otsa 5.

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing. Tallinn, Kiriku plats 1.

Eesti Rahvusraamatukogu. Tallinn, Kiriku plats 1.

Eesti NSV Riigikantselei Trükikoda, Tallinn, Lossi plats 1a.

Hind 1.20

